Poštarina plaćena u gotovu

NOVA REVIJA

VJERI I NAUCI

■

NOUVELLE REVUE
de vie religieuse et intellectuelle

■

Izdavaju profesori franjevačke bogoslovije u Makarskoj - Uređuje: Dr. FRA BOŽO VUCIĆ

God. XIX Makarska 1940 Br. 2

NOVA REVIJA izlazi 6 puta na godinu. Cijena Din 60. — Za dak(Din 30. — Za inozemstvo Din 75. — UPRAVA: Franjevački samostan Makarska.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène, les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration- Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

SADRŽAJ:

Str.

O. Leonard Bajić: *Katolički duh* . . . . . 97—110

Dr. fra Bone M. Radonić: *Vidljiva glava istočne crkve* (La tête de l'eglise orientale orthodoxe) 111—125

Dr. Fra Karlo Balić: *Još o Naučnoj« metodi O. H. Boškovića* (Encore sur la méthode »scientifique« du P. H. Bošković) . . . . . 126—153

Kulturni pogledi: »Večna jeres filozofije«. — Povijest, filozofija, sociologija i umjetnost Luke Perkovića. — Predrasude kao osnovi naučnog humanizma. — Konfesionalne škole. — Svjetovni nazor i filozofija. — Ima li Boga u Trbovlju? — Obraćenje Enrika Matorras, glavnog tajnika španjolskih komunista i Antuna Diaz Soto y Gama, jednog od glavnih meksikanskih revolucionaraca. — Kršćanstvo i tjelesni uzgoj. — Je li molitva savremena? — Šesdeseta godišnjica prirodoslovca Edgar Dacqué-a. — Lamarckov evolucionizam bez temelja. — Orguljanje i staleška čast. — Veliki umnici i molitva. — Vjera i znanost. 154—172

Među knjigama: *Ljekanje u hrvatskoj knjizi* (F. S. Petrov) 174—197

Književni pregled: 198—207

Chronique religieuse en Yougoslavie: 208

NOVA REVIJA

God. XIX Makarska 1940 Broj 2

O. Leonard Bajić:

Katolički duh

Koliko god izgledalo na prvi mah da je čovjek profinjena materija, pače iako kadikada vidimo u njemu nagonske i slijepe životinjske sile, ipak, nakon malo zrelog mišljenja, vidimo, da je *duh* najintimnija čovječja narav. Ta duhovna narav potiče nas, da potražimo čovječje odnose s Bogom, i da po njima zaključimo, da je čovjek očito Božanskog roda. U tom *duhovnom* poimanju čovjeka, u njegovoj bitnoj vezi s Bogom poganstvo se slaže s kršćanstvom. Apostol Pavao u atenskom areopagu mogao je punim pravom dozvati u pamet prisutnim grčkim filozofima, da i njihovi pjesnici pjevaju o Božanskom rodu čovjeka.

Nego, duhovna veličina postaje čovjeku sudbonosna onda, kad on smetne s pameti svoje veze s Bogom, te traži da bude nekakvo autonomno, autarkijsko biće. Dabome, može čovjek da posegne za nekom neovisnosti od Boga. Slobodan je! Može da se privremeno i opre Bogu. No, čovječje lutanje od svog naravnog središta, od Boga, vodi ga prije ili kasnije u provaliju. Svaki život nužno gine, kad se otrgne od svog unutrašnjeg počela.

Osim Boga, čovjek pozna mnogo šta drugo. Pozna sebe i izvanjski svijet. Može čovjek i da odijeli svoje ostalo znanje od poznanja Boga. Može da voli samo sebe i okolni svijet. Kako je čovjek duhom uzdignut nad materiju, ako se je zloporabom slobode rastavio od Boga, tada, kao neki fantastični bog, postaje samom sebi središte svega svijeta. Na pozornici čovječanstva bilježimo toliko ideologija, raznih pravaca ljudske misli i života, da se povijest čovječjeg mišljenja jedva snalazi, koliko ih je i kakove su. No, to je svagdanja istina: idejna izgradnja i sadržina čovječjeg du-

ha daje pravac čovječjem životu. Ljudi se, osobno i socijalno, dijele prema osobnom shvaćanju života, prema svom mentalitetu. Ideološka dioba može prijeći i u opoziciju. Pojačana opozicija srće u ratove. Doista da ekonomska strana igra bitnu vanjsku ulogu i u sadanjem ratu, ali idejni, duhovni pogled na svijet pokreće dno materijalnog života. Čovjek je od svoje naravi duhovan, zato i njegova materijalizacija jest, zapravo, duhovna materijalizacija.

Uvijek, eto, pa i današnju povijest svijeta izgrađuju različita i oprečna načela života. Nisu li akteri što glume lica današnjeg svijeta: *duh* kapitalizma, *duh* socijalističkog komunizma, *duh* demokracije, *duh* auktoritativne politike? Na sve strane osjećamo duh masonstva, duh protekcije, duh crvenih, zelenih, duh bankarstva, revolucionarstva, duh partijskog režima, duh slobodne ljubavi, duh sporta. Malo je danas svijeta, koji ne bi bio pristaša ove ili one socijalne, kulturne ili političke ideje.

Ima li i *katolički* duh? Što je on?

1. Vrelo katoličkoga duha

Ljudi se kupe oko ideje, a u novije doba i oko osobe. Rijetki, naime genijalni ljudi iznalaze nove ideje. Katolici se drže ideja i osobe Boga-Čovjeka Isusa Krista. U povijesti svijeta Krist je, ne samo najveći, nego je i tako veliki duhovni pokretač, da svi drugi vodiči čovječanstva više manje iščezavaju, ili, u najmnaju ruku, moraju se i oni bar kojim načinom opredijeliti prema Njemu. Onda, katolički duh jest misao Kristove misli, život Kristova života. Kako je čovječji duh naravno od Boga, i u Njemu naravno postoji, tako katolički duh nadnaravno proizlazi od Krista, i u Njemu nadnaravno postoji. To je smisao riječi apostola Pavla, toga najjačega predstavnika katoličkog duha, koje je kazao o sebi, da ne živi on, nego da Krist živi u njemu (Gal. 2, 20).

Krist je utjelovljeni Bog. Bog se je utjelovio u Kristu, da Krist može utjeloviti svoj duh u čovječji duh. Krist je postao čovjekom po Duhu Božjem, da čovjek može obrazovati svoj duh Duhom Kristovim. Bog je uzeo čovječje tijelo, da čovjek može uzeti Božjeg Duha. Onda je duh katolički neko tajno i stvarno utjelovljenje nadnaravnog Božjeg Duha u naravni čovječji duh. Zato i je Bog postao čovjekom i došao među ljude, da svoju Božansku misao stavi u misao čovječju, da svoju Božansku volju unese u čovječju volju, e da Bog i čovjek jedno misle, jedno osjećaju i jedno hoće. Stoga je o katoličkom duhu isti apostol Pavao mogao kazati prvim kršćanima: Ovo mišljenje treba da je u vama, kakovo je i u Isusu Kristu (Fil. 2, 5). Ali još prije Pavla isti Krist je tražio da Njegovi pristaše misle kao i On. Kad su apostoli u nekoj prigodi nešto od Krista tražili, On im je odgovorio: Ne znate čijega ste duha! (Lk. 9, 56) U drugoj zgodi veoma oštro je Krist nastupio protiv apostola Petra, kad Ga je ovaj odvraćao od nečega, što je inače bilo po Njegovom duhu: Odlazi od mene, sotono, jer ne misliš, što je Božje, nego što je ljudsko (Mt. 16, 23).

Dakle, ima katolički duh, katolička misao, katolička ideologija. Nije katolički duh kakav samovoljni privjesak, nego prijeko potrebna izgradnja misli, osjećanja i života svakog čovjeka koji hoće da bude vjernikom Evanđelja. Katolički duh jest i bilo, i diagnoza, i pogon kršćanskog života. On je na čovjeku vjerni odraz onoga nadnaravnoga i Božanskoga bića što ga Krist daje svojim vjernicima. On je unutrašnja, duhovna asimilacija Krista i čovjeka.

Koja je sadržina duha katoličkoga?

Duh Kristov po katoličkom duhu čini čovjeka kršćanina duhovnim bićem. To znači, da po katoličkom duhu čovjek živi onim duhovnim životom kojim je Krist živio među ljudima. Petar i Pavao, kao ljudi, rođeni su od svojih roditelja, ali kao katolici preporođeni su neposredno od Boga na novi život. To je preporođenje duhovno. Koje vodi Duh Božji, tvrdi sv. Pavao, oni su sinovi Božji. Kršćanin ne prima duha ropstva, nego Duha posinovljenja. Zato sam Duh svjedoči s našim duhom da smo djeca Božja (Rim. 8, 15-17). Po Duhu Božjem nije sam Krist Sin Božji, nego po katoličkom duhu svaki je kršćanin posinovljeno dijete Božje. Po Kristu Bog je čovjeku brat, prijatelj! Stoga je sasvijem naravno da katolik misli, sudi, osjeća, želi, traži, voli kao Krist. To je unutrašnja sadržina katoličkog duha. Prva je, onda, posljedica katoličkog duha, da se svaki kršćanin smatra totalnim pri-

stašom Kristovim. Totalitarizam može i ima da bude jedino među Bogom i čovjekom — inicijativa treba da je od strane Boga, — i među čovjekom i Bogom, — čovjek ima da se odazove Božjem pozivu. Katoličkom duhu potpuni je vođa: Isus Krist. Katoličkom duhu idejna orijentacija, kažiput života jesu Evanđelje i apostolske Poslanice. U njima je objavljena idejna izgradnja katoličkog duha.

Ovaj nadnaravni karakter katoličkog duha jest njegovo temeljno obilježje. Niti bi to imalo da bude šta čudna nijednom čovjeku, a najmanje katoliku. Povijest pretkršćanskih naroda, na primjer, Grka i Rimljana, svjedoči, da ljudi po svojoj naravi teže da postanu slični Bogu. Primitivni narodi, koji su imali naravnu vjeru u vječnu nagradu na drugom svijetu, svi su zamišljali, da će je steći kod Vječnog Bića. Poganski misteriji jesu primitivno pupanje prirođene ljudske težnje za neumrlim životom, u kojemu će ljudi biti sretni kao i besmrtni bogovi.

Nepremostiva je razlika među poganskom i kršćanskom težnjom za Bogom. Pretkršćanski narodi nisu mogli ostvarit tu prirođenu težnju, jer nisu za to imali potrebnih preduvjeta ni od svoje ni od Božje strane. Tek kad je u povijesti svijeta zapaženo da je Bog postao čovjekom s tom nakanom da se čovjek može duhovno preporoditi i postati kao Bog, tada je ostvarena ta prvotna i od Boga udijeljena težnja. U tom je misija kršćanstva među ljudima, da im podari stvarnu mogućnost da mogu biti prava Božja djeca i da imaju sve ono što je imao Krist. Katolik ima po Kristu sve što zaželi da ima zajedno s Bogom. Ako hoće da ima Božjeg života — ima ga. Želi li na zemlji duhovnog mira i zadovoljstva — ima ga. Traži li vječno Božje blaženstvo — imati će svega toga. Sjajan dokaz za to iznio je sv. Pavao Rimljnima, kad ih otvoreno pita: Kad nije Bog poštedio svog Sina, nego Ga je predao za sve nas, kako, dakle, ne će nama s Njime sve darovati? (8, 32). Povijest kršćanske svetosti vrvi primjerima da ljudi mogu među ostalim ljudima živjeti po zakonu Božjemu.

2. Majka katoličkog duha

Dušu duha katoličkoga Krist je stavio u Katoličku Crkvu. Kristov duh svjedoči katoličkom duhu, da je Krist u katoličkoj Crkvi nastavio svoj boravak i život među ljudima. Crkva je među sadašnjim ljudima današnji Krist na zemlji. Ona je otajstvena duša i tijelo utjelovljenog Boga. Stoga duh katolički duh je Kristov, izgrađen u katoličkoj Crkvi. Jedno su duh crkveni i duh katolički. Ko nema crkvenog duha, taj nema ni katoličkog osjećanja. Pače, prije treba da imamo duha crkvenoga, da zatim imamo duha katoličkoga. Čovjeku treba most, koji će ga povezati s Kristom. Treba mu auktoritet, koji će mu jamčiti za autentičnog Krista. To je Kristovom voljom ustanovljena sveta Crkva. Kristu je malo bilo da svojom fizičkom nazočnosti usreći izvjesni broj svojih suvremenika. Zapravo Njegova Božanska misija imala je da počne nakon Njegove smrti i uskrsnuća. On je bio u vlasti da pronađe sredstvo, kojim će, iza svog odlaska u Nebo, doći u vezu s vjernicima, da svakomu dobre volje i do kraja svijeta primjenjuje darove ljudskog spasenja. To je Katolička Crkva. Njoj je Krist povjerio sebe i sve svoje. U Njoj je Duh Kristov; Ona je majka katoličkog duha.

Da katolički duh ne trpi sablazni i da ne strada, on po duhu Božjem luči u Katoličkoj Crkvi njezin vidljivi i nevidljivi dio, njezinu čovječju i Božju stranu. Što je čovječjega u Božjoj Crkvi, to je promjenjivo, koji put i pogrešivo. Što je u Njoj Kristovo, to je vječno i sveto.

Crkvenost je, eto, bitna oznaka katoličkog duha. Ima, dakle, jedan pravi klerikalizam, tim radije, što i obični vjernik u Katoličkoj Crkvi baštini dio mističnog Kristova svećenstva. To je razlog, zašto Katolička Crkva u najnovije doba hoće da po Katoličkoj Akciji što bliže poveže katoličke laike sa svećenstvom, e da i svjetovnjaci prime na sebe dio crkvenog apostolata. Katolička je, dakle, Akcija redovna suvremena škola crkvenog, katoličkog duha.

3. Vodič katoličkog duha

Katolički duh ima u Kristovoj Crkvi svoju zvijezdu predhodnicu. To je Kristov Namjesnik, sv. Otac Papa.

Treba Kristovim vjernicima jedan među njima, koji će pretstavljati Kristov auktoritet. Crkva je društvo Božje djece, kojoj treba jedan duhovni Otac. Katoličkom duhu treba vodič i nadahnitelj. Da i nemamo očitu evanđeosku nauku o primatu rimskog biskupa, Kristova bi Crkva iz drugih Božanskih vrela našla svog Papu.

Nikad katolicima nije dosta da upoznadu važnost svog Vrhovnog Pastira. Rek bi, donekle ,da bi privatni kršćanski život mogao životariti i bez izrazite vjere u dogmatsko prvenstvo rimskog Pape, ali socijalni katolički život, crkveni život, katolički apostolat ne bi mogli opstati bez Papina auktoriteta i vodstva. Zato katolički duh, uz čežnju za Kristovom posvetnom milosti, nije u ničemu toliko osjetljiv kao u priznanju i u posluhu sv. Ocu Papi. Božanska Kristova mudrost providjela je svojoj Crkvi Papu, e da se u kršćanstvu sve što je božansko upriliči slabašnom čovjeku, te, prijanjajući uz Papu, znamo, da smo po njemu uz Krista i Njegovu Crkvu. Nisu u Pape samo u dogmatskom značenju ključevi kraljevstva nebeskoga, nego kod njega je sva direktiva javnog katoličkog života. Kad Papa govori i uči, on govori kao onaj koji ima vlast, te ne samo vjernici, nego i nevjerci vode račun o Papinoj duhovnoj upravi svijeta.

Katolički duh ima posebno nadnaravno osjećalo. Ono osjeća, teži k Papi kao magnetska igla k polarnoj zvijezdi. Papine alokucije, njegova enciklična pisma, iako nemaju uvijek dogmatsku vrijednost, ipak vazda su pastirski putokazi katoličkog života i rada, i dužni smo im se u savjesti pokoravati, jer dolaze od Kristova Namjesnika. Papa radi svoje božanske službe prati razvoj katoličtva i uopće svega svijeta. Niko se ne može mjeriti s njegovim pogledima na svijet. On ima posebnu Božansku pomoć u upravljanju Katoličke Crkve i u naučavanju svega svijeta. Možda bi koji put htjela čovječja pamet štošta zapaziti na ličnom Papinu vladanju, ali katolički duh na slijepo slijedi Papino vodstvo u tvrdom uvjerenju, da Božja milost oplođuje krepost, a nečovječja pamet.

4. Život katoličkog duha

Jednom reče Isus svojim učenicima: Duh je ono što oživljuje, tijelo ne koristi ništa. Riječi, koje sam vam ja rekao, duh su i život (Iv. 6, 63). Katolički duh je duh Božji po Kristu udijeljen čovjeku u Katoličkoj Crkvi. Po ovom duhu ima čovjek istog Duha Svetoga kojega su primili na Duhove u prilici ognjenih jezika Djevica Marija i Apostoli. U Duha Svetoga isto su duh i život. Katolički duh jest, dakle, katolički život.

Duh katolički očituje se u kršćanskom životu nadnaravnim suzbijanjem egoizma u stotinu njegovih pojava, i u ljubavi prema Bogu, i radi Boga u ljubavi prema bližnjemu. Kršćanski asketizam, crkveni apostolat, katolički solidarizam, kršćanska socijalizacija vremenskih dobara jesu važne oznake života i rada katoličkog duha. Ljubav je Božja narav. Ona je i duša katoličkog duha. Ljubav je žrtva sebe za volju Božju i za dobro bližnjega.

Najopasniji neprijatelj katoličkom duhu jest napuhanost u riječima tobože katoličke ideologije, ali pod njima u volji i u srcu nema ništa asketskog, nikakva kršćanskog pregaranja, nikakva produbljenog vjerskog života, ništa od onoga Kristova duha, koji nam se očituje u Njegovoj Besjedi na gori, gdje Spasitelj svijeta govori o blaženstvu katoličkog života: Blaženi *ubogi duhom* ... *mirotvorni* ... *milosrdni* ... *čista srca* ... Katolički duh zna da popravak društva i svijeta polazi od pojedinaca. Bez materijala osobne svetosti nema materijala društvene obnove. Samo je ona zdrava ideja za društvenu, narodnu i međunarodnu reformu, koja je kadra da prije popravi pojedinca. Ako, na primjer, komunistička ideja stvara nezadovoljnike, bundžije i krvnike; ako rasistička ideologija odgaja ohole, požudne i agresivne narode, tada su te nauke nečovječje i nedruštvene. Lažima je uvijek više stalo do riječi, dok istina osuđuje riječi, ako nemaju života i djela. Pače istina ne će ni da bude realna onomu koji ju samo glumi. Glumljenje katoličke ideje jest njezin najopasniji neprijatelj. Život se propagira životom. Kršćanstvo u svom prodornom nastupu nije zvalo u pomoć ni svjetovnu politiku, ni laičku kulturu, ni novac. Život ne trpi tehnički formalizam. Život se razvija od sebe. Kršćanstvo je u pravom smislu sila koja nadilazi svu narav. Njega smeta narav, ako ona nije u posve pod-

ređenom stanju i pod diktatom Božje milosti. Ono je snaga Božjeg, a ne naravnog života.

5. Duh katolički u obiteljskom životu

U naše doba Crkva je uvelike zabrinuta za obitelj. O »domaćem ognjištu« govori i sadašnji Papa Pijo XII. u svojoj prvoj okružnici »Summi Pontificatus«. Pastir mira izričito spominje »duh obitelji, koji bitno utječe na duh mladih generacija«.

Duh katolički gleda na bračnu zajednicu samo pod vidom Kristova Sakramenta. On zna da bračni život ima, najprije, karakter naravne svetosti. To je razlog zašto je, na primjer, i kod poganskih Rimljana, prema svjedočanstvu Tacita, za neko vrijeme sjala naravna svetost u braku. Dok su snage rimske države bile obrnute prema pojedincima i njihovim obiteljima, da ih pomognu i usreće; dok je u narodu cvalo ratarstvo i uopće volja za rad, dotle je u puku vladala ozbiljna svetost u ženidbi. Kad su pak slava i veličina države odvele građanina, pogotovo ratara da robuje državi, te pojave stale su ga otuđivati staринskoj domaćoj stezi i pomalo ga siromašiti. Kad su pojedinci počeli svoje mišljenje i nastojanje svraćati najvećma na državu, kao na novog kumira, tad su prestali da budu građani dobrog starog kova. Počelo ih je mučiti lakomstvo i želja za uživanjem i gospodovanjem. Koliko se domaća stega izrodila, vidilo se najviše u ženidbi po učestanju bračnih rastava, koje su nekada bile rijetke, a sad ih se viđalo i kod najznamenitijih muževa u državi. K tomu je sve to više rastao broj neženja. Uzalud je poslije car August zakonima kušao da doskoči tom zlu, jer što je mogao postići kod tolikog raskošja i tolike raskalašenosti plemstva! *

Prema svjedočanstvu Tacita, povećanje i širenje države pokvarilo je kod Rimljana bračnu zajednicu. Povećanje i proširenje moderne materijalističke kulture današnjem čovjeku odvratilo je misao od duhovnih vrednota, radi čega je brak izgubio svoju naravnu i nadnaravnu svetost. Katolički duh priznaje da je s čovjekom Krist otkupio i bračnu zajednicu. U ekonomiji čovječjeg otkupljenja Krist je na

* Senc: Lat. vježbenica, str. 176—7.

posebno mjesto postavio bračni život. Kad je Krist ženidbu podigao na sakramenat, tim je zatražio od bračnih drugova savršeniju svetost nego li je u običnog čovjeka. U sakramentu ženidbe bračni su drugovi, kaže Pijo XI, u svojoj unutrašnjosti utvrđeni i posvećeni. Kršćanski bračni drugovi prožeti katoličkim duhom, sklapaju brak u Kristu da mogu nastaviti obiteljski život s Kristom. Njima je ideal života i međusobne ljubavi otajstveno zaručenje Krista i Njegove Crkve. Ništa se tako ne protivi ženidbi, kao što gruba pojava suvremene civilizacije, koja ništi ljubav prema djetetu i smatra ga teretom svog komoditeta, dok ljubav Stvoritelja prema djetetu našla mu je prvu kolijevku kraj majčinog srca.

Neka čovjek podnosi posljedice praroditeljskog pada, neka je otjeran iz zemaljskog raja, ipak supruzi, koji su ujedinjeni katoličkim duhom i žive s Kristom, u bračnoj sreći nalaze dio obnovljenog po Kristu zemaljskog raja.

6. Katolički duh u domovinskoj ljubavi

Katolički duh jest po svojoj naravi duh universalne ljubavi. Apostol Pavao zapovjeda svim vjernicima: I obucite novog čovjeka, koji se obnavlja za poznanje, po slici onoga, koji ga je stvorio, gdje nema Grka ni Židova, obrezana ni neobrezana, divljaka ni Skita, roba ni slobodna, nego sve u svemu Krist (Kol. 3, 10). Jer kod katolika ima prvenstvo opća, nadčovječja, nadnaravna ljubav, u toj posebnoj katoličkoj ljubavi ima mjesta za ljubav prema svojoj domovini. Uvijek u višemu sadržano je i niže. Pače, ono što više bolje utvrđuje i ono što je niže. Obična ili prirođena ljubav prema domovini lako posrne i ubije se uprav stoga što nema zaštite i pomoći iz višeg, nadnaravnog reda. Katolički duh s puno uzvišenijeg gledišta motri domovinsku ljubav negoli je gleda bilo koja partijska ili politička ljubav. Partizanstvo i politika redovito ljubav prema domovini vuku na tanak led, jer širom otvaraju vrata egoizmu i ambiciji. Naprotiv, kršćanski duh sve odnose prema bližnjemu postavlja na temelj vječne Ljubavi i Pravde. Nadnaravna Ljubav i Pravda pokreću i vladaju kršćanskom ljubavi prema vlastitoj domovini. Danas propagirana šovinistička lju-

bav prema domovini nepametno napuhava narode, traži silu i ne vodi dovoljno računa o ljubavi prema drugim narodima i njihovim pravima. Šovinizam nužno izaziva reakciju kod drugih naroda, a ova stvara trvenja i ratove. Duh katoličke ljubavi prema domovini u prvom redu izgrađuje duhovna, kulturna i ekonomska dobra svog naroda; više polaže važnost na njihov kvalitet nego li na kvantitet; više se stara za unutrašnja, nego li za izvanja narodna dobra. Tako katolička ljubav prema domovini realnija je i nacionalnija nego li izazovnog i materijalističkog nacionalizma. Moderni nacionalizam nije zdravi nacionalizam! To nam dokazuje i današnja krvava Evropa.

Katolički duh čini čovjeka većim patriotom i nacionalcem nego li je zasukani i pogibeljni pretjerani nacionalizam. Jednako, katolički duh čini čovjeka većim mirotvorcem nego li je grlati i neiskreni pacifizam. Kršćanska ljubav daje prvenstvo svojoj domovini, ali ona ne zastaje na njezinim granicama, nego čovječanski osjećaj Božanske Pravde i Ljubavi proteže na sve ostale ljude i narode.

7. Duh katolički u političkom životu

Politika je *naučno poznanje,* ali još više *praktična mudrost* upravljanja narodnim kolektivom. Strančarstvo i politikanstvo oskvrnjuju vještinu narodne uprave. I narod i bitna načela kojim ima da je on upravljan, u bitnoj su vezi sa Stvoriteljem i Uzdržateljem naroda, a taj je Bog. Što god se narodna politika više susreta s vjerskim istinama o narodu i njegovom vladanju, tim je politika bolja, nacionalnija. Ko će unijeti jačega svijetla u narodnu politiku negoli nadnaravna načela objavljene vjere i morala? Nije li Krist pohodio narode da im poda načela života, koji će ih pomoći i u vremenskom blagostanju? Nije li evropskim i američkim narodima s vjerom ujedno dolazila i kultura? Što suvremeni napredak sobom nosi proklestvo narodima, nije li to upravo stoga, što je moderni napredak poganizirao ljudsko srce!

Svima nam je pred očima, koja i kakova politika upravlja s današnjim svijetom! Koliko bi otpalo sitničarske i razarajuće politike, kad bi se u njoj pojavio katolički duh!

Katolički duh luči dvije politike: lošu koju bježi, i dobru, koju svim srcem slijedi. Katolički duh poznaje zdravu politiku kao i brigu i žrtvu za opće narodno dobro. Katolička politika jest prosvjetljena i praktična primjena osnovne Božje zapovijedi: Svakomu Gospodin zapovijeda da se briga za svog bližnjega (Eccl. 17, 12), i Kristove nauke: Po tom će te poznati da ste moji učenici, ako imate ljubav među sobom. (Iv. 13, 35). Ovakova politika jest sveta i religiozna dužnost, pače ona je praktično kršćanstvo. Također, katolički duh dijeli politiku stručnih političara, i politiku pojedinih građana. Za katolika je politika narodnih viših i nižih vođa: prava znanost, intelektualna formacija, kao što su i liječništvo, tehnika i druge znanosti. Prava politička znanost usavršava se mudrošću, koja izvire iz poznanja života. Kako je život promjenjiv, a politika je znanost upravljanja narodnim životom, onda političko znanje uz vještinu mudrosti upravlja blagostanjem narodnog života. Katoličkom duhu politika je radije mudrost nego znanje. Mudrost nije uvijek logična, ali nije nikada antilogična, već je često nadlogična. Takav je i život bilo privatni bilo narodni. Političko znanje bez životne mudrosti jest materijal bez životne forme.

Katolički duh ne traži da se svaki građanin jednako ima da bavi politikom, kao politikom. Pače katolički duh priznaje i to paradoksalno načelo, da je mnogim građanima najbolja politika ne baviti se stranačkom politikom. Dobar primjer građanskog života odlično je političko sredstvo da promičemo opće narodno dobro. Sasvim je potrebno sudjelovanje svakog građanina u onoj narodnoj politici, u kojoj roditelji nose križeve bračnih dužnosti; svećenici, seljaci, trgovci, profesori, činovnici u savjesti radi Boga vrše svoje staleške dužnosti. Profesionalna krepost jest osnovna politička vrlina svakog građanina. Nema zdrave narodne politike bez morala. Nema morala bez religije. Nema religije bez vječne sankcije. Nema vječne sankcije bez objavljenog kršćanskog Boga. Savjest je podloga naprednog društvenog života. Savjesti ima pristup samo Bog svojom vjerom i moralom. Stoga su religija i moral duša svake pametne narodne politike.

8. Katolički duh i međunarodni život

Katolički duh ne zaustavlja svog pogleda na međašima svoje domovine. Kristov vjernik po evanđeoskoj ljubavi bio je povezan s ostalim svijetom prije moderne internacionalizacije. On vidi da je današnja laička internacionalizacija postala najnepomirljivim neprijateljem međunarodnog života. Prenisko su spali ideali suvremenog čovječanstva, da bi mogli ispuniti sve međunarodne ambicije!

Čovjek po naravi je socijalno biće, dakle je svak od naravi i internacionalan. Na ljudskoj socijalnosti počiva sav kulturni napredak. Današnji ogromni tehnički napredak svijeta poistovjetovan je s međusobnom povezanošću svih naroda sa svih pet kontinenata. Ali se istodobno opazilo da veća međunarodna povezanost izaziva teže internacionalne trzavice i sporove. Božica razuma, koja je htjela da se njoj pripiše sav svjetovni napredak, kad je opazila da bi kulturni internacionalizam mogao steći i oštricu međunarodnih sukoba, zavaravala je svijet i pozivala ga da se uteče božanstvu »Razuma« i »Napretka«, sad putem prosvjete, sad putem demokracije, parlamentarizma, sad opet preko umnožanja komunikacija, ili ekonomske i financijske zavisnosti, ili čak ustanovom »Društva Naroda«, kao da će tim sredstvima izbjeći pogibelji materijalističkog internacionalizma. Jednim je narodima preporučila novovjeke absolutističke režime, čak i boljševizam, da oni umire revolucionarno ljudsko društvo. No plodove svega toga slušamo svakog časa na radijskim izvještajima sa raznih ratnih frontova...

Katolički duh jasno opaža, da se zlo međunarodnog života nalazi u bakcilima duhovne svjetovne sterilizacije. Moderni napredak oplemenio je materiju, koja je približila i povezala međunarodni život, ali oplemenjena materija začarala je i zarobila čovječji duh, koji sad neće da iza materije gleda i cijeni duh i duhovne vrednote. Zaslijepljen i oslijepljen čovjek ne zna sobom upraviti. Zato, na primjer, ratni materijal danas tuče čovjeka na ratnim poljanama. Čini se, da današnji čovjek fatalno, protiv svoje najbolje volje, ide u ratno klanje! Tomu je razlog, što je svijet potražio mimo i protiv Boga svoje zemaljske potrebe, zato su one, radi sankcije naravnog Božanskog reda, zaplele međunarodni život u novo svjetsko klanje.

Katolički duh hoće da se po Kristovoj Pravdi i Ljubavi uredi međunarodni svijet. Nije čovjek čovjeku vuk, nego brat. Ratoborni nacionalizam, koji je uvijek u sebi više, manje rasistički nacionalizam, stao se useljivati u ljudska srca toliko, koliko se u njima trnula Kristova međusobna ljubav. Treba, zato, prije sljubiti čovječja srca, da se tek tada smiri međunarodna diplomacija. Crkva dokazuje svemu svijetu da je kod Nje sjeme ljubavi ne samo obiteljske i građanske nego i domovinske i međunarodne. Universalna je kršćanska ljubav. Ona, prema okružnici Pija XII., temelji svoje pravo na naravnom i nadnaravnom jedinstvu svega ljudskog roda, kojemu je početak Bog Stvoritelj, a obnovitelj je Krist Otkupitelj. Katoličtvu je nedostatno naravno jedinstvo svega čovječanstva, nego još traži posebno kršćansko bratstvo. Ako čovječanstvo polazi s te osnovne ideje boljševizma i rasističkog nacionalizma, naime da je na zemlji njegov raj, tada se ono nužno mora poklati, da ga dobije.

Primat duha drži ljude u međusobnom miru. Samo duh zna za pravednost među narodima. Samo kršćansko srce zna za ljubav prema prijatelju i neprijatelju. Zaista je pravica temelj međunarodnog mira, ali da pravica dade častan i trajan međunarodni mir, treba da je zadojena ljubavlju. Ljubav je konačna sadržina i smisao čovječjeg života. I kod Boga su isto: Život i Ljubav. Bog je Ljubav (1. Iv. 4, 16).

Duh katoličke Pravice i Ljubavi načelno je protivan ratovanju. Katolik odbacuje rat. U nj srće u nuždi, prisiljen da se brani. Ako ćemo silom i ratom riješavati međunarodne sporove, tad nipošto ne može biti govora o čovječjem, o narodnom pravu, jer sila je fizična, a pravo je posve drugog, moralnog reda. Ne može čovječanstvo nikada da dozvoli načelu grube materijalne sile, da gospodari nad moralnom snagom, nad pravom. Zato najjača moralna snaga svijeta, Papa Benedikt XV, u svojoj poslanici na 1—VIII, 1917. kaže: »Osnovna točka neka bude, da materijalnu

silu oružja zamijeni duhovna snaga prava. Neka se slože svi narodi kako će zajedno smanjiti naoružanje, a silu oružja neka zamijene međusobnim sporazumom, arbitražom, za kojom će stati sankcije. Tada će narodi biti sigurni za svoj mir.«

*

Moramo priznati da katoličkom duhu, u današnjem opoganjenu svijetu, ne cvatu ruže. Naturalistički čovjek ne prima, što je od Duha (1. Kor. 2, 14). Zato smo istaknuli, da je katolik »duhovni čovjek i prosuđuje sve... i ima misli Kristove« (1. Kor. 2, 16). Naturalizam je negacija kršćanstva.

Čini se, da je partijska politika danas jedan od jačih razornih elemenata katoličkog duha. Stranačka politika zarobi katoliku dušu i srce, te on misli stranački, mjesto da katoličkim duhom kao »duhovni čovjek — kako kaže sv. Pavao — prosuđuje sve, a njega nitko pravo ne prosuđuje« (1. Kor. 2, 16).

Katolički je duh »Božja građevina« (1. Kor. 3, 9).

Dr. fra Bone M. Radonić:

Vidljiva glava istočne crkve

RÉSUMÉ. — *La tête de l'eglise orientale orthodoxe.* — (Suite). — Pierre le Grand, despote et tyran, a supprimé la Patriarchie russe, ne voulant pas souffrir son autorité spirituelle. En supprimant les institutions administratives en 1718 il a institué plusieurs collèges, avec un procureur général, pour diriger les affaires de l'Etat. De la même manière il a organisé la direction de l'église, en instituant le Saint Synode, avec un Règlement, composé par le métropolite Theoph. Prokopović. Les devoirs du métropolite, des évêques et de toutes des personnes ecclésiastiques, jusqu' au sacristain, sont déterminés dans tous les détails. Le secret de la confession n'existe pas: on doit manifester le péché lorsqu' il s'agit des crimes contre l'empereur, sa famille et l'Etat. Les évêques russes ont approuvés toutes ces prescriptions et les observé sans contredire. L'Eglise bysantine n'a jamais été humiliée à un tel degré comme l'Eglise russe l'était par Pierre le Grand. — Théoph. Prokopović, métropolite de Novgorod, à joué le role de Photius et de Luther dans l'Eglise russe. Lui et Pierre le Grand ont été sous l'influence protestante. A leur tour ils ont introduit certains principes protestants dans l'Eglise russe.

Petar Veliki (1689—1725).

Petar Veliki bio je, recimo, divlji genij. Kod njega je sve gorostasno: um, volja, strasti, tijelo; ali, opet, sve neusklađeno, neuravnoteženo, rascjepkano, divlje: pravi simbol gorostasne, ali divlje Rusije. Ništa u njemu nije bilo plemenita; gazio je najsvetija prava čovjeka, kršćanina, obitelji, savjesti. Životni njegov cilj bijaše poevropiti Rusiju i usredotočiti svu vlast u rukama cara-samodršca. U tu svrhu bez grižnje savjesti sve je rušio, što mu je stajalo na putu. Posebno je htio potpuno skršiti, podložiti i poniziti duhovnu vlast. Petar je doveo cezaropapizam do vrhunca. Njegovoj sili i osnovama najviše je smetala Ruska patrijaršija, zato je morala iščeznuti. Kao dobar psiholog nije htio narod buniti, nego ga je pomalo pripravljao za svoje osnove.

Za Božić 1698 god. dao je car prirediti jednu šaljivu igru. Dvjesta časnika i dvorskih ljudi bijahu obučeni u sve-

ćeničko odijelo, a car kad đakon. Na 80 saonica prolazili su ulicama Moskve, posjećivali videnije ličnosti, primali darove, gostili se, pili i pjevali pjesme Djetiću Isusu. Ovo je bila, iako neozbiljna, ipak šala! No sada dolazi sramotni prizor! Na Zapadu je bio običaj, da bi kršćanski carevi u svečanim prigodama iz poniznosti držali stremen i vodili Papina konja. Tako je bilo i u Rusiji. Kad bi patrijarh u ophodu na Cvjetnu nedjelju jašio na magarcu iz Moskve do manastira »Jerusalim«, car bi vodio živinče. Tako bi vodio patrijarhu konja na Bogojavljenje kad bi išao blagoslivljati vodu. Po naredbi carevoj ovoga puta dovedu magaricu, a za njim je jedan jašio na pastuhu. Za vrijeme ophoda dogodilo se ono, što je car namjeravao: patrijarh se sruši s magarice, ali ipak se nije nikakova nesreća dogodila, jer je car-provodič sve unaprijed uredio! Za veću porugu pozovu na sud tobožnjeg krivca, osude ga na zatvor. Kad su ga htjeli svezana strpati u tamnicu, žena njegova izjavi, da je već umro. Petar pođe prije sprovoda patrijarhu braneći pokojnika, da nije hotimice onu sramotu napravio, i upita ga, bili mu oprostio, da je živ. Patrijarh potvrdi, da bi. U to se ustane tobožnji mrtvac, a Petar prisili patrijarha, da mu oprosti. Tako je svršila lakrdija. Više nije Petar vodio patrijarhina magarca ili konja. U godini 1699 ukine poljubac, kojim su se međusobno pozdravljali patrijarh i car na Novu godinu.[23]

Na 17 II 1699 na sablažnjiv način parodirao je posvećenje crkve. Htio je, tobože, blagosloviti kuću svoga prijatelja Leforta, kalvinca. Car se je obukao u patrijarško odijelo. Na glavi je imao kamilavku urešenu Bakom, a u ruci pastirski štap, na kojem je bila Venera i Kupido. Pijanice, odjeveni u svećeničko odijelo, nosili su kaleže pune vina, rakije, medovine. Mjesto tamjanom kadili su kuću duhanom. Tobožnji patrijarh uze dvije lule, prekriži ih i njima blagoslovi kuću i narod.[24]

Dr Marković donosi još jedan primjer Petrova divljaštva: »Petar je htio još jednom, da priveže na karu to časno dostojanstvo. Pozovne puk na svadbu svega Dvorskog šaljivca Sotova, već stara oklepana, a koji mu je jednoć bio

[23] Marković, nav. dj. 115—116; Helfert, nav. dj. 134.
[24] Marković, nav. dj. 116.

učitelj krasopisa. Lakrdijaš bijaše obučen na patrijaršku; no mjesto prsnog križa nosio je obješene na vratu male rogalje, na kojima bijaše slika glasovitog Hemana Mazepe. Dvorski sluga, određen, da pretstavlja cara, nosio se kao kralj David na starinskim slikama; a mjesto harfe imao je liru obješenu na roglju od pantljike, koja mu je služila za kajasu od sablje, te bijaše pokrivena medvjeđom kožom. Ovaj car od potsmijeha valjalo je, da drži stremen kljuseta patrijarhu od potsmijeha, koji se vjenčavao s mladom i dražesnom udovicom. Četvero najmucavije čeljadi, što se je moglo naći, bude određeno, da poziva svatove. Izaberu mrtve starce, što ne mogahu ići ni na nogama se držati, za ručne djevere nevjesti. Patrijarh pak imaše za glasonoše četiri najteža i najpretlja čovjeka. Car bješe preobučen u holandeškog mornara, a carica kao frizijska seljakinja. Gospođe i gospoda dvorska bili su obučeni na starorusku. Ophodu zasjedu činjaše četa glazbara. Ovako je, uz slavljenje zvona, išla svatovska povorka u Sabornu crkvu, gdje će stogodišnji svećenik da blagoslovi ženidbu toga ružnog zgloba. Taj bijedni svećenik bješe izgubio uspomenu i vid; no se tome doskočilo naočalima i kazivajući mu visokim glasom riječi obreda, koje je on morao obnavljati.«[25]

Ove nam sramotne činjenice svjedoče, da je Petar Veliki bio barbar, liberalac, bezbožac, sličan Lenjinu-Staljinu, koji su na najsramotniji način parodirali najsvetije vjerske čine ruskoga naroda! Povijest se ponavlja: isto divljaštvo i bezboštvo, samo po drugim oblicima!

Theiner i neki drugi povijesnici tvrde, da je Petar Veliki bio prijatelj Kat. Crkve i ujedinjenja.[26] Petar je bio, možda, najljući neprijatelj Kat. Crkve, ali je u nekim zgodama znao prikrivati svoje namjere, kad mu je trebao upliv Pape protiv Poljaka ili Turaka. Petar je u Polocku vlastitom rukom sasjekao u Crkvi Bazilijanca Teofana za vrijeme večernje službe Božje; tri druga osudio na smrt, a čitav njihov Red na smrt je mrzio i progonio. God. 1722 dao je pretstavljati Papine konklave, koje su potrajale tri dana i tri

[25] Marković, nav. dj. 117—118.
[26] Theiner, nav. dj. 114—130.

noći. To su bila prava bakanalija! Izrugao je Papu, kardinale i vrhovnu crkvenu vlast, a sam je sastavio pravila za tu neslanu parodiju. God. 1725 pripravi druge podrugljive konklave.[27]

Petar kao samodržac i silnik nije ni mogao drukčije raditi, morao je mrziti Kat. Crkvu, u kojoj je Papina vlast tako sveta, poštovana i uzvišena! Sve su ove lakrdije išle zatim, da Petar postane svemoćni car-papa, i da pripravi put ukinuću patrijaršije i ustanovljenju Sv. Sinoda, gvozdene uzde, kojom će zauzdati Rusku crkvu.

God. 1700 radi pobune nemilosrdno isiječe na stotine strijelaca. Patrijarh Adrijan, da ga udobrovolji izađe u ophodu sa slikom Majke Božje. Petar mu surovo odgovori: *»Šta ćeš s tom svetom slikom? Stavi je opet na njezino mjesto! Ja častim Majku Božju, možda, više nego ti, no moja je dužnost štititi puk.*[28]

Po smrti Adrijanovoj predade Petar vođenje patrijarških poslova metropolitu Trifilu. Poslije njega imenova metropolita Stjepana Javorskoga egzarhom, vikarom i upraviteljem Patrijaršije. Kad su ruski episkopi izrazili želju, da se imenuje patrijarh, Petar im silovito odvrati: *»Ja sam vaš patrijarh!«*

Egzarh Javorski još ga jednom upozori na tu potrebu, a Petar se razbjesni i zvizne ga svojom toljagom, koju je uvijek sobom nosio, poput Budaline Tale čavlenu batinu. Tim je odzvonilo patrijaršiji![29]

Sv. Sinod

Sve je dozrelo, da Petar Veliki stavi Rusku crkvu pod svoju tešku čizmu. G. 1718 ukine stare upravne ustanove i utemelji devet Kolegija, što odgovara našim ministarstvima. Posebnim ukazom svakom Kolegiju odredi pravilnik.[30] Po kalupu svjetskih Kolegija osnuje i crkveni, i posebnim ukazom objelodani Pravilnik — Règlement, kojim određuje

[27] Marković, nav. dj. 130—131.

[28] Marković, nav. dj. 116; Rambaud-Adamović, nav. dj. 310—311.

[29] Marković, nav. dj. 116—117; P. C. Tondini: Règlement Ecclesistique de Pierre le Grand, 229, 1, Paris 1874.

[30] Tondini, barnabita, nav. dj. 3—4, 1.

vlast Kolegija i način poslovanja. U ukazu se kao u zrcalu ogleda Petrov cezaropapizam, zato ga u cijelosti donosimo.

»Ja Petar Prvi po milosti Božjoj car i samodržac svih Rusija. Itd ... itd ...

Među tolikim brigama, koje mi nameće vlast, koju sam od Boga primio, za poboljšanje moga naroda i kraljevstva, što su mi podložena: kad sam bacio pogled na crkveni stalež i u njemu opazio mnogo nereda i nedostataka, *s razlogom se je moja savjest uznemirila* (bizantinac!), da ću se nezahvalnim pokazati prema Previšnjemu, *ako zapustim reformu crkvenoga staleža,* budući me On tako izdašno pomagao u reformi građanskog i vojničkog staleža. I bojim se, *da neću naći opravdanja pred Sucem, koji ne gleda ko je ko,* kad bude tražio račun o velikoj zadaći, koju mi je povjerio; radi toga sam preuzeo na se brigu, da *popravim crkveni stalež po primjeru pobožnih kraljeva St. i Nov. Zavjeta.* A jer nisam našao boljega sredstva, da se to postigne od Saborske uprave, budući vlast u rukama jednoga čovjeka, podvrgnuta strastima, a jer nije nasljedna, *malo se za nju briga. Radi toga ustanovljujem Crkveni Kolegij, tj. Sv. Sinod, koji će prema propisima pridodanoga Pravilnika obavljati sve crkvene poslove u Crkvi svih Rusija. Zapovijedam svim mojim podložnicima, kojega mu drago staleža, bilo crkvenoga bilo građanskoga, neka priznaju, da ova ustanova ima veliki auktoritet i vlast; i neka se u svim duhovnim poslovima na nju obrate, kao na konačnu vlast, i neka na njezinu odluku i riješenje pristanu; neka se zadovolje njezinom konačnom odlukom.* Svim njezinim naredbama neka se potpuno i savršeno pokore pod prijetnjom teških kazna, koje su udarene onima *koji se opiru i ne slušaju druge Kolegije.*

Ovoga je Kolegija dužnost, da svoj Pravilnik, koliko bi prilike tražile, upotpuni novim odredbama; *ipak to ne smije činiti bez moga odobrenja.*

Za sastav Kolegija *određujem* slijedeće osobe: jedan pretsjednik, dva potpredsjednika, četiri savjetnika i četiri asesora.

A jer se u sedmom i osmom paragrafu prvoga dijela ovoga Pravila kaže, da pretsjednik potpada pod sud svo-

jih drugova, ako učini koji teški prekršaj, *odredujem*, da pretsjednik ima samo jedan glas, jednak drugima.

Svi članovi ovoga Kolegija, kad nastupe službu, *moraju položiti zakletvu na Evanđelje* prema posebnom obrascu.

Dano u Petrovgradu, 25 I 1721

Petar, s. r. [31]

Nikada Papa nije tako naglašavao apsolutnu vlast nad čitavom Crkvom kao Petar Veliki ovim ukazom i sličnim odredbama. Sam ukida patrijaršiju, ustanovljuje Crkveni kolegij, propisuje mu Pravilnik, određuje obrazac zakletve, koju moraju položiti članovi Sv. Sinoda. Uopće se ne smije ništa izmijeniti bez njegove privole. Pa ko će reći, da ovo nije car-papa, i da je Ruska crkva slobodna?

Isto potvrđuje i zakletva, koju su morali položiti članovi Sv. Sinoda prije preuzimanja službe. *»Ja niže potpisani obećajem i kunem se Bogom Svemogućim i na Sv. Njegovo Evanđelje, da moram i da ću prema mojoj dužnosti svim snagama nastojati,* da tražim u savjetovanjima, sudovima i u svim poslovima ovoga Crkvenoga Upravljajućeg Kolegija ono, što je istinito i pravedno, i da ću u svemu raditi potpuno suglasno s odredbama Crkvenoga Pravilnika i drugim, koje će odrediti ovaj Duhovni Kolegij *privolom Njegovog Carskog Veličanstva.*

Kunem se, da ću u svemu raditi prema svojoj savjesti, a da ne tražim pri tome moju sklonost, bez ikakova takmičenja, zavisti ili tvrdoglavosti; u jednu riječ, da ću sve raditi u strahu Gospodnjemu, imajući vazda pred očima Njegov nepodmitljivi sud, iz čiste ljubavi prema Bogu i bližnjemu, stavljajući kao posljednju svrhu slavu Božju u svim mislima, riječima i djelima, spas duša i unapređivanje čitave Crkve, ne tražeći što je moje, nego Gospodina Isusa.

Kunem se živim Bogom, da ću se, imajući vazda na pameti njegovu strašnu osudu — *proklet bio, koji nemarno obavlja djelo Božje,* u svim djelima ovoga Upravljajućeg Kolegija vladati sa svom mogućom brižljivošću i marom kao u Božjem djelu, ne pazeći na vlastitu udobnost i korist; niti ću hiniti neznanje, nego ću nastojati, ako mi u čemu dođe sumnja, svom snagom steći razumijevanje i

[31] Tondini, nav. dj. 1—5; O. J. Miolin, franjevac,: Ruska Sinoda, 20—21, Zadar 1884.

znanje po Sv. Pismu i zakonima Sabora iz suglasnoga učenja velikih starih Naučitelja.

Opet se kunem Svemogućim Bogom, da hoću i moram biti vjeran, dobar i poslušan podanik momu pravom gospodaru Petru Prvomu, Samodršcu svih Rusija itd., a poslije njega preuzvišenim zakonitim nasljednicima Njegova carskoga Veličanstva, koji su određeni voljom i vrhovnom vlašću Njegova Carskoga Veličanstva i budu određeni ubuduće, i budu smatrani dostojni, da zauzmu prijestolje; a također i *Njezinu Veličanstvu Kraljici Katarini Aleksijevnoj (suložnica!).* [32]

Također se kunem, da ću svim silama štititi i braniti sva prava, *koja pripadaju vrhovnom gospodarstvu, vlasti i moći Njegova Carskoga Veličanstva, tako i sva prava i povlastice, koje posjeduje i koje će ubuduće dobiti, i da neću štedjeti ni vlastitoga života, ako bude nužda.*

Čuvat ću najstrožiji muk o svakom tajnom poslu, *koji se tiče službe Carskoga veličanstva ili Crkve,* i u kojoj mi bude nametnuta šutnja, i neću očitovati tajne nikomu, osim onima, koji to moraju znati, i kojima budem morao.

Dalje priznajem i zakletvom potvrđujem, da je vrhovni sudac ovoga Kolegija sami Vladar čitave Rusije, preblagi naš Gospodar.

Također se kunem Svemogućim Bogom, da sva obećanja ne razumijem drukčije u srcu, negoli riječi znače, kojima dajem onaj smisao i vrijednost, koje same podaju svakome, koji ih ovdje čita i čuje.

A da potkrijepim i utvrdim moju zakletvu, izgovaram ove riječi: *Zazivljem Te za svjedoka, Istražitelju srdaca, da je moja zakletva bez prevare;* a ako bi bila lažna i ne bi odgovarala mojoj savjesti, *Ti pravedni Suče,* najstrožije me kazni! Kao zaključak ove zakletve ljubim Evanđelje i Križ moga Spasitelja«. [33]

[32] Katarina Aleksijeva, kojoj je Sv. Sinod polagao zakletvu vjernosti, bila je suložnica Petrova. Zakonita žena Eudoksija je bila živa, a nije joj se moglo dokazati preljubočinstvo, da se može poništiti brak prema Kanonima Istočne Crkve. Niko se nije usudio u to pitanje krenuti, jer je car-papa bio gospodar i Kanona. (Tondini, nav. dj. str. 8, 2.)

[33] Tondini, nav. dj. 6—11; Miolin, nav. dj. 112—113.

Sličnog ropstva i cezaropapizma nije zapamtila ni ropska Bizantinska crkva! Pristajanjem uz volju Petra Velikoga, potpisom crkvenoga Pravilnika i zakletvom ruski su se biskupi odrekli crkvene vlasti, potpali pod najgore ropstvo i priznali cara vrhovnom glavom Crkve. Petar, a po njemu i ostali carevi, postali su gospodari ne samo vanjske uprave, nego i savjesti, srdaca i duša svojih podanika. Oni nisu samo zamijenili Papu, nego su prisvojili Božju vlast nad ljudskim dušama! Valja upamtiti, da je ovaj ustav vladao do dolaska boljševizma, a i danas vrijedi za sve pravovjerne Ruse!

Crkveni Pravilnik-Reglement

Pravilnik sadržaje odredbe, po kojima se moraju vladati biskupi u upravljanju Crkve, igumani u upravljanju manastira: njime je uređeno čitavo vladanje duhovnih osoba i Ruske crkve.

Evo glavnih odredaba, koje vežu biskupe i koje bacaju u najodurnije ropstvo one, koje je Duh Sveti postavio, da upravljaju Crkvom Božjom. Propisuje dužnosti biskupa za vrijeme pohađanja biskupije. Pohod treba da bude ljeti, jer su tada manji troškovi. Sutradan po dolasku biskup je dužan sazvati sve crkvene osobe, otpjevati Liturgiju, poslije koje *mora sa svim crkvenim osobama moliti za zdravlje i pobjedu Preuzvišenoga Vladara.* Poslije otpjevane Liturgije mora propovijedati svećenstvu i narodu. *Budući da svaki biskup nije sposoban, da sastavi urednu propovijed,* sastavit će je koji član Sv. Sinoda, a on će je pred narodom pročitati. Prije negoli biskup uredi sve poslove pohoda, ne smije nikoga pozvati na objed, niti smije biti čiji uzvanik, da se ne bi uvukla pristranost. Ako koga pozove na objed, mora sam podmiriti trošak. Određeno je do najmanjih sitnica i kako se biskup mora vladati.[34] Član 13. biskupe potpuno podlaže vlasti Sv. Sinoda. U poslove i odredbe ne smije se niko miješati osim *cara, koji je vrhovni gospodar svih poslova u državi.* Arhimandriti, igumani, svećenici i ostala crkvena lica mogu se uteći Sv. Sinodu protiv svoga biskupa, a ovaj ih ne smije u ovom priječiti. Svake

[34] Tondini, Règlement, art. 1—12, str. 90—98.

godine biskup je dužan izvijestiti Sv. Sinod o stanju biskupije.[35]

Propisano je, koliko godina moraju trajati nauci; koje predmete treba proučavati; kakove se metode moraju držati nastavnici; kakav zapt mora vladati u školama i sjemeništima.[36] Petar Veliki posebno je htio vezati zakletvom savjesti podložnika, osobito biskupa i crkvenih osoba. Kad sjemeništarac dođe do zrelosti i ima se posvetiti višim naucima, dužan je položiti zakletvu u kapeli sjemeništa pred svojim drugovima, da će biti vjeran *preuzvišenom Carskom Veličanstvu i njegovim nasljednicima,* i da će sve učiniti, što mu sile dopuštaju. Petar je i sakristane ubrojio u crkvene ljude i propisao im ovu zakletvu: »Kunem se, da ću sasvim savjesno vršiti službu, koja mi je povjerena, ili mi bude ubuduće naređena uputama, odredbama i ukazima, koje će mi saopćiti moji starješine u ime Njegova Carskog Veličanstva.«[37] U ovom je sličan Josipu II, koji je propisivao broj svijeća na oltaru, i koga je Fridrih II nazivao *»Moj brat sakristan«!*

Dao je pravila, kako se imaju birati propovjednici, usposobiti, kako i što treba da propovijedaju.[38] Posebno je naredio, da se ima propovijedati o *dužnoj časti prema vlastodršcima,* a najviše o tome, kako treba *častiti vrhovnu carsku vlast.* Pravila propovijedanja protkana su protestantskim duhom. Sastavio ih je, po naredbi Petrovoj, liberalni metropolit Prokopović, koga nazivlju ruskim Luterom. Stoga je bilo prosto propovijedati njemačkim protestantima, a katolicima zabranjeno. Rus Samarin, pravoslavac, tvrdi, da je Petar Veliki tražio da se propovijedanjem uzdrži vjera i ćudoređe, jer ih je smatrao temeljem državnog blagostanja; a inače je bio posve indiferentan prema duhovnim stvarima.[39]

Određuje odnošaj svjetovnjaka prema biskupima i ostalim pastirima.[40] I ovdje se opažaju Prokopovićevi pro-

[35] Tondini, nav. dj. art. 14—15, str. 100—103.
[36] Tondini, nav. dj. 104—105.
[37] Tondini, nav. dj. 163.
[38] Tondini, nav. dj. 166—178.
[39] Tondini, nav. dj. 166, 1.
[40] Tondini, nav. dj. 178—204.

testantski papci! Razlika između klerika i svjetovnjaka više odgovara protestantskom shvaćanju, negoli katoličkom i pravoslavnom. Nema ni spomena o sv. Redu, o crkvenoj jurizdikciji! Sva misija biskupa i svećenika, svodi se na propovijedanje i dijeljenje sakramenata, *a upravna vlast pripada isključivo caru.* [41]

Sv. Sinod, u ropskom zanosu, stavio je nekoliko prijepornih pitanja caru, da ih on auktoritativno riješi, što je car i učinio. [42]

Da potpuno zarobi Crkvu, car je stavio Vrhovnoga Prokuratora Sv. Sinodu. Zvao ga je svojim okom. Za ravnanje dao mu je pravila. Prokurator je svjetovnjak, i to obično vojnički časnik. Dužan je nadgledati rad Sv. Sinoda, i nikome ne odgovara, nego caru. Car je imenovao jednoga časnika prvim Prokuratorom. [43]

Crkvenom Pravilniku pridodao je car Dodatak, koji ima dva dijela. U prvom govori o dužnostima svećenika, đakona i drugih klerika, i ima 30 pravila. U jedanaestom broju nalazi se naredba, da svećenik mora odati ispovjednu tajnu, ako pokornik ispovjedi kakovu zavjeru protiv cara, njegove obitelji ili države. Na ovo očitovanje svećenici su se morali zakletvom obvezati. »Prijavit ću i očitovati po istini, i bez zakučica laži, pretvaranja i lukavstva, imajući pred očima strah, da ću izgubiti čast i život, i sjećajući se vazda nepodmitljivoga suda Božjega!« [44]

Sveti Sinod je izjavio, da se ovo ne protivi Sv. Evanđelju, a pravoslavno svećenstvo je revno vršilo ovu svetogrdnu naredbu i gazilo svetinju sakramentalne tajne! [45]

Na ovo svetogrdno ropstvo pristali su pastiri Ruske crkve!

Drugi dio Dodatka radi o redovnicima i dijeli se u pet poglavlja: 1) koga i kako treba primati u redovnički stalež;

[41] Tondini, nav. dj. 185, 1.
[42] Tondini, nav. dj. 240—247.
[43] Tondini, nav. dj. 250—256.
[44] Tondini, nav. dj. 248 i 76—77, 2; A. Palmieri, O. S. A.: La Chiesa russa, 302, Firenze 1908.
[45] Vidi što govori Ivan Golovine o slučajevima očitovanja ispovjedne tajne: Memoires d'un Pretre russe, ou la Russie religieuse, 213—215, Paris 1849.

2) o životu redovnika; 3) o redovnicima; 4) o samostanima; 5) o poglavarima samostana. [46]

Na 14 II 1721 u crkvi Sv. Trojice poslije obavljene Liturgije car je svečano objavio ustanovljenje Sv. Sinoda. Sedamnaest je biskupa potpisalo Pravilnik-Règlement, i nijedan: *»Niti pisnu, niti zubi škrinu!«* [47] Potpisalo ga je još 63 arhimandrita, igumana i ostali starješine samostana. [48]

Žalosnoga stanja Ruske crkve: sama je potpisala vlastitu smrt i uzakonila ruski cezaropapizam, krenula u samu bit ustrojstva Kristove Crkve, i pretvorila u prosti državni stroj! U bizantinskoj crkvi prije raskola uvijek se je našlo biskupa, koji su se herojski opirali carskom apsolutizmu; a monasi su bili kula pravoslavlja; dok je u Rusiji sve to zatajilo i predalo se na milost i nemilost carskoj samovolji! Eto to ti je ta »Sveta Rusija« i njezino razvikano sveto pravoslavlje!!

Završetak Pravilnika-Règlementa svjedoči, kako je Ruska crkva objesila sama sebi žrvanj o vrat i bacila se u duboko more cezaropapističke nemani! »Kolika je vlast, ili auktoritet Sv. Sinoda, koju mu je odredio Preuzvišeni car vrhovnom svojom carskom vlašću, jasno proizlazi ne samo iz posebnoga Pravilnika Njegova carskoga Veličanstva, i ovome pridodanoga ukaza, nego također i iz *previšnjega riješenja, koje niže donosimo, koje je premogući vladar vlastitom rukom kao odgovor dao na točke, što ih je Sveti Sinod upravio na riješenja — Carskom Veličanstvu.* Istom prigodom Carsko je Veličanstvo odredilo, da se Crkveni Kolegij nazivlje Sveti Upravljajući Sinod.« [49]

Dakle, Sveti Sinod je carska ustanova kao i sva druga ministarstva; on je u Rusiji vrhovno vjersko sudište, zastupa patrijarha.

Ruski pravnik Pavlov tvrdi, da je Petar Veliki uveo u Rusku crkvu protestantsko načelo: *»Cuius regio, illius religio!«* Popov kaže: »Ruska službena crkva potpuno je ušla u državnu brazdu i nije se usudila ni mrdnuti protiv najsa-

[46] Tondini, nav. dj. 248—249.
[47] I. Mažuranić: Smrt Smail-Age Čengijića, I Agovanje, 38.
[48] Vidi popis dotičnih osoba kod Tondini, nav. dj. 222—238.
[49] Tondini, nav. dj. 239.

movoljnijih državnih vladara. Hijerarhija postade mrtva tvar, gibljiva lješina!« [50]

Jednim ukazom zabrani sječu hrastova te kleru pokopavati u hrastovim nosilima. Kler se ponizno podloži samodršcu! Drugim ukazom pretvori samostane u konjušnice. Sv. Sinod bojažljivo i pokorno primijeti jedino to, da su samostani sazidani na slavu Božju, a ne za stan konja. Drugi ukazi zabranjuju pustinjački život, ili naređuju, da se među monahe prime otpušteni vojnici. Na sve to Hijerarhija mukom muči poput Smail-Aginih robova: *»Mukom muče ropske sluge, mukom muče, plijen svoj grabe«.* [51] Naređuje, tobože, da se ne bi narušio samostanski muk, da svete moći drže blizu vrata samostana! Popov veli, da su Petar Veliki i njegovi nasljednici učinili biskupe državnim činovnicima, prisilili ih, da vrše poslove, koji ne dolikuju svećeničkom zvanju; a hijerarhija je pripuštala, da državne vlasti izdaju najsablažnjivije odluke o crkvenim stvarima; carica Ana Ivanova dala je batinati biskupe; Katarina II silila ih je, da prisustvuju sablažnjivim pretstavama; a Prokurator Sv. Sinoda Cebyahev bio je javni bezbožac. [52]

Isti Volter priznaje, da je car htio preko Sv. Sinoda imati vrhovnu vlast u Ruskoj crkvi, jer je držao za besmisao, da jednim narodom mogu vladati dvije vrhovne vlasti, duhovna i građanska. To je priznao i sam Petar, kad su ga isporedili s Ljudevitom XIV, i nada nj uzdizali: »Ne držim, da imam prednost nad ovim vladarom, koju mi pripisuju; ali sam veoma sretan, da sam ga nadvisio u jednoj važnoj tački: *»Prisilio sam moj kler na poslušnost i muk, a Ljudevit XIV dopustio je, da njegov s njime vlada!«* [53] Imajući pred očima ukaz, kojim Petar ustanovljuje Sv. Sinod i propisuje Pravilnik, ispravno sudi Volter: »Ne treba nego preletjeti ovaj ukaz, da se uvjeriš, da je *Petar radio kao zakonodavac i gospodar... Zakletva (članova Sinoda) mnogo je jača, negoli ona vrhovne vlasti u Engleskoj.* Istina, ruski

[50] A. Palmieri, nav. dj. 301.
[51] I. Mažuranić, nav. dj. 102—103.
[52] Palmieri, nav. dj. 302—303.
[53] Tondini: Le Pape de Rome et les papes de l' Eglise ortodoxe d' Orient, 66, Paris 1876.

vladar ne pripada ocima Sinoda, ali im je namećao zakone; nije se doticao kadionika, *ali je upravljao rukama onoga, koji ga je nosio!* Dalje veli, da se niko nije usudio ni mrdnuti proti despotskomu gospodaru i prepirati se s uviđavnijim vladarom. [54] Ukazom 31 1 1701 zabranio je monasima držati rukopise u svojim sobama, prepisivati knjige, pisati listove bez posebnog dopusta starješine. Suviše zabrani imati u sobama vlastito crnilo i papir, nego su se morali služiti zajedničkim, koje se je moralo nalaziti u blagovalištu. Sve je ovo naređeno pod teške kazne; za sve odgovara starješina. Volter brani ovu nekulturnu zabranu tim, što su tobože, monasi bili mnogobrojni, bogati, jedini pismeni, što su se opirali novotarijama Petrovim. [55]

Dakle s Petrovom reformom car je u Rusiji priznat papom, i to od same ruske hijerarhije! Nazovi pravoslavci tjerali su lisicu, a istjerali vuka! Naš narod veli: *Ko pod drugim jamu kopa, sam sebe u nju ukopa!* Pravoslavci su kopali jamu Papi, ali su u nju ukopali sebe i svoju Crkvu; a Papa i dalje svijetli, grije, vlada i upravlja!

No da vidimo, kakav je bio prvi svečano priznati i najglasovitiji Ruski papa! Petra nazivlju Velikim! Evo što o toj veličini veli list »L Ancora di Trieste«: »Bezbožno Volterovo pero i čitava rulja volterovaca okrunila je božanskim vijencem cara Petra, i dala mu naslov »Veliki«, jer bijaše velik jedino u bezbožnosti, raskalašenosti, okrutnosti, itd.« [56]

Glasoviti povijesnik Rohrbacher kaže, da su na mnogim evropskim prijestoljima sjedili sablažnjivi vladari, ali je rusko prijestolje svima odnijelo barjak! Na njemu se je udomaćilo preljubočinstvo i ubojstvo vladara! Petar Veliki, treći sin Aleksija Romanova, oženi se Eudoksijom Lapuhin, koja mu rodi sina Aleksija. Poslije malo protjera je i uzme kćerku nekoga proizvađača pive. Domalo i nju potjera, a oženi se ženom nekoga švedskoga vojnika. Da pripravi prijestolje svome sinu ove nezakonite žene, dade osuditi na smrt zakonitoga sina Aleksija. Sam je prisusto-

[54] Tondini: Règlement... Introduction X—XI.
[55] Tondini: Le Pape de Rome... 56—57, 1. Isto je naglašeno u Dodatku Règlementa: Pravilo o monasima br. 36.
[56] Ancora di Trieste 1876, p. 195.

vao raspravi i smrtnoj osudi Aleksija; a neki vele, da mu je vlastitom rukom odrubio glavu.[57] Suložnica Petrova Marta, koja je dobila ime Katarina, bila mu je nevjerna. Zatekao ju je u nepoštenom djelu s nekim mladićem, komu otsiječe glavu. Isto bi se dogodilo i Katarini, da nije Petar umro u 53 god. života satrven od sramotne venerične bolesti, raskalašenosti i pijanstva. Neki vele, da mu je sama Katarina pospiješila smrt! Rohrbacher veli, da je s Rusima gore postupao, negoli sa životinjama; radije ga možemo nazvati mesarom, negoli pastirom. Hirovi ruskoga pape na potoke su krvi prolili! Izdale naredbu, da svi Rusi obriju bradu, koja je kod njih neka svetinja i simbol pravoslavlja, i da se oblače na njemačku! Za Ruse je to bilo kao grom iz vedra neba! Da ih prisili na izvršenje te djetinjske naredbe, sasiječe preko osam tisuća ljudi: a on je glavom igrao ulogu dželata! Na nekoj gozbi dobro se opije — to je bio njegov običaj — dade dovesti dvadeset utamničenih strijelaca, da prisustvuju brijanju brade! Kako bi kome obrili bradu, Petar bi vlastitom rukom otsjekao glavu jednom strijelcu uz urnebesno pljeskanje svojih dvorana. To je bila krvna žrtva za zadovoljštinu Perunu radi obeščašćenja velike svetinje pravoslavlja! Dakle, Petar je bio veliki divljak, a ne čovjek i vladar! Fridrih II na temelju povijesnih dokaza predbacio je Volteru iskrivljivanje činjenica! »Car će ti se pokazati u ovoj povijesti sasvim drukčiji, negoli je u tvojoj maštи... Stjecaj sretnih prilika, povoljni događaji i neznanje stranaca učinili su od *cara herojsku utvaru*, o čijoj veličini nije nikomu palo na pamet posumnjati. *Car nije ima ni sjenke čovječnosti, velikodušnosti i kreposti. Odgojen je u najgrubljem neznanju; sve je radio pod uplivom neurednih nagona*«; Tako o Petru sudi volterovac kralj. Rohrbacher nastavlja: »Da ukratko kažem: Petar je u materijalnom pogledu uljudio Ruse kao krvnik udarcima sjekire i batinama: naučio ih je, kako će bolje ratovati; pravilnije graditi gradove; graditi i upravljati brodovima; ali je učinio, da Rusi zaostanu za više vjekova što se tiče *pitomosti običaja, kršćanske blagosti i ljubavi, bračne čistoće*

[57] Rohrbacher: Storia Universale della Chiesa Catolica, XIV, 633, ed. III Torino 1869; Dr. Marković: Slaveni i Pape, II 138—139; Rambaud-Adamović, 356—357.

i vjernosti, vjerske istine i vjerskoga jedinstva — jedinoga izvora prave kulture. Divljaci Oceanije manje su udaljeni od Kraljevstva Božjega. Tomu je dokaz papisa Katarina I, rastavljena od muža, i živi s drugim, kojemu priprvlja smrt; papisa Jelisava, koja ogreznu u pijanstvu i raskalašenosti, papisa Katarina II, kneginja Anhalta, koja je obeščastila sve narode sablažnju vlastitih preljubočinstava«![58]

[58] Rohrbacher, nav. dj. 635—636.

Dr. Fra Karlo Balić — Rim.

Još o »Naučnoj« metodi O. H. Boškovića

RÉSUMÉ. — *Encore sur la méthode »scientifique« du P. H. Bošković.* — En 1936 fut traduit en langue croate l'ouvrage de M. J. Maritain: »Le Docteur Angélique«. L'éditeur, le P. H. Bošković, O. P., sans en avertir les lecteurs, omit de cet ouvrage ce qu'il lui plut, et surtout la préface de l'auteur, qu'il remplaça par la sienne. Dans cette préface, le P. Bošković affirme entre outre que l'Eglise a identifié le système philosophique de St. Thomas avec la vérité et sa doctrine officielle. Après avoir apporté une vingtaine de témoignages des Papes en faveur de la doctrine de St. Thomas, il a continué: *»Si l'Eglise parle si solennellement du thomisme, alors il est clair qu'Elle doit condamner ce qu'on pose comme une doctrine contraire.* Finalement, si l'Eglise 'a proclamé la doctrine de St. Thomas être la sienne' (Benoît XV), alors il est clair qu'Elle doit rejeter tout ce qui est opposé à cette doctrine«. Le P. Balić, dans une étude »St. Thomas d'Aquin et les autres Docteurs« a démontré que la thèse du P. Bošković est antiscientifique, antitraditionnelle et anticatholique; en Croatie elle est une nouveauté scandaleuse et dangereuse. Il a decrit la lutte entre le thomisme et le panthomisme et montré comment les Croates doivent profiter de l'expérience des autres peuples et éviter de la recommencer. Le P. Bošković dans une réplique fuit le »statum quaestionis«, puis passe aux matières secondaires et surtout se laisse aller aux offenses personnelles. Il est disciple fidèle de M. De Thöth et du P. Pègues, O. P.; seulement il est moins capable et dans la polemique oublie les règles élémentaires de la méthodologie et de la dignité. Il est resté en Croatie tellement isolé que M. Zimmermann, professeur à l'Université de Zagreb, et chef du mouvement néoscolastique en Croatie, a pu écrire: »Il ne faut pas s'étonner, (il faut le rocennaître), que soient devenus les adversaires de la scolastique ceux qui la connaissent par tels de ses disciples, dans la catégorie desquels appartient chez nous le dominicain M. H. Bošković«.

Prije tri godine počeo sam u »Bogoslovskoj Smotri« štampavati raspravu: »Sveti Toma Akvinski i drugi naučitelji«, koja je izašla i u posebnoj brošuri.[1] Ovu sam raspravu napisao izazvan od o. H. Boškovića O. P., koji je među

[1] Balić Karlo, Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji (Preštampano iz »Bogoslovske Smotre«), Zagreb 1938, str. 177. Brošura se može dobiti kod Rektorata Franjevačke Visoke Bogoslovije u Makarskoj, uz cijenu od 20 dinara. Ovu knjigu citirat ću skraćenicom: Balić, Sv. Toma, dok ću »Bogoslovsku Smotru« naznačivati skraćenicom BS.

širim krugovima naše inteligencije širio i branio teoriju nekolicine kat. pisaca, naime da je Crkva poistovjetovala istinu sa jednim sistemom te svima službeno naložila integralni tomizam, i to tako da »mora osuditi«, da »mora zabaciti« sve, što se protivi nauci sv. Tome.[2] Imajući pred očima loše posljedice, koje je pantomizam prouzrokovao i katoličkoj Crkvi i znanosti, znajući da su tu teoriju već zabacili svi katolički učenjaci, osim male skupine »pantomista«, mislio sam da je u interesu istine i kat. Crkve kod nas da pokažem, kako je teorija, za koju se je tako živo zagrijavao naš Bošković, u sebi antitradicionalna i neosnovana, u našim krajevima nepotrebna, pogubna i protunaučna novost. I sada o. Bošković pred čitatelje »Bogoslovske Smotre« stupa sa člankom »Sveta Stolica o sv. Tomi«, i sa brošurom,[3] gdje od prve do zadnje izreke izigrava »statum quaestionis«; prelazi na druga pitanja; svoj poraz nastoji prikriti nekim »dijalektičkim odgovorom«, u kojemu ne samo da mi pripisuje mnoge teze, koje nikada nijesam naučavao, nego bez ikakva razloga pred kat. inteligencijom napada posao, koji mi je povjeren i moj vjerski osjećaj.[4] Veoma žaleći ovakav postupak u polemici, opet ću istini za volju, a da se još jedamput vidi i »naučna metoda« o. Boškovića, iznijeti teze, koje je on proponirao, a ja pobijao; istaknuti, kako je uzmakao sa pravog predmeta rasprave; kako je njegov »odgovor« samo skup paralogizama, protuslovlja i ličnih napadaja. Nastojat ću da budem kratak, a mislim da mi nitko neće zamjeriti, ako ovaj put budem govorio »ab imo pectore«.

1. Pet teza o. Boškovića — motiv i predmet rasprave

Ne obazirući se na to, da su na sveslavenskom franjevačkom profesorskom kongresu 1935. u Zagrebu bila i tri naša nadbiskupa i tri biskupa i general Franj. Reda sa de

[2] J. Maritain, Andeoski Naučitelj, preveo Poljak, predgovor napisao O. H. Bošković. Zagreb 1936. Djelo ću naznačivati skraćenicom AN.

[3] BS 1940, 17—56; Dr Hijacint Bošković, Sv. Toma Akvinski i Duns Skot, Zagreb 1940. Članak štampan u BS samo je izvadak iz brošure, pak ću citirati prema brošuri pod skraćenicom: Bošković, Sv. Toma.

[4] Bošković, Sv. Toma, 85, 96.

vet provincijala itd., — prema tome teško je zamisliti, da je kongres bio uperen protiv direktiva Sv. Stolice — o. Bošković je pomislio, da je upravo on pozvan, da napadne ovaj kongres, i da svima kaže, da nauka franj. škole, posebno Ivana Duns Skota, o kojoj je bio govor na kongresu, mora od Crkve biti osuđena, ukoliko se ta nauka razlikuje od nauke sv. Tome. U predgovoru hrvatskog prijevoda Maritainove knjige »Anđeoski Naučitelj«, Bošković je jasno i bistro izložio i zalagao se za ove teze:

1) *Crkva mora osuditi sve, što se protivi nauci sv. Tome.* Nakon što je o. Bošković nabrojio mnogobrojne pohvale Sv. Stolice o tomizmu, on je ovako nastavio: *»Ako Crkva ovako svečano govori o tomizmu, tada je jasno da mora osuditi ono, što se postavlja kao protivna nauka.* Konačno, ako je Crkva nauku sv. Tome proglasila svojom naukom (Benedikt XV), tada je jasno da mora zabaciti SVE ono, što se toj nauci protivi«. [5]

2) Zalaganje Sv. Stolice za tomističku nauku »počelo je *odmah u onom času, kad se sv. Toma pojavio na poprištu znanosti*«. [6]

3) Dok je franjevački Red vodio borbu u XIII. vijeku protiv sv. Tome, za kojeg se je zalagala Sv. Stolica u to doba, dominikanci su izdavali službene naredbe »da se usvoji i brani nauka njihovog velikog brata«. [7]

4) Franjevci i danas hoće da obnove sredovječnu staru borbu protiv sv. Tome, pak kao da je svrha zagrebačkog kongresa bila da upozori našu inteligenciju da se i danas može »sazvati sabor ili kongres (!) pa osuditi (Tominu) nauku i staviti je na indeks«. [8]

5) Dok Franjevci traže partikularizam, dominikanci nemaju svoje škole, jer je Crkva Tomu »otela dominikancima«. [9]

[5] AN, 19—20. Ja sam podcrtao neke stvari u izrekama, koje sam uzeo od O. Boškovića. To vrijedi i za slijedeće navode.

[6] AN, 17.

[7] AN, 22—27; BS, 1937, 141—150.

[8] AN, 22—28; BS, 1937, 137.

[9] AN, 15, 36; BS, 1937, 134.

To je, eto, pet teza, koje je o. Bošković jasno formulirao; pet teza, koje zacijelo na takav način ne bi izrekao nijedan drugi pristaša pantomizma, pa ni najfanatičniji član ove »sekte«. Ja sam pozitivno-historijskom metodom naveo i pobio ovih pet teza o. Boškovića, upozoravajući da to nije bitno borba između mene i njega, nego između dva tabora kat. učenjaka: s jedne strane mala, neznatna, ali bezobzirna i fanatična skupina pantomista na čelu sa Pègues om O. P., koga su i sami ozbiljniji dominikanci svrstali među »sektarce«, i uz kojega je i naš Bošković pristao; s druge strane ogromna većina kat. učenjaka: isusovci na čelu sa svojim generalom Ledochówskim (Cavallera, Vermeersch, Lebreton, Pelster, Jansen, Descoqs, Lercher, Przywara); franjevci na čelu sa Déodat-Marie de Basly; benediktinci na čelu sa Augustine; redemptoristi na čelu sa Raussom; svjetovni kler, kao Rivière, Diekamp itd.; napokon kardinal Ehrle, jedan od najboljih i najzalužnijih istraživača povijesti skolastike. [10] I uz te učenjake i ja sam pristao.

Da se uoči, kako je Boškovićeva teza u Hrvatskoj nepotrebna i nezgodna novost, ukratko sam iznio povijest tomizma i skotizma u našim krajevima, dokazujući, kako oni koji su kod nas pisali o sv. Tomi, kao prof. Zimmermann, Bauer, Stadler, Barac, Marić, Šanc, Grimm, Alfirević, Lach, Keilbach itd., nijesu bili ekskluzivisti. Iako se čitava moja rasprava vrti oko glavne Boškovićeve teze, [11] koju sam naveo pod brojem 1, ipak sam i na druge sve i pojedine teze odgovorio i pobio ih u »Bogoslovskoj Smotri« 1937, str. 49—74; 141—160; 260—290.

Evo mojih pet teza:

1) Katolička Crkva nije osudila, niti će osuditi, niti mora osuditi *sve* ono, što se protivi nauci sv. Tome. Kao što je kod O. Boškovića glavna i bitna teza bila da Crkva mora osuditi sve što se protivi nauci sv. Tome, tako je i

[10] Balić, Sv. Toma, 169—71.

[11] Da je to bila glavna tačka rasprave, može se čitatelj uvjeriti, ako pogleda BS, 1937, 47—48; 372—388; BS, 1938.

oprečna teza stožer oko kojeg se okreće čitava moja rasprava.[12]

2) Sv. Stolica ne samo da se u XIII. vijeku nije zalagala za tomističnu nauku nego je Ivan XXI. prema svjedočanstvu dominikanaca sumnjičio nauku sv. Tome.[13]

3) Dominikanci nijesu u XIII. vijeku davali dekrete da se »usvoji« nauka njhova velikog brata, nego da dominikanci ne smiju napadati Tominu nauku, i da ju moraju braniti. Nijesu *sami* Franjevci vodili borbu protiv Tome, nego i dominikanci i drugi kat. učenjaci XIII. vijeka zajedno sa organima crkvenog uičteljstva.[14]

4) Franjevački kongres u Zagrebu nije htio nikoga napasti, a posebno ne sv. Tomu. Naprotiv je kazao da je Crkva naredila da se njegova nauka predaje u školama.[15]

5) Crkva nije »otela dominikancima« sv. Tomu, nego su kroz dugi niz vjekova neki »sektarci« kušali da upravo na nedoličan način nature svemu kršćanstvu »tomističnu ortodoksiju«. A i danas opstoji *dominikanska tomistična* škola, koja se ne samo razlikuje od Duns Skota nego i od drugih tomističnih škola, koje bi pantomisti htjeli osuditi, a među tim školama posebno mjesto zauzimlje isusovačka škola. I ovdje sam pitao O. Boškovića, ako Crkva mora osuditi sve što se protivi čistoj istini — tomizmu, hoće li onda uzeti kao mjerilo »strogi dominikanski« tomizam, ili »blagi« isusovački, ili »naprednjački« ili »natražnjački«...

Što je O. Bošković odgovorio na moja razlaganja, za koja veli da su napisana sa »svim znanstvenim aparatom«?[16] On izričito sebe naziva »nestručnjakom«[17] u predmetu, o kojemu sam raspravljao, i bježi sa pravog predmeta rasprave. Svoj odgovor, koji je štampao u »Bogoslovskoj Smotri« započinje ističući da sam ja »kroz cijele dvije godine«

[12] Balić, Sv. Toma, 56—70.
[13] Ibid., 36—47.
[14] Ibid., 27—30.
[15] Ibid., 47—86; 116—140.
[16] Bošković, Sv. Toma, 97 bilj.
[17] Ibid., 103.

pisao o »Duns Skotu«,[18] iako je on dobro znao da sam od 170 stranica posvetio Dus Skotu samo nekih deset! Kada je Bošković nakon tri godine uvidio, da nije kadar da na moja razlaganja protiv njegovih pet teza donese protudokaza i da ne može da te teze obrani, on najprije niječe da je tvrdio, što je zaista tvrdio. Tako izričito niječe, da je rekao da Crkva mora zabaciti sve što se protivi nauci sv. Tome; on uopće sada i ne govori o zalaganju Sv. Stolice u XIII. vijeku za tomizam; on svojski pobija tezu, koju je prije branio, naime da su dominikanci u XIII. vijeku izdavali dekrete da se »usvoji« nauka brata Tome itd. Zatim Bošković izolira pojedina pitanja od historijskih činjenica, od teksta i konteksta; izvrće moje jasne teze u sasvim oprečne, i tako stvara sofizme; priča, raspravlja, govori o svemu samo ne o onome o čemu bi morao govoriti. Posebno O. Bošković miješa dva pitanja, koja sam uvijek brižno razlikovao, naime da li Crkva mora osuditi sve što se protivi nauci sv. Tome, i pitanje da li Crkva danas nalaže da se u školama naučava Tomina nauka. Moju tezu da Crkva osuđuje ono što se protivi objavljenim istinama i dogmama, a ne što se protivi nauci sv. Tome, O. Bošković pretvara u tezu, da Crkva naređuje da se *samo* dogme u školama naučavaju, a ne Tomina nauka!

Ukratko: Bošković ističe, kako je moja rasprava proizvela »veliku zabunu« u našim krajevima,[19] a ta je zabuna tolika kod našeg mladog »filozofa«, da je čitav njegov »odgovor« zbrka pojmova, riječi, izraza, rečenica; skup kontradikcija, paralogizama, ličnih napadaja. Kada O. Bošković nije mogao da pobije moja razlaganja o falsifikatima, koje je on počinio i koje su počinili kroz vjekove pantomisti; kad nije mogao da pobije moja razlaganja o ispadima i fanatizmu pantomistične sekte, on je mislio da će dati odgovor, a-

[18] BS, 1940, 17; »Našoj su javnosti poznate polemike što su se zadnjega vremena kod nas povele o Duns Skotu. O tome je kroz cijele dvije godine, osim drugih publikacija, pisao u Bogoslovskoj Smotri vlč. O. Dr. Karlo Balić«. Nije istina! Ja nijesam pisao o Duns Skotu, nego sam pisao o tomizmu i pantomizmu; pisao sam o pet teza, koje je O. Bošković branio, a ja pobijao!
[19] Bošković, Sv. Toma, 46.

ko napadne na moj vjerski osjećaj i ako, bez stvarnog dokaza, stavi u sumnju rad, koji mi je povjeren kao predsjedniku internacionalne Komisije za izdanje djela Ivana Duns Skota. I ovaj lični napadaj, koji je Bošković kroz tri godine smišljao, daje bitno obilježje njegovu »odgovoru«. Da se uoči, kako je ovaj »odgovor« nezgodna pojava u povijesti hrvatske književnosti, i da već jedamput O. Bošković uvidi da ovakovi ispadi stavljaju u slabo svijetlo njega i tomizam i znanstveni karakter naše teološko-filozofske znanosti, analizirat ću spomenuti »odgovor« s obzirom na pet teza koje je O. Bošković god. 1936 branio, i koje sam ja 1937—38. pobijao.

2. Je li Bošković ekskluzivist, pantomist?

Da se vidi kako je moja rasprava zaista »veliku zabunu« proizvela kod O. Boškovića ponajprije s obzirom na njegovu glavnu i bitnu tezu, stavit ću uporedo što je on tvrdio god. 1936, a što danas tvrdi. Čitatelji će sami lako opaziti, kako se Bošković br. 2 bori protiv Boškovića br. 1, dok konačno ne pobijedi Bošković br. 1.

Pustimo da najprije govori Bošković broj 1,[20] a onda ćemo uporedo staviti tekst Boškovića br. 2:

... Mi samo konstantiramo činjenicu, da se nalazimo pred dvama filozofskim sistemima, koji su u biti svojoj međusobno oprečni. Ako oba sistema ne mogu biti ispravna, jer se jedan protivi drugome, za nas postoji važno pitanje: *GDJE JE ISTINA?*...[21] Na dugo bismo pošli, kad bismo htjeli riješiti spor s nutarnje strane... Međutim, mi Katolici imamo i jedan veći forum, gdje se može riješiti problem. *Auktoritet Crkve za nas je decizivan*... Crkva je katolička nekim dramatskim akcentom, sve od vremena njegove pojave, a naročito od Lava XIII., pa do danas preporučivala sistem sv. Tome i VJERNIKE ZAKLINJALA NEKA GA SVESTRANO USVOJE, i neka paze, da se ne udalje ni najmanje od njega[22]... njezina opomena postaje sve zabrinutija; njezina preporuka sve stroža, dok se, konačno, ne pretvori u formalnu zapovijed, kojom naređuje svima bez iznimke, i to tonom punim ozbiljne strogosti i važnosti, da USVOJE sistem sv. Tome. To je zalaganje počelo odmah u onom času, kad se sv. Toma pojavio na poprištu znanosti... ta je preporuka od slijedećih papa bila sve

[20] AN, 14—34.
[21] AN, 14.
[22] AN, 16—17.

veća i značajnija, dok je (nauku sv. Tome), konačno NISU POISTOVJETILI SA SAMOM NAUKOM KATOLIČKE CRKVE. Ako uzmemo samo par izjava, kojima su pape obasule nauku sv. Tome, *onda će nam jasno oskočiti KAKAV BI SUD dala Crkva o onoj filozofiji, koja se nesamo ne slaže s tom preporučenom naukom, već se čak potpuno od nje razilazi i potpuno joj se protivi.* Pape su među mnogobrojnim, drugim izjavama izrazili se i ovako: »Bila je (Tomina nauka) nadahnuta« (Ivan XXII); »sadrži toliko čudesa, koliko ima članaka« (Isti); »istinita je i EMINENTNO KATOLIČKA« (Urban V); »pobio je (Toma) i svladao sve herese« (Pijo V); »ona je najsigurnije pravilo kršćanske istine« (Isti); »bez ikakve je pogreške« (Klement VIII); »čini da Crkva triumfira nad svim navalama heretika« (Pavao V); »njegovi (sv. Tome) su principi nepokolebivi, najsigurniji, a nadilaze svaku pohvalu« (Aleksandar VII); »odobrena je od Krista, koji je rekao: Dobro si pisao o meni, Toma« (Klement VIII); »više je rasvijetlio Crkvu nego svi ostali Naučitelji« (Ivan XXII). Ne ću ni pokušati da nabrojim citate Lava XIII., Pija X., Benedikta XV., i Pija XI., jer su ti tako brojni, da bismo kasno svršili.

Bošković broj 1.[23]

Ali ovo je dovoljno, da se pokaže *kakav je stav* zauzela Crkva prama nauci sv. Tome. Što bi Crkva MORALA KAZATI O ONOJ FILOZOFIJI, koja se definira kao protivna ovoj preporučenoj? *AKO CRKVA OVAKO SVEČANO GOVORI O TOMIZMU, TADA JE JASNO DA MORA OSUDITI ONO, ŠTO SE POSTAVLJA KAO PROTIVNA NAUKA.* KONAČNO, AKO JE CRKVA NAUKU SV. TOME PROGLASILA »SVOJOM NAUKOM« (BENEDIKT XV), tada *je jasno da MORA ZABACITI sve ono što se toj nauci protivi*... *Definirati sistem kao oprečan sv. Tomi — znači osuditi ga u kat. redovima*...[25] Crkva nije nikada prestala upozoravati svoje vjernike na jednu neobično sugestivnu i zaista divnu činjenicu, da je naime onaj sicilijski vol, koji je živio u XIII. vi-

Bošković broj 2.[24]

Kazao sam u predgovoru Maritainove knjige »Anđeoski Naučitelj« (Zagreb 1936, str. 19—20) i ovo: »Ako je Crkva nauku sv. Tome proglasila svojom naukom (Benedikt XV), tada je jasno da mora zabaciti sve ono, što se toj nauci protivi«. Priznajem da su se riječi »mora zabaciti« mogle krivo shvatiti, pogotovu, ako su se nenaravno istrgnule iz konteksta, kako je to nažalost učinio Dr. Balić. Ali onaj ko je i malo dobre volje pokazao mogao je lako vidjeti, da nijesam mislio kazati, da je Crkva proglasila tomizam dogmom i da je za to osudila kao herezu ono što se protivi tomizmu. Ove riječi JEDINO HOĆE KAZATI, DA SE PO DIREKTIVAMA Sv. Stolice vidi, kako je Crkva u svom naučavanju UZELA NAUKU SV. TOME I PROGLASILA JE SVOJOM NA-

[23] AN, 19.
[24] Bošković, Sv. Toma, 14, 18.
[25] AN, 28.

jeku, taj veliki čudotvorac, koji JE ČINIO ČUDESA, KAD JE OTVARAO USTA I GOVORIO (»tot miracula fecit quot articulos scripsit« — Ivan XXII); taj krupni čovjek GLOMAZNOG TIJELA I VELIKE GLAVE koji je, prolazeći ulicama Pariza i Rima iz svojih velikih, mirnih i pronicavih očiju širio jasnoću i vedrinu, *da je taj uistinu ANĐEOSKI NAUČITELJ REKAO ISTINU*, pa da stoga NIKOME NIJE DOZVOLJENO UDALJITI SE OD NJE. ISTINA, dakle, postoji! *CRKVA JE VEĆ IZRAZILA SVOJ SUD O TOJ ISTINI*, ona je usvojila tu istinu i učinila ju svojom naukom: »Doctrinam S. Thomae Ecclesia catholica propriam edixit esse« (Benedikt XV)...[26]

Bošković broj 1.

Tomizam traži i u naše vrijeme originalnost. *Ali originalnost nije nikada bila* u rušenju starih zasada i ustaljenih istina, kao niti *u donašanju BILO KAKOVIH PRINCIPA*, već, naprotiv, u produbljivanju tih vjekovnih zasada. Jedna te ista istina dade se jačom i uvjerljivijom formom izraziti... Originalnost ćemo steći također, kad tu istu nauku jasnije izrazimo, jače opravdamo i uvjerljivije dokažemo... Eto posla kršćanskom misliocu: uvijek dublje i jače... Inače, kamo ćemo ići, ako se ne budemo složili niti u istini? ... *Jedno čovječanstvo, jedna bit duše, jedna bit uma — pa zato i jedna filozofija, jedan nazor na svijet. Jedna u jedinstvu nauke i istine; a mnogostruka i osebujna u formi izražaja*... Tomizam... KAO ČISTA ISTINA, ne treba nas da ustajemo na njegovu obranu. Ali mi trebamo njega...[27]

[26] AN, 30.

UKOM, UKOLIKO HOĆE DA SE U ŠKOLAMA NAUČAVA I UKOLIKO JE PROPAGIRA I OBILNIM PREPORUKAMA OBASIPLJE. No ako Crkva takvo povjerenje ima prema toj nauci, onda ne može imati isto povjerenje prema onoj nauci, koja se postavlja kao protivna ovoj preporučenoj. *Međutim, dr. Balić je nelojalno postupao kad je iz te rečenice jednostavno ISPUSTIO BAŠ KONDICIONALNI DIO, o kojem zavisi smisao riječi.* Misao je bila formulirana: »Ako je Crkva usvojila ovu nauku — mora odbaciti ono što se toj usvojenoj protivi«. *Dr. Balić prosto ne spominje prvoga dijela kondicionalne rečenice. A to znači iskriviti misao auktora* (Vidi B. S. 1937, str. 48, 49, 56, 62, 134). To je tim teže što se u prvom dijelu rečenice izričito citira misao Benedikta XV. Kasnije ćemo vidjeti zašto Dr. Balić ispušta ovaj dio. On je spominje tek kasnije (B. S. 1938, str. 82)... Imade načina koji su nadasve komodni za pobijanje protivnika među kojima spada i onaj sofizam koji u logici nazivamo »ignorantio elenchi«. Pretpostaviti da tvoj protivnik zastupa najgluplje stvari na svijetu, podmetnuti mu tvrdnje koje nije nikada zastupao a protiv kojih se čak i sam bori, pa onda obilno pobijati te nemoguće tvrdnje, znači poslužiti se tim sofizmom...

Bošković broj 2.

U svom kratkom predgovoru knjizi »Anđeoski Naučitelj« sam na dugo obrazložio i dokazivao kako sv. Toma ne sadrži sve, pa i drugi pisci mogu steći svoju slavu, jer nauka mora uvijek napredovati. Zato ovakve nelojalne ispade Dr. Balića, kojim me strpava među fanatike, ekskluziviste, falsifikatore, natražnjake itd. smatram samo nezgodnim ispadima čovjeka koji hoće na laku ruku odgovoriti svom idejnom protivniku, pa nije potrebno da se upuštam u pobijanje onoga što samo po sebi pada.[28]

Zaustavimo se malko ovdje i povucimo zaključke!

1) Bošković broj 1 misleći da je Tomina nauka »nadahnuta« i »bez ikakove pogreške«, da je ta nauka »odobrena od samoga Krista«; da je Toma činio čudesa, kada bi otvarao usta; da je dosljedno on neko biće glomaznog tijela i velike glave »uistinu ANĐEOSKI NAUČITELJ«, pa prema tome da je Sv. Stolica odmah čim se je pojavio na pozornici znanosti uvidjela da je Toma rekao »istinu«, i da je tu istinu konačno poistovjetovala sa svojom službenom naukom — on je tvrdio da Crkva mora osuditi, da mora zabaciti sve što se Tominoj nauci protivi. Bošković broj 2 tvrdi da se je čak borio protiv takovih glupih teza, i da sam mu ja sve to podmetnuo i poslužio se sofizmom »ignorantia elenchi«!!

2) Nakon što je izbrojio razna svjedočanstva sv. Stolice, Bošković br. 1 ovo je kazao: »Ako Crkva ovako svečano govori o tomizmu, tada je jasno da mora osuditi ono što se postavlja kao protivna nauka. Konačno, ako je Crkva nauku sv. Tome

[27] AN, 31, 33, 34, 36.

[28] Bošković, Sv. Toma, 18.

proglasila svojom naukom (Benedikt XV), *tada je jasno da mora zabaciti sve što se toj nauci protivi*«.[29] Bošković broj 2 mene napada što nijesam spomenuo onaj »kondicionalni dio« rečenice, i zaključuje: »to znači iskriviti misao auktorovu«! Dr. Bošković bi ipak morao znati barem to da je u kondicionalnim rečenicama veza nužna između prvoga dijela »antecedens«, koji započinje sa »ako«, i drugoga dijela »consequens«. Zar onaj kondicionalni »ako«, uzet u vezi sa kontekstom, nije obični retorski način izražaja, koji se uopće ne tiče stvarnog smisla misli? Ja pitam O. Boškovića jesu li Pape onako svečano govorili o sv. Tomi ili ne, kako je on iznio? Bošković ustaje u svome odgovoru protiv mene, što sam neke pohvale stavio u sumnju, a na drugom mjestu veli da je postavio kondicionalnu rečenicu: »Ako pape ovako svečano govore«! Logično bi slijedilo da sada Bošković broj 2 opozivlje one pohvale Papa o sv. Tomi. Eto dakle, do čega može da dođe čovjek koji nema snage da prizna svoju pogrešku, koji smišlja tri godine, kako da s pomoću rugalica i pogrda ispliva iz ponora u koji je zapao!

3) Bošković br. 1, nakon što je konstantirao da se sistem franjevačke škole razlikuje od sistema tomističke škole, postavio je pitanje: »*Gdje je istina?*« Istakao je da bismo otišli na dugo, kad bismo htjeli riješiti »spor sa nutarnje strane«! Tomizam je »općeniti« sistem, ali u filozofiji ne odlučuju glasovi. Dakle tko mora da odluči? »Međutim, mi katolici imamo i jedan veći forum, gdje se može riješiti problem. Auktoritet Crkve za nas je decizivan«. I sada O. Bošković nastavlja svoja pričanja, koja se završuju sa izjavom da je Crkva poistovjetovala tomizam sa istinom. I logično postavlja pitanje: »Što bi Crkva morala kazati o onoj filozofiji koja se definira kao protivna?« Odgovor je kategoričan: »Ako Crkva ovako svečano govori o tomizmu, tada je jasno da mora osuditi ono, što se postavlja kao protivna nauka«. Bošković broj 2 izjavljuje da on o tome nije govorio, nego da je govorio kako je sv. Stolica »*u svome naučavanju uzela nauku sv. Tome*«, *iako Bošković broj 1 uopće nije ni spomenuo crkveni Zakonik, gdje je govor o tom naučavanju.* Bošković br. 2 tako nelojalno postupa da navađa jednu moju tezu, pak izostavlja iz te teze riječi, gdje je govor o »osudi« svega onoga što se protivi nauci sv. Tome, i tada nastavlja: »da zbrka bude veća dr. Balić zajedno s ovom tezom dokazuje također i to, da Crkva nije zabranila druge pisce niti osudila franjevačku školu«.[30] Jesam li ja postavio tu zbrku ili je O. Bošković izričito rekao »da Crkva mora osuditi sve što se protivi nauci« sv. Tome? Mi ćemo poslije vidjeti kako teza koju O. Bošković navađa ima samo jedan smisao, pak dosljedno, kako se mora reći: dokazuje to, a ne dokazuje i to![31]

4) Bošković br. 1 doslovno je napisao i ovo: »Definirati sistem kao oprečan sv. Tomi — znači osuditi ga u katoličkim redovima«.[32] A Bošković br. 2 tvrdi da »se ne radi o ekskluzivizmu, koji neprestano bez skrupola predbacuje dr. Balić tomistima«! Ovdje se postavlja dilema: ili ja predbacujem tomistima ekskluzivizam, ili sam se pozivao na tomiste, koji taj ekskluzivizam predbacuju »tomistima-pantomistima«? Zar se na prvoj stranici moje rasprave nijesam pozvao na isusovca Cavalleru i na Rivièra, koji su najžešće rasprave napisali protiv tomista-ekskluzivista?[33] Nijesam li na dugo naveo izjave isusovca Descoqsa, koji nam govori o žalosnim učincima pantomističke borbe i opominje druge narode da se okoriste iskustvom Francuske, pak da osude svaki pokušaj da se pantomizam proširi u njihovim krajevima?[34] Nijesam li naveo dominikansku reviju »Re-

[29] S obzirom na izjavu »Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse«, vidi Balić, Sv. Toma, 144—45.

[30] Bošković, Sv. Toma, 77.

[31] Isp. Balić, Sv. Toma, 104.

[32] AN, 28.

[33] Rivière J.: L'autorité de S. Thomas et les écoles catholiques, u Revue du Clergé français XXIV, sv. XCIV (1918), 401—418; Cavallera F.: Autour de saint Thomas, u Bulletin de littérature ecclésiastique IX (1918), 115—133.

[34] Archives de philosophie, vol. X. cah. 4, Paris 1934, str. 198: Nous commençons heureusement en France à sortir de cette période où, au grand scandale de tous les incroyants, sympathiques ou non au christianisme, cer-

vue Thomiste«, koja je svoga brata i vođu pantomista svrstala među sektarce: »la race des thomistes ... est une espèce haïssable — mrski rod tomista«. Nije li ovaj dominikanski »sektarac« pisao: »S. Thomas, comme Docteur *unique de* l'église catholique, est litteralement *canonisé*«? Nije li on kazao da je Crkva naredila da se prihvati »en BLOC« filozofija sv. Tome? Zar nijesam naveo, kako su se protiv Pèguesa borili ne samo isusovci (dakle tomisti!) Descoqs, Cavallera, Yyes de la Brière, nego i dominikanci: Hedde, Congar, Lemonyer?[35] Nijesam li opisao borbu između to-

tain clan a voulu capter pour lui seul le Docteur commun et imposer une orthodoxie thomiste à la chrétienté entière. L'on comprend mieux aujourd'hui ce qu'une telle situation avait de paradoxal.« Descoqs donosi ova zapažanja kritizirajući djelo Engleza d'Arcya. Stoga veli: »Nous voudrions que nos frères dans le Seigneur, qui vivent outre-Manche, profitent de notre espérience qui nous a coûté si cher et s'évitent les frais d'une esperiénce semblable.« Isp. Balić, Sv. Toma, 17.

[35] Pègues O. P. profesor Sv. Tome na Angelicumu, bio je jedan od najvećih apostola pantomizma u Francuskoj. Proti njemu su pisali: Descoqs, Cavallera, Lebreton, de Tonquedec, Riediger, Gaudeau, Belmond, Yyes de la Brière, Jean de Dieu, Le Prêtre i drugi. Ali ga nijesu obratili. Nijesu bili bolje sreće ni dominikanski učenjaci, Hedde, Congar, Lemonnyer, zatim »Revue Thomiste«. Hedde je već god. 1924. pozvao tomiste i svu braću, da ne zatvaraju oči pred činjenicama. Crkva nije naložila tomističke teze »à l'assentiment interne«; u pitanjima o kojima raspravljaju »auctores melioris notae«, među kojima se sigurno nalazi Skot i Suarez, svatko može slijediti mišljenje koje mu se čini vjerojatnijim. Valjda će doći dan, kada će Crkva svima nametnuti tomizam — tako Hedde tješi pantomiste — kada će svatko morati držati realnu distinkciju, ali taj dan još nije došao! Sredstvo da pospješimo taj željeni čas — nastavlja Hedde — nije zatvaranje očiju pred izjavama Pija XI. i »tražiti više nego što traži Crkva«. Jedino sredstvo dostojno pravog filozofa, jest: nastojati uvjeriti duhove, staviti u pravo svijetlo filozofsku istinu. — Slično se izrazuje J. de Tonquedec. On je kazao da pantomisti samo potcjenjuju Tominu filozofiju, kada hoće da je ljudi prihvate stoga, što Crkva to tobože nalaže. Filozofija je posao razuma, a ne auktoriteta: Crkva hoće da se ona proponira, a nikome je ne nameće. De Tonquedec ubraja O. Pèguesa među mrski rod tomista: la race des thomistes ... est une espece haissable«. Ove je riječi objelodanila dominikanska »Revue Thomiste«, i kazala da pravi tomist mora prihvatiti de Tonquedecovo mišljenje, jer »drugo je tomist, a drugo sektarac tomizma ...« Isp. Balić, Sv. Toma, 170—171.

mista i »tomista« na prvom internacionalnom tomističnom kongresu, i konačnu pobjedu »blagih, polovičnih tomista«?[36] Zar nije ekskluzivist onaj dominikanac Horvath, koji je kazao da je isusovački general Ledochowski organizator čitave antitomistične kampanje?[37] Nijesu li ekskluzivisti oni tomisti, koji štampavaju s jedne strane 24 teze tomistične, koje Crkva preporučuje, a s druge strane 24 Suarezove teze, koje bi Crkva morala osuditi?[38] Zar nijesu ekskluzivisti oni tomisti, koji su izjavili da ih je Pijo XI. »ražalostio« što je dao slobodu kat. školama?[39] Napokon, da ne nabrajam druge slučajeve, koje sam spomenuo u mojoj raspravi, nije li ekskluzivist onaj De Thöth, koji je kazao da isusovcima nije do slave Božje, nego do vlastite slave, jer da hoće da brane Suareza, jer neće da prihvate integralni »tomizam« strogih tomista«? Nije li više nego ekskluzivizam kad on veli, da dekret koji je Papa izdao, i u

[36] Treba istaknuti, da je pantomistično tumačenje 24 teze pokopano na samom prvom međunarodnom tomističnom kongresu u Rimu. O. Szabo O. P., regens Angelicuma, predložio je da kongres usvoji ovaj prijedlog: Congressus igitur decidit ab his propositionibus in thesi recedere, in publicis sessionibus nulli socio licere. — Predsjednik kongresa biskup Janssens, O. S. B., jasno je uočio cilj za kojim je išao O. Szabo, pa imajući pred očima trzavice, koje bi nastale na kongresu, kad bi dao na glasanje njegov prijedlog, predložio je da se prihvati zaključak, u kojemu se izričito naglasuje »iusta libertas« — O. Szabo je imao pred očima 24 teze, a Janssens ih uopće ne spominje. Szabo je spomenuo »decreta pontificia« da dokaže, kako se tomistični kongresi moraju obvezati na 24 teze, a predsjednik govori o papinskim opomenama »de iusta libertate retinenda«. Regens Angelicuma znade samo za papinske odredbe da se slijedi Tomina nauka, a biskup Janssens razlikuje između crkvenih odredaba da se slijedi tomizam i granice te dužnosti. Tako je pantomistična teorija na međunarodnom kongresu doživjela poraz, a tomistična tolikim je aplauzom primljena, da se može smatrati općim mišljenjem kongresa. — O. De Vries S. J. s radošću ističe, da na drugom međunarodnom tomističnom kongresu u Rimu (1936) nitko nije ni spomenuo 24 teze. Usto ipak ističe, da je iz Njemačke veoma malo uglednih filozofa došlo na kongres, jer su se valjda bojali da pretjerani tomisti ne bi sprečavali slobodu, koja je svima mila, a od Crkve blagoslovljena. Isp. Balić, Sv. Toma, 127—8.

[37] Horváth A. O. P., Kampf um dem hl. Thomas, u Divus Thomas (Freib.) IV (1917) 186—243.

[38] Balić, Sv. Toma, 119—121.

[39] Isp. L'Ami du Clergé (31 janv. 1924) 66. Balić, Sv. Toma, 116.

kojem se daje sloboda nije Papin dekret nego falsifikat isusovaca? [40]

Jest, ono što je O. Bošković napisao u Predgovoru knjizi »Anđeoski Naučitelj«, samo je rezultat pantomistične borbe u internacionalnom svijetu. Zar Boškovićeva izjava da je Crkva poistovjetovala tomizam sa istinom, svoju nauku sa tomizmom, da Crkva mora osuditi sve što se protivi nauci sv. Tome ne dozivlju nam u pamet izjave jednoga De Thötha, Pèguesa itd.? Nije li De Thöth prije Boškovića napisao: »Auktori, koji se ne slažu sa Zajedničkim Naučiteljem, u očima su Crkve sumljivi ili auktori koje treba potpuno zabaciti«?! Nije li ovaj toskanski župnik rekao, da kad je govor o tomizmu, da nije govor o nauci »slobodnoj, nego *di una dottrina definita*«? Nije li on dokazivao da jasno proizlazi iz Papinih preporuka, kako je nauka Tomina »istina: odakle dužnost sviju da ju prigrle i slijede«? [41] Zar se slične izjave ne nalaze kod dominikanca Pèguesa? [42]

5) Bošković broj 1, koji je mislio da tomizam — istinu naučavaju »svi kat. učenjaci« osim nekih franjevaca, govorio je uopće o franjevačkoj školi, i tvrdio je bez iznimke da Crkva mora osuditi sve što se protivi istini — tomizmu. Bošković br. 2 izjavljuje da se ne radi o drugim piscima niti o franjevačkoj školi uopće, nego da se radi o tezama, kojima se Duns Skot udaljuje od sv. Tome, i o tome, da slava Skotova ne može biti u tome što je rušio sistem sv. Tome. A ja ovdje pitam O. Boškovića br. 2 zašto se ne bi radilo o drugim piscima općenito, zašto se ne bi radilo o franjevačkoj školi općenito, nego baš o Duns Skotu? Zar nije danas poznato, da se protiv sv. Tome borila franjevačka škola »prije Duns Skota« više negoli sami Duns Skot? Zar nije god. 1273. sv. Bonaventura u Parizu naučavao teze, koje se protive bitno metafizičnim tezama sv. Tome? Zašto je dakle Bošković br. 2 uzeo na nišan isključivo Duns Skota?

[40] Balić, Sv. Toma, 120—1.
[41] Vidi tekstove kod Balić, Sv. Toma, 119—122.
[42] Pègues O. P., Autour de saint Thomas, Toulouse-Paris 1918.

6) Nakon toliko peripetija Bošković br. 2 pomiruje se sa Boškovićem br. 1, tvrdeći da slava Duns Skotova ne može biti u tome što je rušio nauku sv. Tome. Bošković br. 1 koji je kazao da je Toma rekao istinu, da istina opstoji, da je Crkva tu istinu poistovjetovala sa svojom naukom, i to tako da mora osuditi sve što se protivi tomizmu, logično tvrdi da slava Duns Skotova ne može biti u tome što je pobijao tomizam.

Kad dakle O. Bošković toliko insistira na ovoj »slavi«, a da nikada nije aplicirao ovdje ono zlatno pravilo skolastike: »Qui bene distinguit, bene docet«, onda ću još jednom jasno pokazati moje stanovište u ovom predmetu.

a) U filozofskom sistemu sv. Tome ima teza, koje kad bi netko pobijao i rušio, ne bi mogao u tom tražiti svoju slavu. To su teze, koje utvrđuju nutarnju narav istine, koje dokazuju ograničenost stvorenih bića, i da ih je proizvelo Biće, koje je neizmjerno, nužno, nepromjenivo, vječno; teze, kojima se dokazuje da su stvorena bića nejednaka među sobom, a posebno da narav ljudska nadilazi daleko sva druga vidljiva bića, jer čovjek ima dušu, koja je razumna, duhovna, besmrtna, sposobna da izabere između dobra i zla. Odatle nastaje moralni red. Na ovakove teze i na druge, koje su s njima nužno spojene, mislio je Pijo X, kad je dao onu izjavu, koju Bošković toliko puta navađa: »Doista glavne tačke filozofije sv. Tome ne smiju se staviti u red mnijenja, o kojima se može raspravljati u jednom ili drugom smislu«. [43]

b) U filozofskom sistemu ima teza, koje mogu biti od bitne važnosti na pr. za *dominikanski tomizam*, ali koje nijesu od bitne važnosti s obzirom na vjeru i na kršćansku filozofiju, i dosljedno, koje nitko nije dužan prigrliti. I ovdje kao primjer neću navesti neku sporednu tezu, nego baš ono što dominikanci smatraju temeljem i tomizma i kršćanske filozofije, to jest tezu, koja veli da je realna distinkcija između biti i bivovanja. Ova je teza postavljena na treće mjesto između one 24 famozne tomistične teze za koje je

[43] Zeitschrift f. kat. Theologie XXII (1918) 205—253; Nogara G., u La scuola cattolica XLV (1917) 276—81.

Sv. Kongregacija sjemeništa »Audito Sanctissimo« na 29 srpnja 1914 kazala: »eas continere sancti Doctoris *principia et pronuntiata maiora*«. Ove riječi dozivlju nam u pamet spomenutu izjavu Pija X., gdje naređuje da svatko mora držati sv. Tome »principia et pronuntiata maiora«. Pantomisti su to tako i shvatili i osuđivali svakoga tko bi branio oprečnu tezu onim 24 tezama. Međutim, general isusovaca znajući da neki njegovi članovi brane oprečnu tezu onoj trećoj, koju dominikanci smatraju temeljem tomizma i kršćanske filozofije, apelirao je na samoga Benedikta XV. koji mu je kazao, da je slobodno braniti neke oprečne teze, onima koje je Kongregacija proglasila naukom sv. Tome i postavila među »principia et pronuntiata maiora«![44] Dakle Crkva nije dala ni famoznim 24 tezama *garanciju istine*. Stoga, iako je god. 1916 Sv. Kongregacija rekla da su one »tutae normae directivae«, profesor doh ih razlaže u školi treba da navede razloge *pro* i *contra;* drugim riječima, vrata su otvorena za diskusiju i za slobodan izbor. »Quod credimus debemus auctoritati, quod intelligimus rationi« — rekao je već davno veliki Augustin. Toga su se principa držali skolastici i mi ga se moramo držati! U filozofiji apelirati na auktoritet, to znači — kukavičluk!

Ako je dakle činjenica da ni u dvadesetom vijeku Crkva nije proglasila tomizam istinom, pa ni 24 teze, u kojima dominikanci nalaze temelj kršćanske filozofije; ako danas i »tomisti« mogu slobodno braniti oprečne teze nekim od onih 24 tomističkih teza, zašto to nije mogao učiniti Duns Skot u ono doba kad sv. Toma nije bio proglašen ni svecem ni naučiteljem Crkve ni vođom kat. škola?

c) U teološkom sistemu sv. Tome ima također teza, koje je Duns Skot mogao da poruši i da nove postavi i besmrtnu slavu steče. I ovdje neću izbrajati nestalne teze, nego ću spomenuti njegovu nauku da je Bl. Djevica Marija začeta bez grijeha istočnoga —, nauku, koju su dominikanci smatrali napadajem na tomizam. I Duns Skot je ovom naukom toliku slavu stekao da je još u XVI. vijeku dominikanski učenjak Catharinus dovikivao svojoj braći: »cuius

[44] Zeitschrift f. kat. Theologie XXII (1918) 237.

laus quanta sit in Ecclesia et merito, soli prava affecti mente non conspiciunt«![45] Tolika je ova slava da je Pohle mogao reći: »Kad Doctor Subtilis i njegova škola nikakovu drugu zaslugu ne bi za vjeru stekli, nego što su uspješno branili i dokazivali *Neoskvrnjeno Začeće*, samo ovo slavno svjedočanstvo bilo bi dosta veliko da mu se u povijesti i u odlukama Božje Providnosti pripiše trajno mjesto«.[46]

d) Kao što u prošlim vjekovima tako i u naše doba razni su učenjaci, koji su znali da se skotizam razlikuje od tomizma, naglašivali zasluge i slavu Oštroumnog Naučitelja. Neću govoriti o prošlosti, o onim vremenima kada je Duns Skot imao svoje katedre uz katedre sv. Tome po svim evropskim universama; kad je louvainski profesor Vernuleus protiv neprijatelja Marijina Viteza, klicao: »iam orbis universus tibi, Scote, libera voce et manu applaudit: tibi, inquam, invidiae victori, sapientiae regi, theologiae principi trophaeum aeternae memoriae et immortalis famae libenter erigit«; kad je Ciscercit Caramuel, nazvan »phoenix eruditorum sui aevi« govorio: »Scholae Scotistarum receptissimae et commendatissimae consonui«. Ostavimo dakle ono doba, kad je biskup Herinks govorio: »Doctrina Scotistarum et quidem in scholis longe communior quam ea quae vulgo Thomistarum appellatur«,[47] i bacimo pogled na izjave učenjaka, koji su pisali u ovo desetak zadnjih godina. Današnja historijsko-kritična istraživanja pokazuju da se je Duns Skot borio protiv Tomine nauke samo u pitanjima, gdje je mislio da su Tomine teze labave, nepotpune, neistinite.

[45] Catharinus-Politi A. O. P., Disputatio pro veritate Immaculatae Conceptionis, Romae 1551, col. 67.

[46] Pohle I., Lehrbuch der Dogmatik II,[7] 241, Paderborn 1921. — Vidi mnogobrojna druga svjedočanstva kod Balić C., De Ordine Minorum tamquam duce pii fidelium sensus in quaestione de Immaculata Conceptione B. V. Mariae, Ad Claras Aquas 1934.

[47] Nicolai Vernulaei, Oratio Panegyrica de vita et doctrina Johannis Duns Scoti, Lovanii 1856, 29, 31; Caramuel Lobkowitz, Theologia moralis fundamentalis[3], Lugduni 1657, 148; Herincx G., Summa theologica scholastica et moralis[2], Antwerpiae 1680, 5—6. Razna druga svjedočanstva vidi kod Balić K., Skotistična škola u prošlosti i sadašnjosti u Collectanea Franciscana Slavica, Vol. I, Acta Congressus, Sibenici 1937, 12—15.

Bošković br. 2 znade da sam na tu činjenicu u više navrata upozorio, a ipak on neprestano naglasuje da se iz moga razlaganja razabire, kako Duns Skot ruši Tominu nauku i kako je »njegov lik kao vrhunac oprečnosti s naukom sv. Tome«. [48]

Nijesam li spomenuo, kako Englez Harris u dva sveska dokazuje da se »sistem Duns Skotov ne može razumjeti nego kao snažna rekonstrukcija i franjevačke škole i tomizma«? Nije li Harris kazao: »Skot se bitno ne razlikuje od Tome nego na mjestima gdje su nauke ovog posljednjeg očito teško spojene sa kršćanskom vjerom«. Nije li »tomist« Monnot rekao da će Harrisove tvrdnje pozdraviti sa simpatijama svi ljudi dobre volje, svi pravi tomisti«? [49]

Nijesam li naveo i De Wulfa, koji je rekao: »Duns Skot ne kritizira da kritizira, nego da sagradi... *Skotizam je originalna i snažna skolastika puna metafizike*, to je hogomena sinteza, gdje je sve svedeno na divno jedinstvo... Duns Skot ne navješta novu borbu protiv tomizma, nego nastavlja antagonizam, koji je već postojao... *On je nasljednik Bonaventurine tradicije*«. [50] Nijesam li naveo isusovca (dakle »tomistu«) Monnota, koji je izjavio: »Skotizam, koji su prezreli kadšto slabo upućeni katolici, *ostaje u filozofiji* kao i u teologiji jedna od priznatih forma kršćanske misli«? [51] Nije li Carreras y Artau dokazivao, da Duns Skotov sistem predstavlja u povijesti filozofije najjači pokušaj, da sačuva u svome integritetu i da dokaže filozofske ideje, koje su, kao temelj kršćanskog poimanja svijeta i života, zastupane u srednjem vijeku sve tamo od XIII. vijeka? [52] Zar i sam Grabmann nije priznao, kako se nakon novih istraživanja Duns Skot ukazuje pred našim očima sve više kao »posljednja ličnost velike skolastike«? Nijesu li učenjaci Geyer, Pelster, dominikanac Fei, Le Bras, Gilson pohvale izrekli o Duns Skotu? [53]

[48] Bošković, Sv. Toma, 106.

[49] Harris C. R., Duns Scotus, Oxford 1927, II, 88; Archives de philosophie V (1928) cah. III, 217. Isp. Balić, Sv. Toma, 152.

[50] De Wulf M., Historire de la philosophie médiévale, Louvain 1936, II, 205. Isp. Balić, cit. čl. Skotistična škola, 28.

[51] Monnot, Scot, u Dictionnaire des connaissances religieuses VI, 268.

[52] Careras y Artau, Ensayo sobre el voluntarismo de J. Duns Scot, Gerona 1923.

Pa ako ovi »tomisti« govore o skotizmu kao o priznatoj formi kršćanske misli, ako oni priznaju zasluge i originalnost Duns Skotovu, a ujedno ističu da je pobijao Tomine teze, zašto to nijesu mogli učiniti i franjevci na zagrebačkom Kongresu? Zašto nijedan od spomenutih »tomista« nije ni pomislio na to da bi Crkva morala da osudi skotizam ukoliko se razlikuje od tomizma? Jest, ljudi, koji nijesu fanatici, koji nijesu natražnjaci znadu da Toma nije »rekao istinu«, nego samo dio istine, da u Tominim djelima ima teza i labavih i nesigurnih, pak stoga da je Duns Skot, koji je došao poslije Tome, imao prigodu da se vježba na njegovim djelima i da svojim oštroumnim, kritičnim duhom usavrši, što je nesavršeno, upotpuni, što je nepotpuno!

Da se Duns Skot nije borio protiv sv. Tome iz zavisti, iz nenavidnosti ili sličnih motiva, nego jedino iz ljubavi za istinom, to nam svejdoče mnogi stariji i noviji pisci. Nijesam li naveo onog poznatog tomistu Ivana od Sv. Tome O. P., koji na upit: može li se netko protiviti nauci sv. Tome, odgovara da može, ako postupa onako kako je postupao Duns Skot: »Sicut Scotus in multis D. Thomae doctrinam impugnavit, sed hoc magna cum modestia et nulla irreverentia...« [54] Nije li isusovac Possevinus rekao: »Numquam enim suam sententiam profert in aliorum iniuriam«? [55] Nije li poznato, kako je pobožni Gerson isticao, da Duns Skot nije išao za tim, da drugoga sruši ili da on pobijedi, nego uvijek vođen svetom poniznošću. I da ne duljim spominjući izjave, koje je O. Bošković imao pred očima, i pre-

[53] Geyer-Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie[11], Berlin 1928, 765—766; Fei R., O. P., Filosofia christiana, u Memorie domenicane XLVI (1929) 274; Le Bras, u Dictionnaire de théologie catholique IX (1927) 2204; Gilson, Avicenne et le point de départ de Duns Scot, u Archives d'histoire doctrinale et littérarire au M. A. II (1927) 80—149. Isp. Balić, cit. čl. Skotistična škola, 26—32.

[54] Joannes a S. Thoma O. P., Cursus theologicus, disp. I art. 3, Parisiis 1883, I, 318. Isp. cit. čl. Skotistična škola, 35.

[55] Possevimus A., Apparatus sacri, Venetiis 1606, I, 170.

ko kojih *mučke prelazi*, navest ću odgovor što ga Kornelije a Lapide stavlja u usta samoga Duns Skota, gdje nam objektivno pokazuje pravi odnošaj franjevačkog Naučitelja prema Tomi Akvinskome. Neki su prigovarali Duns Skotu — tako pripovijeda učeni isusovac — zašto se uvijek protivi tako velikom učenjaku i svetom čovjeku, kao što je brat Toma. I Duns Skot odgovori: »Si doctor est, disputet mecum; si sanctus est, oret pro me; ego enim studio veritatis, non contradictionis, cum illo disputo. Sicut enim ex collisione lapidum exsilit ignis, sic ex confricatione ingeniorum per disputationes subtiles, elicitur et emicat veritas. Cos enim subtilis ingenii est contradicentis argumentatio«. [56]

I ja velim O. Boškoviću, ako je on pravi filozof, neka Duns Skotovu nauku omjeri sa Tominom, i neka tu nauku pobije, neka nutarnjim razlozima obrazloži filozofiju sv. Tome, i na taj način uvjeri hrvatsku inteligenciju da tu filozofiju prihvati, a ne filozofiju Duns Skota. Prikrivati se plaštem Crkve, isticati da je Crkva poistovjetovala *sistem sa istinom*, naglašavati da Crkva mora osuditi sve što se protivi tomizmu, to samo može izazvati prezir i prema O. Boškoviću i prema tomizmu... I stoga ovdje prizivljem u pamet O. Boškoviću one riječi, koje je rekao dominikanac Congar svome bratu i vođi pantomističke sekte Pèguesu: *Za dobrog tomistu auktoritativna naredba nije pravi filozofski dokaz!!* [57]

7) O. Bošković br. 2 trudi se da dokaže da on nije ekskluzivist. »U svom predgovoru — veli on — knjizi »Anđeoski Naučtelj« ja sam na dugo obrazložio i dokazivao, kako sv. Toma ne sadrži sve, pa i drugi pisci mogu steći svoju slavu, jer nauka mora uvijek napredovati.« [58]

[56] Cornelius a Lapide S. J., Commentarium in Sapientiam, cap. VII, Opera Omnia, Neapoli 1855, IV, 710.

[57] Bulletin Thomiste. oct. 1933, (1074—1075): »En bon thomiste, une décision autoritative n'est pas un argument propre de philosophie. Aussi les 24 thèses, don l'Église demande qu'elles soient proposées 'tamquam tutae normae directivae' ne peuvent être imposées comme une orthodoxie philosophique. Elles purent paraître être cela et le P. Pègues defend encore une interprétation rigoriste. Mais il y a beau temps que ceux qui voulaient se libérer de ce rigorisme s'en sont libérés...«

[58] Bošković, Sv. Toma, 18.

Nakon što je Bošković dokazivao, kako je Toma istinu rekao, kako je Crkva tu istinu poistovjetovala sa svojom naukom, kako Crkva mora osuditi sve što se protivi toj istini, on ovako opisuje ulogu onih, koji su došli poslije Tome:

»Tomizam traži i u naše vrijeme originalnost. Ali originalnost *nije nikada bila u rušenju starih zasada i ustaljenih istina, kao niti u DONAŠANJU BILO KAKOVIH PRINCIPA*, već naprotiv, u produbljivanju tih vjekovnih zasada. Jedna te ista istina dade se jačom i uvjerljivijom formom izraziti... Originalnost ćemo steći također, kad tu istu nauku jasnije izrazimo, jače opravdamo i uvjerljivije dokažemo... uvijek dublje i jače! *Jedno čovječanstvo, jedna bit duše, jedna bit uma — pa zato i jedna filozofija, jedan nazor na svijet.* Jedna u jedinstvu nauke i istine; a mnogostruka i osebujna u formi izražaja... Otresimo se animoznosti... Konačno, što smeta, ako je sv. Toma nosio bijelo odijelo?...« [59]

Da je O. Bošković ove misli iznio na pr. u kakovom pobudnom govoru dominikanskim klericima, nitko mu ništa ne bi mogao prigovoriti. Ali kad on to tura u širi krug kat. inteligencije, i to ondje gdje dokazuje, kako Crkva mora osuditi sve što se protivi sv. Tomi, onda treba da takav postupak energično osudimo.

Mi znamo da su u XIV. vijeku dominikanci kazali da će uzalud raditi svi, koji dođu poslije Tome: »Fr. Thomas in scripturis suis imposuit finem omnibus laborantibus usque ad finem saeculi, et quod *omnes deinceps frustra laborarent«;* dominikanci su u početku XIV. vijeka naglašivali da je Bog poslao najprije Pavla, pak Augustina, i onda Tomu, koji do svršetka svijeta ne će imati nasljednika. Zatim nije li bilo dominikancima naređeno da solidnu nauku sv. Tome slijede »non solum in sententia, sed et in proprietate quoque verborum«? Nije li rimski generalni kapitul od 1629 naredio svima ne samo profesorima nego i propovijednicima da polažu zakletvu da će *»in omnibus«* slijediti Tomu? [60] Posve je dakle naravno da dominikanci vjeruju da je sve ono što je Toma rekao istina, i da ističu kako je Toma »omniscius«, kako je on »primus, medius et novissimus«, i kako

[59] AN, 31—36.

[60] Monumenta Ordinis Praedicatorum XI, 146; XII, 10. 8sp. Balić, Sv. Toma, 51—52.

»SOLUS THOMAS SUFFICIT«.[61] Prema tome razumljivo je, da njihova originalnost, zasluga i slava može biti samo u tome, da nauku sv. Tome jasnije izraze, jače opravdaju, uvjerljivije dokažu. Međutim što vrijedi za dominikance ne mora vrijediti za sve katolike! O. Bošković očituje ne malu smionost kad miješa dominikansku filozofiju sa tomizmom, i kad misli da su takav tomizam »usvojili svi katolički učenjaci«! Oni koji nijesu dominikanci, i koji se ne kunu da će »in omnibus« slijediti Tomu i još da se ne će »ne latum quidem ungeum« od njegove nauke odijeliti, oni mogu da pođu sa predpostavke da u Tominim djelima ima među pšenicom dosta i kukolja; njima je slobodno taj kukolj istrijebiti, neke Tomine teze pobijati, oprečne braniti i tako težiti za originalnošću, koja se ne sastoji samo u tome da se istina primi, obrazloži, utvrdi, kako Bošković hoće, nego da se istina otkrije, nađe! Katolički je učenjak slobodan da tomistične teze isporedi sa tezama sv. Bonaventure, Duns Skota, Henrika Gandaveškog, Duranda i bezbrojnih drugih pisaca, da promotri razloge *pro* i *contra* i da se odluči za onu tezu, koja mu se čini vjerojatnijom i istinitijom!

O. Bošković videći da su njegovi razlozi, kojima dokazuje da on nije ekskluzivist, pantomist bez vrijednosti, apelira na sentimentalnost. Nakon što je govorio o »poštivanju prema čitateljima«, o »momentanom uspjehu«, i ovo piše: »Ovakove nelojalne ispade dra Balića, kojim me strpava među fanatike, ekskluziviste, falsifikatore, natražnjake itd. smatram samo nezgodnim ispadima čovjeka, koji hoće na laku ruku odgovoriti svome idejnom protivniku, pa nije potrebno da se upuštam u pobijanje onoga što samo po sebi pada«.[62] Kad Bošković ima snage i srčanosti da ovako piše, onda ja pitam: tko je O. Boškovića strpao među falsifikatore i fanatike, ili dr. Balić ili dr. Bošković? Je li dr. Balić strpao O. Boškovića među falsifikatore, ili se je on sam strpao:

a) kad je tvrdio da je Inocent XII. naredio da se slijedi Tomina nauka, kao ona »koju slijedi i čuva rimska Crkva«,

[61] Fontana V. M., Epicinia sacra S. Thomae..., Romae 1870, 20—23.

[62] Bošković, Sv. Toma, 18

dok je stalno da je Inocent to rekao ne o sv. Tomi, nego o sv. Augustinu;[63]

b) kad je rekao da je Urban V. već u ono doba izjavio, da je Tomina nauka »EMINENTNO« katolička, dok to Urban nikada nije kazao;[64]

c) kad je netačno naveo svjedočanstva Aleksandra VII., Pija V. itd.[65]

Je li dr. Balić strpao O. Boškovića među natražnjake, fanatike, ekskluziviste, ili se je sam Bošković strpao među tu kategoriju ljudi:

a) kada je kazao da originalnost *»nije nikada BILA... u donašanju bilo kakovih principa«*;[66]

b) kada je jasno i čisto kazao da je Crkva poistovjetovala tomizam sa istinom, i to tako *»da mora osuditi«*, da *»mora zabaciti«* SVE što se protivi nauci sv. Tome;[67]

c) kad smatra zagrebački franjevački kongres uperen protiv direktiva Sv. Stolice, i dotle se zaboravlja da tvrdi da se franjevačka teologija makarska i mostarska ne drže *u donašanju bilo kakovih principa«*;[66]

Ako O. Bošković misli da on može pobiti činjenice sa izjavom: »Srdačno zahvaljujem vlč. dru Baliću da je tako kvalificirao moj predgovor«, onda se on vara! Činjenice se ne pobijaju frazama, smicalicama i sentimentalnošću!

Na Boškovića je najgore djelovalo to što sam upozorio hrvatsku kat. inteligenciju na loše posljedice, koje proizvađa pantomizam; što sam iznio svjedočanstva »tomista«, da »pantomisti« izazivlju reakciju u kat. redovima, a protivnicima daju prigodu da se rugaju i sa kat. Crkvom i sa tomizmom.

Vidimo dakle najprije što sam ja napisao, a što Bošković prigovara:

[63] AN, 18; Balić, Sv. Toma, 80—81.

[64] Ibid.

[65] Balić, Sv. Toma, 77—83; 92.

[66] AN, 31.

[67] Ibid, 19.

[68] Bošković, Sv. Toma, 97.

Moja zapažanja: [69]

Nakon što je u Francuskoj o. Pègues kazao, da je sv. Toma kao jedini učitelj Crkve »doslovno kanoniziran«, Rougier je isticao, da je Crkva »ex cathedra« definirala tomizam! (Rougier, La scolastique et le Thomisme Paris 1925. Isp. Descoqs, Archives 1935 65—67; Baudeaux, cit. čl. 522). Protivnici skolastike na razne su načine izrugivali kršćansku filozofiju i Crkveno Učiteljstvo. Katolički učenjaci upozorili su protivnike, da pantomisti, a ne sveta kat. Crkva poistovjetuju teologiju sa *philosophicum inventum* (Descoqs, Archives 1935, 65—67). Kanonizirati jedan sistem — dovikuje dominikanac Chenu — protivi se samoj naravi dogme u njenom bitnom pravilu. »Vjera je samo jedna — nadodaje drugi dominikanac Lemonnyer — i kat. Crkva nije, koliko znam, inkorporirala vjeri teologiju sv. Tome. Štaviše, kada je poglavito svoje štovanje iskazala onome koga nazivljem Zajedničkim Naučiteljem, ona nije uništila druge učitelje. Ako ih ima koji to drže, oni se varaju«!

»Nije čudo (treba i to priznati) — veli prof. Zimmermann — da su postali protivnici skolastike oni, koji je poznaju samo po takvim njezinim učenicima, u čiju kategoriju spada kod nas dominikanac g. Hijacint Bošković«. Zar dakle nije bilo u interesu i znanosti i kat. Crkve i samoga tomizma, kada sam iznio činjenice, koje nam govore, da »nauka sv. Tome koju je Crkva proglasila svojom naukom« nije istovjetna s pantomizmom O. Boškovića ni s naukom dominikanske

Napadaj O. Boškovića: [70]

Medutim sam slobodan upozoriti vlč. dra Balića da imade stvari pred kojima bi se čovjek morao zacrveniti prije nego ih baci u javnost. Takova jedna stvar jest tvrdnja koju se vlč. dr. B. nije ustručavao napisati, naime da su neki tomisti odgovorni radi nadasve neobjektivne, nepoštene i nekulturne kritike skolastike koju je napisao famozni Rougier. Ako skolastika nema uspjeha, ako čak ona imade neprijatelja, ako je danas napadnuta, ako imade otpada od vjere: krivi su neki tomisti.

Zar dr. Balić, u času kad je ovako pisao, nije znao da su svi kršćanski filozofi listom osudili Rougiera kao »previše površnog stručnjaka«, kao plagijatora koji je sve uzeo od drugoga a da to nije kazao; kao čovjeka koji spada u školu Bayele-a, Voltairea i Renana te drugih protivnika katolicizma? Dr Balić je to znao. Ipak je napisao da su tomisti krivi i odgovorni takvom pisanju, pa mu čestitamo na takvim ispadima.

[69] Balić, Sv. Toma, 145—6.

[70] Bošković, Sv. Toma, 17—18

škole, koju bi slijedili »svi kat. učenjaci«, i to tako, da bi morali osuditi i zabaciti sve što se protivi toj nauci?

Zaustavimo se malko i ovdje!

a) Ako dominikanac Pègues izjavljuje da je sv. Toma »kao JEDINI Naučitelj Crkve doslovno *kanoniziran*«, ako on tvrdi, da svatko mora prihvatiti »en bloc« filozofiju sv. Tome; ako pantomisti naglasuju, da je Crkva tu filozofiju proglasila istinitom, i to tako, da mora osuditi oprečnu filozofiju, pa kad onda na temelju takovih ispada protivnici, kao Rougier, zaključuju, da je Crkva »ex cathedra definirala tomizam«, zar nije sveta dužnost svakog katolika da upozori pantomiste neka prestanu već jednom izvrgavati ruglu i Crkvu i tomizam?

b) Kad O. Bošković naglasuje da su Marquant, Gilson, Boyer dokazali, kako je Rougier »previše površan«, plagijator itd., pak da mu nijesu dali prigodu pantomisti da slabo shvati naredbe Crkve o sv. Tomi, onda ja pitam O. Boškovića, zašto on nije spomenuo da je Descoqs pobio bolje Rougiera nego svi drugi tomisti, a ipak je priznao da su nerazboriti dominikanci dali povoda da se Rougier izrugava naredbama kat. Crkve o tomizmu. Nijesam li u mojoj raspravi upozorio na monografiju Descoqsovu »Tomizam i skolastika«, gdje tačku po tačku pobija Rougiera, pa ipak kad je Descoqs konstantirao da Rougier miješa istinu sa sistemom, dogmu sa filozofijom, nastavio je: »U tome treba ispričati g. Rougiera, jer su se toliki drugi i među katolicima tu prevarili«. Nije li Descoqs (dakle tomist) u istoj toj raspravi uperenoj protiv Rougiera, naglasio da dominikanac Pègues kompromitira crkveni auktoritet ,žalosno diskreditira metode rada, nauku i sve znanstvene proizvode katolika . . . ? [71]

[71] Descoqs P., S. J., Thomisme et Scolastique à propos de M. Rougier, u Archives de philosophie, vol. V, cah. I, (Paris 1935), 68: »Des factums comme celui du P. Pègues, en même temps qu'ils compromettent l'autorité de l'Église, discréditent lamentablement les méthodes de travail, l'enseignement et toutes les productions scientifiques des catholiques, en

d) Tko dakle treba da se stidi i crveni? Ili pantomisti kao Pègues, De Thöth i družina, ili oni »tomisti«, kao Descoqs, koji upozoravaju pantomiste da se otresu fanatizma i natražnjaštva? Tko mora da se u Hrvatskoj stidi i od stida crveni: ili O. Hijacint Bošković, koji je doviknuo hrvatskoj inteligenciji da je Tomina nauka »nadahnuta«, da je Toma rekao »istinu«, da je Crkva u Tominoj nauci vidjela najautentičniji izraz svoje nauke, tako da mora osuditi sve što se protivi nauci sv. Tome, ili dr. Balić i dr. Zimmermann, koji su upozorili hrvatsku javnost da Crkva ne misli onako kako misli O. Bošković, da je tomizam, koji preporuča kat. Crkva daleko različan od tomizma O. Boškovića; prema tome da nitko nema prava radi neznanstvenih ispada jednog Boškovića napadati Crkvu i tomizam?

Da završim! Kad O. Bošković niječe da je branio pantomističku tezu, koju je tako jasno, čisto i bistro formulirao i za nju se zalagao; kad on zatim obasiplje najgorim pogrdama i rugalicama onoga koji je njemu »nestručnjaku« sa »svim znanstvenim aparatom« dokazao da je ta teza protunaučna, a kod nas i pogubna novost; kad on iskrivljuje teze svoga protivnika, da tako može odgovor napisati; kad sa predmeta znanstvene rasprave prelazi na lične napadaje i tvrdi da bunim franjevačku mladež protiv direktiva Sv. Stolice, iako on znade da sam svoje stanovište o naučavanju sv. Tome u školama i na latinskom jeziku štampao, i da nijedan tomist, ni pantomist nije tu našao nikakove pobune ni napadaja na sv. Tomu; onda nastaje pitanje, što je taj Hijacint Bošković kao pisac i kao čovjek? Kako treba kvalificirati njegovu »metodu« rada?

No mi smo tek na početku! Pođimo dalje, i kad je O. Bošković mislio da mu je slobodno i bez ikakova ozbiljna dokaza da napadne i na moj vjerski osjećaj i na moj znanstveni rad kao predsjednika internacionalne Komisije za

générale, et en particulier, — ce dont l'auteur n'a pas l'air de se douter, — tous les travaux de l'école à laquelle il appartient, c'est-à-dire de tous ceux qui défendent les thèses de l'elenchus, et *dont la doctrine en matière philosophique risque d'apparaître dans ces conditions comme commandée par l'autorité et non pas réglée et inspirée par la seule raison«.*

izdanje Duns Skotovih djela, nikome neće biti krivo, ako iznesem na javu činjenice iz kojih će biti jasno da ovdje nije samo pitanje o zaboravljanju bitnih pravila metodologije, kojih se mora svatko držati i u okviru obične publicistike, nego da je također pitanje o zaboravljanju pravila prirodnog poštenja i morala.

(nastavit će se)

KULTURNI POGLEDI

»Večna jeres filozofije«. —Pod ovim naslovom g. Marcel Šnajder iznosi svoje misli o sudbini filozofije kroz vjekove (»Pregled«, mart, 151—154). Hoće usput da naznači, koja je svrha filozofije. No na nepune četiri stranice smiješao je toliko toga, a veoma malo nam je kazao o sudbini filozofije, kao i o njenomu pravomu cilju.

Prema g. Šnajderu svrha filozofije bila bi borba za slobodu misli, ako mu se misao ne bi valjda jasnije i bolje izrazila ovako: prošlost i sadašnjica filozofije odrazuju se u borbi za slobodnu misao. Ali on se u ovomu nemilo vara. Svrha filozofskog umovanja nije i ne može biti sloboda mišljenja, nego joj je svrla **upoznanje istine.** I prošlost i sadašnjost filozofije nije u radu za slobodnu misao nego je u radu za upoznanje istine. Apsolutna sloboda mišljenja je jedan veliki besmisao i svojstvo ljudi, koji nisu pri svoj pameti. Jesmo li slobodni misliti, da dva i dva nisu četiri? I jesmo li slobodni misliti, da mi ne opstojimo, kad opstojimo, ili da je dan kad je noć, ili da je noć kad je dan, ili da cjelina nije veća od djelova, ili da Marcel Šnajder nije napisao napis »Večna jeres filozofije«? Ako smo slobodni misliti sve i trista sličnih stvari, onda M. Šnajder ima pravo kad veli da se filozofija ima boriti za slobodu mišljenja. A mi velimo, da mi nismo slobodni misliti sve one besmislice, već da se moramo pokloniti istini, i to duboko, kad god smo do nje doprli. I tu prestaje sloboda mišljenja, t. j. ne možemo misliti drukčije nego li nam poznata istina zapovijeda. Istina je objekat, za kojim ide vas naš umni rad. Dakle istina, a ne borba za slobodu mišljenja. Slobodan si misliti dok ne dođeš do istine, a kad si je našao: Stoj i pokloni se!

Pomalo gledam, kako će nam g. Šnajder predbaciti, da smo ugnjetavači slobode, netom ovako govorimo. Ne bojimo se tih prigovora, jer nisu nimalo originalni ni novi. To nam je i dosada rečeno, a stotinu puta ovom su se osvadom nabacili i na Katoličku Crkvu, kao što se na nju ovdje nabacuje i M. Šnajder. On veli da u Srednjem Vijeku nije bilo samostalne filozofije, da je istina bila zamijenjena dogmom, i da je filozofska misao bila razapeta na krstu teologije, da se je slobodna filozofska misao onda zvala jeres, a slobodni filozofski mislilac jeretik.

A što je to samostalna filozofija? Zar ona, kojoj nije posao da istražuje istinu? Ako je to, onda je nije bilo kod klasičnih filozofa Srednjega Vijeka. Ako li je posao filozofije da istražuje istinu, što mi rekosmo malo prije, onda je Srednji Vijek imao predstavnike u filozofiji, kakvih nije bilo od onda do danas. A šta će to reći da je istina bila zamijenjena dogmom? Zar dogma nije istina? A zna li g. Šnajder šta je dogma i odakle dogma i na kako granitnim temeljima dogma počiva, i da još niko nije dogmu oborio, jer se istina ne da oboriti? I otkada

su istina i dogma u medusobnoj borbi kod onih, koji znadu šta je jedna i druga? I šta će to reći da je filozofska misao razapeta na krstu teologije? Mi smo u napasti da pomislimo, da g. Šnajder ne zna ni prvu stranicu ni jedne ni druge, kad ovako bombastično i besmisleno govori. Filozofija i teologija, u Srednjem Vijeku, saradivale su u najvećem skladu na jednom predmetu: upoznavanju i objašnjivanju naravne i objavljene istine. Teologija nije nikada zarobila filozofiju, ni obratno. A gdje je M. Šnajder naučio, da je zadatak flozofije u Srednjem vijeku bio da opravdava dogme! Istine, o kojima govore dogme, saznajemo sasvim drugim putem. O tomu g. Šnajder, dakako, nema ni pojma, ili bolje ima iz temelja krivi pojam, ili tačnije on govori o onomu, šta nikako ne zna.

Kako je M. Šnajder slabe sreće vidi se i iz toga, kad svoju tezu o slobodi mišljenja dokazuje radom Giordana Bruna, Spinoze i E. Kanta. Da je tražio dokaz, koji će ga bolje posjeći, teže bi ga našao! Ta Giordano Bruno je naturalistički panteist. A u naturalističkom panteizmu, kao u nikakvom panteizmu, nema mjesta slobodi, a najmanje slobodi mišljenja. S istoga razloga ne može biti govora o slobodi ni kod Spinoze: on je panteist i on n i j e č e s l o b o d u, i to sasvim dosljedno svomu sistemu. Kojom onda slobodom i kojom bezobzirnošću g. Šnajder piše: »Za taj postulat misaone slobode našao je mesta u svom kristalnom sistemu Spinoza...«!! I na kraju trebao je da završi sa isto tako nezgodnim pozivanjem na Kanta, koji je svojom kritikom čistoga razuma, među ostalim zanijekao, da možemo spoznati slobodu!! Koja je to onda logika pozivati se na onoga, koji ne zna za slobodu!

Po svemu, međutim, izgleda da su i Giordano Bruno i Spinoza g. Šnajderu simpatični zato, jer su bili u suprotnosti s kršćanskom naukom. Ali tu već nije um, nego srce po srijedi, koje nije nikada tako slijepo, kao onda, kad zatvara oči pred istinom!

D.

* * *

Povijest, filozofija, sociologija i umjetnost Luke Perkovića — (L e m a n q u e d e p h i l o s o p h i e, d' h i s t o i r e, d e s o c i o l o g i e e t d' a r t c h e z L u k a P e r k o v i ć). — U »Savremeniku« (15. veljače, 1940. 102—103.) g. Luka Perković je iznio nekoliko refleksija pod naslovom: »U sjeni katedrala«. Moramo odmah spomenuti, da bi mnoge od njegovih refleksija htjele biti filozofske ili povjesne ili sociološke ili umjetničke naravi, a da rijetko uspijevaju na ijednom od ovih polja, te da su često u sukobu s poglavljima iz spomenutih grana znanosti.

Perković veli odmah na početku, da je lutao gradom u društvu on i radoznalost, a nije se sjetio, da radoznalost lako učini, da netko vidi ili čuje ono, čega u stvari nema. Taka je radoznalost. Ona rijetko i nikako ne će da druguje s onim, koji kritički i hladno gleda stvarima u oči. Stoga nam L. Perković odmah kaže, da su mu sjene katedrale pričale

da nisu mogle nikad utješiti one, koji ih podigoše, te da su slušale njihove kletve i molitve, kao i to, da su oni, koji su ih podigli, prolazili mimo njih s mržnjom i nestajali u tamnim jamama tamnih dvorišta i slušale njihove krikove za revolucije. — No g. Perković nije smio ostati na ovomu, nego nam i kazati koje su katedrale prišaptale, da nisu nikad mogle utješiti one, koji ih podigoše, kad je istina da su u katedralama, kao i u crkvama uopće, jer mislimo da i Perković misli na njih, nalazili, kroz vjekove, utjehu svi oni koji su bili potišteni, pa, na kraju, jedino su u njima našli utjehu i oni, koji su o njima, u ranijim godinama, pisali kao i Luka Perković. A koje su to kletve, koje su oni bacali na katedrale, i koji su to graditelji, koji su s mržnjom prolazili kraj njih? Sve nam je to g. Perković imao kazati, ako je htio da mu vjerujemo, i da se ne sjetimo, da je to prosto nabacivanje i nadmudrivanje.

Kada su to katedrale učile čovjeka, da ne misli na zemlju i život, već na smrt? Ne znamo kako g. Perković pohađa crkvu. Sudeći po ovomu izgleda nam, da je slabo pohađa. Ako li se varamo, ne shvaćamo, kako nije čuo i razumio, gdje i evanđelje i Crkva uče ljude, da se brinu i za zemlju i za život; ali ne kao za najveće i konačno dobro, nego kao za dobro, podređeno i upravljeno k vječnomu dobru, k Bogu. Ako g. Perkovič misli, da ova restrikcija znači da Crkva uči čovjeka, da se uopće ne misli za zemlju i život, onda se jednostavno vara, što nije ni čudo, kad ga prati radoznalost.

Pri tom bi nam bilo veoma drago i bili bi veoma zahvalni g. Perkoviću kad bi nam kazao, gdje on nauči, da katedrale imaju svoju nauku, kojom su se uspješno služile, a ta bi nauka bila, ništa manje nego: **Ignoramus et ignorabimus!!** Nemamo blaga, da ga obećamo g. Perkoviću, ali mu zadajemo besjedu, da ćemo mu pronijeti ime kao najvećemu našemu povjesničaru i teologu, ako nam dokaže, da je **ignoramus et ignorabimus** ikada bila nauka Crkve i katedrala. Napisati ćemo posebni članak o njegovu geniju i vještini. Ne dokaže li nećemo mu pitati novaca, jer ne znamo koliko ih ima, ali će onda ostati za nas i za svakoga ozbiljnoga pisca prosti nadmudrijaš. Zasada ćemo ostati samo na tomu predlogu, jer kad bi mu još rekli, da nam na pr. dokaže, kada i gdje su zajedno, kao svojina Crkve, bile ove dvije izreke: **»Ignoramus et ignorabimus«** te **»Pax Christi in vobis et super vos«** znamo, da bi mu bila puna kapa i da nam ne bi mogao, kako treba, ni pisnuti, a kamo li odgovoriti, pa mu to ne ćemo predlagati. No, da g. Perković ne bi morao puno tražiti, mi ćemo mu kazati, da izreka: Ignoramus..., koju on nelojalno i neznalački pripisuje crkvenoj nauci, potječe od Emila du Bois-Reymonda. Ovaj ju je izrekao i napisao onoga časa, kad je, iz straha, da ne bi morao priznati Boga Stvoritelja, volio reći, da se voli odreći, da protumači postanak svijeta i kretanja, nego li priznati da je to od Boga Stvoritelja: »Ignoramus et ignorabimus«. (Die sieben Welträtsel, 1882, 76). Iza njega su ovu neznalačku riječ opetovali svi, koji su, iz straha, bježali i danas bježe pred Bogom.

G. Perkoviću su, veli on, sjene katedrala prišaptale, da su one danas teret zemlji i da je danas čovjek dosta sam sebi, i da više ne prepoznaju ni one njega, ni on njih, i da on ne razumije njihovih »priča«(!), i da su bile i da ih nije više, i da su one sada središte izgorjelih zanosa, i da su se nadvladale, i da su stvorile zaštitnika dobru, a suca zlu, (ta Perković je i »psiholog« i »etnolog«), i da je prkosno spoznao: Ja sam čovjek, i da su one danas samo stare bake, a da je njihovo vrijeme prevršlo u priče, i da on (Perković) ne zna vidjeti Boga, i još toliko sličnih mudrolija. Na kraju završuje: Zaputila se širokom cestom u grad seljačka kola, s jednim konjem... Na vrhu sjedi mlada žena, sama s uzdama na krilu. Zagrizla u jabuku i bezazleno gleda preda se. Stojim i gledam za njom. Nad gradom se dižu katedrale i zovu mnoštvom tornjeva i tornjića u nebo. Ja im uskraćujem posluh. Ja obraćam oči k zemlji i čeznem za jabukom«.

U svemu ovomu g. Perković se pokazao da se znade vješto razmećati frazama, ali kao nikakav psiholog ni povjesničar ni etnolog ni sociolog. Zašto nam nije kazao, gdje je to čovjek na kraju uvidio, da je sam sebi dosta, i da se danas ne prepoznaju čovjek i katedrale kad se ljudi baš danas obraćaju Crkvi kao nikada dosada! I gdje to nauči g. Perković, da se u crkvama kazuju priče! I odakle on nauči da su one bile i da ih nije više, i da su središte izgorjelih zanosa, i da su se nadvladale, kad je Crkva danas najveća moralna sila na svijetu! Tá to bi mogao i morao znati g. Perković! I odakle on zna da su one stvorile zaštitnika dobru i suca zlu? A šta bi s njegovim filozofskim znanjem i psihologijom, s kojom se toliko razmeće! I gdje on nauči ovu etnologiju(!) da nam ovako neznalački govori o »stvaranju« zaštitnika dobra i suca zla! Ista se »mudrost« odrazuje u svim ostalim Perkovićevim frazama.

Mislimo da je pravi uzrok svih ovih nabacivanja, ne ono, što se u crkvi i katedrali uči, nego ono, o čemu g. Perković govori pri kraju svoga napisa. On ne će u crkvu zato, jer čezne za jabukom!! No onda nam je imao kazati odmah na početku ono što nam je otkrio pri kraju, pa bi bili na čistu i mi i on, te bi nam bilo odmah jasno, kao što je to i njemu jasno, da su sve spomenute i nespomenute mudrolije prosti paliativi, kojima je htio pokriti pravi uzrok bježanja od Crkve. Jer to u ostalom i nije nikakva originalna misao g. Perkovića: ona se obistinjuje otkad je svijeta i vijeka, nit je »jabuka« samo njega odvodila od Crkve. On, književnik, znati će, šta o toj stvari vele na pr. veliki francuski književnici Louis Bertrand, La Bruyere, F. Coppée, Paul Bourget i t. d. »Jabuka« je jedan od najglavnijih uzroka bježanja od Crkve. Čim se prestane čeznuti za jabukom i gristi u nju, u isto vrijeme, i u istoj mjeri vraća se Crkvi, te sjene katedrala šaplju sasvim drugim šapatom. Nek i g. Perković prestane čeznuti za jabukom, pa će se odmah zastidjeti onoga, šta nam onako, bez kriterija, priča o pričanju katedrala, kao i onoga što nam u nekakvom transu, na drugom mjestu, mašta o »Feniksu ptici«.

R.

(»Savremenik«, 1. siječnja)

Predrasude kao osnovi naučnog humanizma — (Fausses idées au sujet des bases de l' humanisme scientifique). — Pišući o osnovima naučnoga humanizma (Isp. »Pregled«, februar, 71—81.) g. Aleksandar Vučinić traži, da se kod utvrdivanja ovih odnosa ima pred očima slijedeće: Treba eliminirati teološke i supernaturalne elemente; nauka ima biti slobodna od teoloških predrasuda; ovakav naučni humanizam se osniva na kardinalnim istinama biologije. Ideja jedinstva ljudskog roda i ideja progresa... dobili su svoju verifikacionu formu i ušli u domen naučno priznatih istina tek u devetnaestom vijeku; biološko jedinstvo ljudskog roda, poslije pojave Darvina, ne može biti oprovrgnuto; predstavnici srednjevjekovne teološke misli primili su od stoika ideju o jedinstvu čovječanstva; u ovom se svijetu, po mišljenju skolastike, ne može govoriti o harmonizaciji ljudskih odnosa.

Da se svestrano vidi, kako veliku predrasudu u sebi uključuje svaka od spomenutih tvrdnja, morali bi napisati čitavo djelo. No za to nemamo ni vremena ni prostora, a nije ni potreba. Dosta je ovo nekoliko refleksija. Pisac gornjih tvrdnja nije htio da nam kaže zašto bi trebalo eliminirati teološke i supernaturalne elemente. A to bi bio morao. On je morao dokazati nam, da supernaturalno ne opstoji, da je nemoguće, te da onda nemamo prava pozivati se na nj. Ali on to nije ni počeo, a mislimo da nije ni smio početi, jer mu supernaturalno kopa oči: o njemu mu govori i njegov mali prst na ruci, da o drugomu ne govorimo. K supernaturalnom se pomalo vraćaju sve, osobito prirodne znanosti. A imao nam je dokazati, da teologija nije znanost. Bio bi nam učinio uslugu, jer mi kao teolozi, dakle stručnjaci u tim poslovima, eto to dosada ne znadosmo! Trebao je A. Vučinić da nam to reče, dakako, bez sjenke dokaza za svoju besmislenu tvrdnju. Je li to predrasuda, kako li se to ima zvati?

A kako se to naučni humanizam osniva na kardinalnim istinama biologije? Poznaje li pisac da današnja biologija izričito traži neko više Biće, izvan i iznad materijalnih činilaca. Poznati su mu valjda radovi i zaključci najvećih današnjih biologa H. Driescha, Vialletona, Dacquća i drugih. Oni vele, da se biologija ne da protumačiti bez supernaturalnog činioca. Je li onda predrasuda i to, kad G. Vučinić pretpostavlja nešto protivno kao kardinalnu istinu biologije!

A. Vučinić nije imao samo ustvrditi, nego i dokazati, da se teologija bavi predrasudama, te nam kazati, koje su to predrasude. Imao je pobiti sve dosada nepokolebane oslone i dokaze, kojima teologija objašnjuje i dokazuje svaku svoju temu. A pošto on to nije ni pokušao mi imamo pravo držati i držimo, da je to njegova, i to velika, predrasuda.

Za nas je novo i to, da su ideja jedinstva ljudskoga roda i ideja progresa dobili svoju verifikacionu formu i ušli u domen naučnih istina tek u devetnaestom vijeku. I da su tu ideju potpomogla prodiranja u dotada neispitane predjele. Izgleda, da je g. Vučiniću nepoznato, što o tomu veli sv. Pismo, i to prva njegova knjiga, i u prvoj knjizi prva glava. Ta tamo je već dokazano ko je i otac i majka sviju ljudi. To je kroz

sve vjekove učila kršćanska teologija, o kojoj g. Vučinić reče da su u njoj predrasude. A sada eto tu stvar priznaje i on. Dakle to je poznato i priznato odvajkada, a ne tek u devetnaestom vijeku. Ako li su neki tu istinu napadali iz predrasuda, kao što i Vučinić tolike istine napada danas, o tom ne treba voditi velika računa. Ali ne razumijemo nikako kako to on tvrdi, da su do ove ideje dovela i istraživanja u dosada nepoznatim predjelima. Mi znademo, da su ova istraživanja osvijetlila i potvrdila ono, što nam je sv. Pismo kazalo ima 4000 godina. Ali g. Vučinić, koji se pozivlje na darvinizam, nema nikakva prava da to reče Naprotiv! Darvinizam svojim principima htio je poručiti jedinstvo ljudskog roda! Kako? Ako je čovjek iz majmuna, nije se valjda samo jedan majmun, na jednom mjestu, pretvorio u čovjeka, već je to moralo biti na bezbroj mjesta i u bezbroj slučajeva. Ovo bi nužno moralo slijediti iz pretpostavka darvinista. Mi jednostavno ne shvaćamo, po kojoj logici onda g. Vučinić veli, da se poslije pojave Darvina biološko jedinstvo ljudskog roda ne da oprovrgnuti, kad darvinistički principi ruše jedinstvo ljudskog roda. Je li to predrasuda, ili što!

Za nas je novo i to, neka smo teolozi, kako i kada su predstavnici srednjevjekovne teološke misli primili od stoika ideju o jedinstvu čovječanstva. Mi smo već spomenuli odakle mi znademo za jedinstvo čovječanstva. Stoici nemaju nikakva posla s kršćanskom naukom o ovoj stvari, kao ni o nijednoj drugoj.

A zašto se, i to po mišljenju skolastike, ne može govoriti o harmonizaciji ljudskih odnosa u ovom svijetu? Da je baš protivno istina jasno je svakomu, koji pročita, pa makar i kazalo, bilo kojega skolastičara, na pr. sv. Bonaventure, sv. Tome, Duns Skota i t. d. Tu će vidjeti, kako bi prema Božjem planu, među ljudima mogli i morali vladati najljepši odnosi: kao među braćom. Do ljudi je da se urede po ovom planu. — Odakle Vučinić nauči ovu »naučnu« smicalicu!

Na druge smicalice ne ćemo se osvrćati. One su sastavljene u istom stilu i izviru iz istoga izvora, iz nepoznavanja povijesti kršćanstva i njegove nauke.

B.

* * *

Konfesionalne škole — (Les écoles confessionelles). — U jednom od prošlih brojeva zamolili smo »Vidike«, pošto se rado služe terminologijom »klerikalac« »klerikalizam«, da bi nam razjasnili i kazali, šta je to, šta znače te riječi. No još nema odgovora! Međutim »Vidici« se i dalje služe ovim nazivima, te vele na pr., da se »klerikalni krugovi« stalno tuže na zapostavljanje i traže potpunu slobodu otvaranja konfesionalnih škola, pozivajući se kod toga najviše na Francusku, Englesku i Ameriku.

Pošto nam »Vidici« nisu odgovorili, šta je to klerikalizam i klerikalci, ne ćemo ih pitati, da nam kažu, šta su to i koji su to »klerikalni krugovi«, jer nam opet ne će odgovoriti.

Mi ćemo ipak biti slobodni, te ćemo pokušati odgonetnuti, na koga bi se ovaj naziv u ovom slučaju mogao odnositi. Iz konteksta izgleda da »Vidici« u svojoj »naprednoj« terminologiji misle na katoličko svećenstvo i na katoličke intelektualce. Ako oni to misle te tvrde, da se svi »klerikalni krugovi« tuže na zapostavljanje i da traže potpunu slobodu otvaranja konfesionalnih škola, zar nemaju pravo tužiti se na zapostavljanje, kada je tako bilo, i zar nemaju pravo tražiti slobodu otvaranja konfesionalnih škola? Zar time što kradu »Vidicima« ili komu drugomu? Zar katolički intelektualci nemaju pravo tražiti konfesionalne škole za svoju djecu, i to onaku, kakvu hoće oni i njihova djeca, a ne kakvu bi im htjeli nametnuti »Vidici« ili ko drugi? Zar su to djeca onih, koji se kupe oko »Vidika«? Pa kada katolički intelektualci traže ovake škole za svoju djecu, šta treba, da se na to mrgode Vidici! Valjda katolički intelektualci plaćaju svoje škole! Ta ne će se valjda reći da katolički intelektualci moraju pitati milost u »Vidika«, koju bi oni mogli zanijekati po miloj volji!

No pošto je riječ o školama, imamo pravo misliti, da se tu pred očima ima sve katolike u državi, kojima je i terkako krivo, ako se sili djecu, da idu u školu, koja kao da je tu samo da vrijeđa njihovo vjersko osvjedočenje. Stoga zar nemaju pravo katolici, kojih je kod nas preko pet i po milijuna, tražiti katoličku školu za svoju djecu? Zar nekoliko ih, koji su se ili odrekli vjere ili na nju gledaju mrko, ko zna s koje predrasude, imaju pravo da nameću svoju volju tolikim milijunima katolika, koji sasvim drukčije osjećaju! Neki ne mogu nikako shvatiti, da oni nisu tu, da dijele milost, pa da ni državna vlast nije tu da dijeli milosti, nego da štiti pravdu, da bude pravedna prema svima, i da poštuje vjerske osjećaje građana. Vidici bi to morali znati, te se ne bi imali mrgoditi, ako katolici, koje oni »napredno« zovu klerikalnim krugovima, traže škole za svoju djecu.

»Vidici« se ljute na katolike što ne traže, da se uopće odnosi između Crkve i države urede po francuskom i američkom uzoru. To bi valjda bilo u stilu nazora, koje zastupaju Vidici. Ali oni bi mogli znati i to, da, dok uzimljemo ono, što je kod drugoga dobro, ne moramo uzeti i ono, što nevalja i što je najveća nepravda katolicima, kao na pr. uopće rastava Crkve i države, a napose onaka, kakva je u Francuskoj. Tu se kaže na pr., da država nema s Crkvom nikakva posla. Ali ona hoće, da katolici imaju s njom posla! Pa dok su katolici, radi ove nepravde, da bi sačuvali katolički uzgoj svojoj djeci, prisiljeni osnivati svoje konfesionalne škole za svoju djecu, i dakako uzdržavati ih iz svoje kese, u isto vrijeme moraju plaćati i uzdržavati državne škole, u koje njihova djeca ne idu. Bi li to bila pravda? Bi li naši katolici mogli tražiti, da se u nas odnosi među Crkvom i državom tako »urede«!! Možda u stilu Vidika, ali, u stilu najelementarnije pravde i poštenja, nikako! Uostalom nisu katolici i država dva neovisna pojma i dva neovisna bića: Katolici u Francuskoj čine državu, a nas blizu polovicu. Stoga i odnosi između države i Crkve za katolike treba da su onaki, kakve žele katolici, a ne kako bi htjeli Vidici.

»Vidici« vele da je »poznato« negativno raspoloženje, koje da je u Hrvatskoj vladalo tamo prije ujedinjenja prema učiteljskoj školi čč. sestara milosrdnica u Zagrebu, i da je poznato, kako su mnoge učiteljske skupštine bile proti ovoj školi. Vidici bi imali radije spomenuti koliko je ova škola sestara Milosrdnica morala pretrpjeti baš u ovim zadnjim godinama iza ujedinjenja, koliko su »slobodoumni« i »napredni« krugovi bili uprli sve moguće da u zgodnom času zavrne vratom ovoj školi, koja je poznata kao uzor preparandija, te da je preživjela sve ove bure jedino zato, jer se je katolička javnost najžilavije opirala nasilju sa strane »slobodoumnih« i »napredno« nastrojenih. Dakako, i onda, kada je bio pokret za oduzimanje ove škole sestrama milosrdnicama, kako to vele Vidici, bilo je »slobodoumno« doba, a danas su, kada katolici traže svoje škole, postali »reakcionarni«. I to sve uime »slobode«!! Vidici završuju »konstatirajući« činjenicu, da su sada u naprednoj Jugoslaviji procvale ruže »reakciji i klerikalizmu«, poslije nego je priznato nekoliko konfesionalnih škola. Kad bi se nadali da će nam smjeti dati odgovor mi bi upitali Vidike opet neka nam razjasne što je to »reakcija i klerikalizam«, te kako to izgleda u sistemu slolodarstva, o čemu oni ne prestaju govoriti.

O.

* * *

Svjetovni nazor i filozofija — (La manière d' envisager le monde et la philosophie). — Veoma je važno pitanje o svjetovnom nazoru! Stoga nas nije nimalo začudilo, kad smo vidjeli, da se tim pitanjem bavi Dr S. Dolar (»Misel in Delo«, april 1940, 77—83.) u članku o filozofiji i srednjoj školi. Ali nas je nemalo začudio način, kojim on govori o svojoj stvari. »V znanstveni filozofiji se razum, veli on, strogo drži svojih mej, da jih ne prekorači; zato je njena vsebina trda in pusta, ki stremi edino k spoznaju resnice. Nekaj drugega je svetovno nazorska filozofija ali kratko **svetovni nazor**. Tu je kraljestvo krilate fantazije ki skuša razumeti svet in življenje iz enotne osnove in človeku prikazati potrebu za njegovo idealno (vzorno) bivanje na tem svetu. Zaradi tega tvorita zlasti dva problema: o Bogu in nesmrtnosti, osrednji vprašanji... Znanstvena filozofija služi le resnici, svetovni nazor pa življenju; za nj velja krilatica: kakšen nazor si kdo izbere, zavisi od tega, kakšen človek da je. Svetovni nazor se doživlja in se ne more ovreči s stvarnimi razlogi... Zaradi tega je svetovni nazor duhovna tvorba razuma, srca in volje, torej pisana rmes misli, skrivnih želja in hrepenenj, mnogih nad in življenskih potreb, ki se znanstveno ne dadu kontrolirati. So to le več ali manj verjetne domneve in podmene... Kjer oko (razum) ne vidi, tam čuti pač srce s svojo logiko.« (79)

Vas nedostatak ovih tvrdnja i zaključaka jest u tome što pisac slabi znanstvenu vrijednost svjetovnom nazoru. A za to nema nikakva razloga, te onda ni prava. Svjetovni nazor zasnovan je, ne na slijepim prohtjevima srca i fantazije, nego na nikada nepokolebanim razlozima metafizike i drugima, kojima utvrđujemo, da postoji Bog, začetnik svega, te i čovjeka, na opstojnosti spiritualne, neumrle duše. Dokaze, kojima kršćanska filozofija utvrđuje ove dvije središnje istine svjetovnog nazora, nije niko nikada ni pokolebao, a kamoli pobio. Istina je, da je bilo, a i danas ima po koji pozitivist, agnostik, iracionalist, koji stavlja veto pred ove dokaze, kao i pred sve, što ne vidi svojim očima i ne čuje ušima. Ali to su ljudi, rijetki, koji sami sebe osuđuju na neznanje, koji sasvim neopravdano ograničuju djelokrug spoznaje na materijalni svijet. Danas, međutim mnogi, koji su se do jučer priznavali agnosticima ili pozitivistima, iracionalistima, napuštaju ove kratkovidne i natražne sisteme i prihvaćaju teze kršćanske filozofije. U jednu riječ, ko bi htio da zaniječe znanstvenu vrijednost kršćanskom naziranju na svijet, morao bi pobiti kršćansku metafiziku, psihologiju, teodiceju i etiku. A taj se još nije rodio. Zasade kršćanske filozofije stoje kao granitna pećina, o koju se razbijaju svi ostali sistemi, i idu u muzej povijesti, a ona svijetli svijetu kroz vjekove.

Nije stoga istina da se svjetovni nazor ne da znanstveno kontrolirati, nego je baš protivno istina: svjetovni nazor, kako ga zastupa kršćanska filozofija, da o teologiji sada i ne govorimo, zasnovan je na strogo znanstvenim razlozima kršćanske metafizike, teodiceje, psihologije i etike, o koje su se razbili svi filozofi i filozofski sistemi, koji su pokušali da ih napadaju.

Svjetovni nazor je dakle osnovan na strogo znanstvenim razlozima, koje može svak kontrolirati, i svak ih kontrolira i niko ne može da ih pobije, jer su apsolutno stvarni, objektivni. Ne stoji stoga nikako ono, što pisac veli, da je on tvorevina razuma, srca i volje. On je zasnovan na zahtjevima razuma, a ne na kakvim slijepim zahtjevima srca i volje, koje ne bi predvodio razum. Volja i srce slijede razloge razuma, i dakako da onda i oni učestvuju u proživljavanju svjetovnog nazora, koji je razum utvrdio. A učestvuju zato, jer čovjek nije sami razum, nego i volja i srce. Stoga je posve naravno, da i volja i srce, predvođeni razumom, imaju svoj dio u proživljavanju čovjekovih odnosa prema vrhovnom biću, Bogu.

Nazor g. Dolara zasnovan je na nekom iracionalizmu, koji nikako nije dostojan razumnog čovjeka. Razum je naše svijetlo! *Ž.*

* * *

Ima li Boga u Trbovlju? — U sarajevskom »Pregledu« (juni-juli, 1939. 368 sl.) izišla je bilješka pod naslovom: »Bog u Trbovlju«. Besmisleno je počela i besmisleno svršila tako da zapravo ne znamo, koji je glavni cilj bio piscu pred očima, dok je ono pisao. Ipak je više točaka na koje se moramo osvrnuti.

Napis je napisan na način, koji vrijeđa i Boga i čovjeka, a pisac, dok je to pisao, morao je svakom crtom još jače zatupljivati i onako već oslabljene plemenite osjećaje, koje je nekada imao.

U vezi s njegovom tvrdnjom, da Boga nema u Trbovlju, moramo pripomeniti, da je to prosta fraza, napisana u propagandističke svrhe, da bi time uzbunio koje nezadovoljno srce. Gospodin Bog je u Trbovlju kao i na svakom drugom mjestu. Pače, jer tu rade ljudi, koje je On stvorio na svoju sliku i priliku, tu je On posebnim načinom. I jer su tu često puta siromašni ljudi, na osobiti način je s njima, jer se je i On, kao siromašan čovjek rodio i živio na ovom svijetu.

Ako li se, uza sve to, kadikada čuje riječ proti Bogu baš od onih, koji su zaposleni u Trbovlju, ili na kojem drugom sličnom mjestu, tomu Bog nije ni najmanje kriv, da bi se na Nj imao ljutiti g. Mrzel ili ko drugi. Krivnja je sasvim na drugoj strani. I to najglavnija krivnja je na samom materijalističkom sistemu, na koji su, proti svim razlozima, bez igdje ikakve osnove, oslonili vas svoj rad neki materijalistički sociolozi, na kojima se je nadahnio i g. Mrzel pisac onoga napisa, i svaki drugi koji govori proti Bogu. Historijski ili dijalektički materijalizam je istočni grijeh marksističke sociologije. On tuče šakom istini u oči, kad bi htio istjerati iz svijeta i Boga i sve što je duševno. Ali uza sve to Bog je gospodar svijeta i taki će biti. Njega ne može zanijekati nego onaj, koji hoće da bude slijep pošto poto. Sve na svijetu govori nam o Njemu. Pukim jednim sistemom ne da se On istjerati.

Stoga ako i u Trbovlju neko nešto reče proti Bogu najprije će biti zato jer je zadojen predrasudama iz materijalističkog sustava.

Nijekanjem Boga mora se nijekati i sve što je Božje i duhovno. Tu se ne može zastati nasred puta. Stoga je sasvim neumjesno i neslano ako neko, koji niječe Boga, govori o p r a v i c i ili o j e d n a k o s t i ili o m o r a l u ili o n e p r a v d i ili o p r a v u. To su sve velike besmislice. Sve su ovo duhovni pojmovi i duhovne stvari, koje su najuže vezane na pojam Boga i duše. Nema li njih, nema ništa od svega ovoga. Zato mi, koji Boga priznajemo i riječju i djelom, imamo pravo pozivati se na pravdu i na pravo i na jednakost; a oni, koji niječu Boga, nedosljedni su, ako o tom govore, i nemaju pravo na to. Oni daju oružje i pravo onomu, koji je jači, neka on tabači. Jer u materijalističkoj pretpostavci sila stvara pravo; i ne postoji drugo, nego sama i gola materijalna sila. Ako su onda i radnici, na pr. u Trbovlju ili gdje, oštećeni u svojim pravima, materijalistički sistem daje pravo jačima neka taru slabijega, i materijalisti, kao Mrzel i družina, ne mogu se pozivati na nekakvo pravo proti tomu, jer oni jednostavno ne priznaju, da postoji pravo, niti to mogu priznavati, ako hoće biti dosljedni. Mi međutim, koji priznajemo Boga, pozivali smo se na pravo, otkada ga je Bog zasadio u srce ljudi, a to je otkada je čovjek čovjekom, i pozivati ćemo se na ovo pravo i pravdu i u njihovo ime otklanjati svaku nepravdu.

Ako li se stoga valjda znade reći proti Bogu, pa to bilo i u Trbovlju, nije to nikakav znak da Boga nema u Trbovlju, nego je to dokaz koliko strahovito zlodjelo čine oni, koji iz predrasuda bude u srcu ljudi mržnju proti Bogu, a time otvaraju vrata svakoj nepravdi i nasilju, neka uvijek tište slabijega svagdje, pa i u Trbovlju. *O.*

Obraćenje Enrika Matorras, glavnog tajnika španjolskih komunista i Antuna Diaz Soto y Gama, jednog od glavnih meksikanskih revolucionaraca — (La conversion de Henri Matorras, secretaire des communistes espagnoles et de Antoine Diaz Soto y Gama, leader des révolutionaires mexicaines). — U našoj javnosti već je bilo govora o obraćenju *Antuna Matorras*, glavnog tajnika španjolskih komunista (Isp. Duhovni život, br. 1, 1939., 38—45). Roden od kršćanskih roditelja i lijepo uzgojen, kasnije se ozlojedi, te, zaveden zlim štivom i drugovima, otpane od vjere, jer je mislio da ga ona čini robom socijalne pravde. God. 1930. stupa u komunističke redove, te u tjedniku »Rebelion« piše proti vjeri i Crkvi. Odsada čita Marksa, Engelsa, Lenjina, Buharina, Staljina itd. God. 1931. izabran je upraviteljem omladinskog lista »Juventud roja« (Crvena mladost), a 1932. urednikom lista »Mundo Obrero« (Radnički Svijet). Iste godine je imenovan i glavnim tajnikom komunističke omladine u Španjolskoj te nosi odgovornost za cijeli pokret. Radio je neumorno. *»Ali što sam intenzivnije radio, veli on, to je bilo veće moje razočaranje. Razočarao me privatni život funkcionera, izaslanika internacionale, viših komunističkih krugova. Sâm sam se mogao uvjeriti da ih oslobođenje proletarijata i prava radništva malo zanimaju. Njima je uvijek bila pred očima samo njihova vlastita korist.«* (40). Tada nije bilo ni jednog komunističkog lista u Španjolskoj, u kome ne bi osvanio po koji njegov članak. Nadao se je, da će historijski materijalizam riješiti socijalno pitanje. No i tu je brzo uvidio, da je on za to nesposoban, kao što je uvidio, da pod imenom komunizma šefovi i istaknutiji rade samo za svoju korist. Sve ga je to razočaralo i gonilo na razmišljanje. Dođe mu do ruku brošura Allana Kardeca, u kojoj je bilo govora o Bogu. Ovo mu izazove zgode iz najranije mladosti: školu, crkvu, redove đaka prije sv. Mise, prvu sv. Pričest. Sutra je pošao u antikvarijat, da bi nabavio Bibliju, u kojoj je iz radoznalosti htio pročitati neka mjesta. Među raznim perikopama privuklo ga je napose jedno mjesto o socijalnoj pravdi. Istražujući dalje uvidio je, da jedino kršćanstvo može riješiti socijalno pitanje. *»U katoličkoj socijalnoj nauci našao sam izvor na kojem sam mogao ugasiti svoju žeđu i umiriti svoje zahtjeve za oslobođenje potlačenih. Sad sam jasno uvidio, da ta nauka sadrži najoštriju osudu i najstrašnije proklestvo radničkih izrabljivača.«* (44) 16. svibnja 1934. objavljuje svoj ulazak u redove aktivnih boraca za katolički radnički pokret, komu je posvetio svega sebe, jer »što je više vremena proteklo, to je veće moje oduševljenje i osvjedočenje, da je ovo jedini spasonosni put i za čovječanstvo i za radnike.« (44)

Sada veoma slično izjavljuje o sebi *Antonio Diaz Soto y Gama*, vođa meksikanskih revolucionaraca (u listu »El Universal«, odakle prenosi londonski »The Tablet«, April 13th, 1940, 350). »Ja sam se povratio kršćanskoj vjeri, veli on, od koje sam bio za neko vrijeme zabasao i to radi skepticizma u mojim mladim danima. Tijekom revolucije bio sam svjedokom mnogim tako užasnim činima i prisustvovao tako nasilnim i okrutnim prizorima, da me je razmišljanje o izvoru ovih zlodjela potaklo da iskreno ispitam sam sebe. To me je prisililo da otvorim oči pred činjenicom: svi ovi brutalni čini bili su uglavnom posljedica odbacivanja Kristove moralne nauke i morala, koji se jedini sposobni nadgledati i upravljati čovječjim životom. O ovoj stvari nije u meni ostala ni sjenka sumnje. Istrgnuti Krista iz savjesti djece isto je što i uzgojiti generaciju ljudi bez moralne podloge, ljudi, koje su zarobile najgore strasti, sklonih na sve stranputice kamo ih potežu nagon, na svaku živinsku brutalnost, na najgore pretjeranosti ambicije i krvološtva. To znači uzgajati generaciju materijalista i pogana... Stoga nema gore ludosti nego kad lišavamo čovječanstvo, osobito žene, njihove najbolje zaštite proti nasrtajima živinske strasti i raskalašenosti.«

Ova svjedočanstva dvaju vođa, dviju od triju najvećih komunističkih revolucija, jasno govore, da jedino Kristova nauka može riješiti socijalno pitanje.

V.

* * *

Kršćanstvo i tjelesni uzgoj. — (Le Christianisme et la culture du corps). — Je li kršćanstvo u svojoj biti toliko duhovno, da prezire i zanemaruje tjelesnu stranu čovjeka, kao što mu se znade kadikada predbacivati; ili je ono toliko duhovno, da se brine i za tijelo u pravoj, doličnoj mjeri i da svemu tjelesnomu daje viši duhovni smisao i značenje. Ovo zadnje je smisao kršćanstva u pitanju tjelesnog uzgoja, te je Crkva, u svojoj dugoj povijesti, uvijek ovo pokazivala.

Poznato je, da su razni krivovjerci tamo od 3. vijeka zastupali razne krive nauke i u ovom pogledu potcjenjujući tijelo, pače osudujući ga kao zlo. Tako su manihejci već od trećega, pa sve tamo do u srednji vijek učili, da je sve materijalno, a tu je i naše tijelo, samo odraz zloga duha, da ga je stvorio zli duh. Stoga je, govorili su, tijelo zlo i čovjek ga se mora stidjeti. Slično su učili katari i albigezi, koji su toliko uznemirivali kršćanstvo u 12. vijeku. I oni su učili, da je vas vidljivi svijet, stoga i naše tijelo, djelo zloga duha, da ga je on učinio za to, da bi se tako narugao Bogu koji nema nikakvog tijela. Kako se je Crkva tu ponijela? I manihejce, i albigeze i katare osudila je kao krivovjerce i time zabranila vjernicima da se povode za njihovom krivom naukom. Time je zadužila vas svijet i ondašnji i današnji, jer mu je već time spasila temelj kulture i civilizacije. Da bude spomenuto krivovjerje preotelo mah, bilo bi nestalo svega toga.

A da Crkva nije proti uzgoju tijela vidimo i iz toga, što među najvećim današnjim sportskim prvacima ima mnogo veoma gorljivih vjernika, koji znadu veoma lijepo spojiti i duševno i tjelesno. Tako je zapaženo za vrijeme velikih sportskih olimpijskih natjecanja 1936, u Berlinu i Garmisch-Partenkirchenu, da su toliki natjecatelji, prije igara, slušali sv. misu, primili sv. Pričest, a onda pred stotinama hiljada odnijeli prvenstvo i nagradu. Jednako se je čulo kako su zadnjih godina, u ciklističkim utakmicama u Francuskoj i Italiji, brojni natjecatelji prije svega primili sv. Sakramente, Bogu se preporučili i onda pošli na natjecanja. Za njih nije bilo nikakvo pitanje kako će složiti pitanje tjelesnog uzgoja s naukom Crkve.

Uzgoj tijela, prema nauci Crkve, osniva se na kršćanskoj dogmatskoj nauci. Već prva izreka Vjerovanja glasi, da vjerujemo u Boga, Stvoritelja

i neba i zemlje, dakle svega što je na zemlji, onda i našega tijela. Tijelo je dakle djelo Božje, a ne vražje, kako su učili manihejci. A pošto je djelo Božje treba ga čuvati i častiti. Pače, naše je tijelo najljepše među stvorenjima, ono nam na osobiti način očituje Božju mudrost, te stoga mu se moramo posebice diviti i preko njega Boga slaviti. To je sasvim drugo nego prezirati tijelo. — Mi priznajemo u Vjerovanju: Rođen od Marije Djevice. A u »Tebe Boga Hvalimo« pjevamo, da je Krist radi našega spasenja postao čovjekom i nije se plašio krila Djevice. A sv. Ivan evanđelist piše: I Riječ je postala Tijelo i prebivala je među nama. U Vjerovanju ispovijedamo i to da je Krist uskrsnuo od mrtvih, i onda opet, da vjerujemo u uskrsnuće tijela. A najsvetije, što Crkva ima i što najjače predočuje ljubav Božju prema nama jest Presveto Tijelo Kristovo, koje imamo u Presv. Oltarskom Sakramentu, s kojim je među nama i Božanstvo Kristovo. — Iza svega ovoga komu može i pasti na pamet da bi Crkva mogla prezirati čovječje tijelo? *U.*

* * *

Je li molitva savremena? — (Est ce que la prière est contemporaine aujourd' hui?). — Ako je ikada bila savremena, onda je to danas! Zašto? Zato, jer današnjica nam svaki dan dokazuje, što je čovjek, koji se uzda u se i koji hoće da život sagradi bez Boga! Ne može se zanijekati, da takav nije moderni čovjek, a napose oni, kojima je u rukama sudbina naroda i koji na jedan ili drugi način raspolažu dobrima ovoga svijeta. Htjeli su osnovati znanost bez obzira na Boga, što više, htjeli su osnovati znanost, koja bi bila protivna Bogu, kojom bi dokazali, da Boga nema, pa što se je dogodilo? Znanost im je postala pravi labirint, bez nutarnje veze i bez sigurnih rezultata. Odstranivši Boga s vida, i s namjerom, da ide proti Bogu, porušila je samu sebe i postala je ruglo: dokazala je čovjeku da je on duševna pijanica. Dokazom su moderna filozofija i moderne »moralne« znanosti. Ima li ijedna tačka, u kojoj se slažu moderni filozofi, i imade li ijedna tačka u kojoj bi se slagali moderni »etičari« (nekršćanski)?

Tehnka je opium današnjega svijeta i opium naše epohe. Kaže se da je tehnika napredovala do velike visine. I jest! A je li s njom napredovao i čovjek? Je li uporedo s njenim napretkom i on sretniji, smireniji? Jesu li se, u istoj mjeri, koliko je ona napredovala, smanjile bijede koje su prije trale ljudstvo? Ko bi valjda mislio, da jesu, neka pogleda na današnji rat, koji uostalom nije nešto neobična baš u najnovija vremena. Tà vidimo kako se ratovi redaju na raznim stranama svijeta! Možemo bez pretjerivanja reći, da je sva moderna tehnika išla i ide za tim kako će »usavršiti« vođenje rata. Sve je u njegovoj službi: i telefon i brzojav i radio i željeznice i parobrodi i areoplani i tvornice. Sve ide za tim da proizvede što više ratnog materijala, a vas ratni materijal ide za tm, da što sigurnije pogodi i ubije čovjeka! Moderni čovjek troši svoj život proizvađajući ono, što će ubiti njega ili njegova druga! I to nije nešto slučajno, iznimno, već to je postao sistem: ratna industrija je među svim industrijama prva! Ako to nije ironija, onda je i nema! I tu ironiju čovjek je spremio i sprema sam sebi!

Zašto je to sve tako? Zato, jer je čovjek računao samo na se i hotimice odvratio oči od Boga. Bog ga je prepustio samu sebi, neka kuša, kako mu je bez Njega. I čovjek je eto pokušao i okušao kako mu je bez Boga! To danas vidimo svi, jer je ovu rukopipateljnu lekciju Bog upravio svima. A šta onda slijedi? Jednostavno obratiti se Bogu, od koga je pobjegao oblijesni čovjek. Ako dijete može zanijekati, da nema nikakve veze s ocem, da mu otac nije ništa, onda može i čovjek zanijekati, da nema nikakve veze s Bogom, da mu Bog nije ništa. A može li dijete zanijekati vezu s ocem? Fizički može reći, da mu otac nije ništa, i nažalost, kadikada tako i kaže. A je li time zbilja i prekinuta stvarna veza između oca i sina! Ko pametan može to i pomisliti! Otac ostaje otac uza sve nezahvalno nijekanje nezahvalnoga sina. Ako čovjek bježi od Boga, da li time prestaje biti Božje stvorenje? Prestaje biti samo *zahvalno* stvorenje, a biva *nezahvalno* stvorenje. Ali *stvorenje* ostaje uvijek! Veza s Bogom ostaje, pa je čovjek htio ili ne htio!

U ovoj vezi s Bogom uključena je i molitva. Jer šta je čovjeku, koji je po sebi nemoćan, naravnije, nego da pita u Onoga, koji ga može i znade pomoći? A da je čovjek po sebi nemoćan i suviše je dokazalo samopouzdanje, u koje se je čovjek, i to baš moderni, bio uljuljao. Vidimo sami do čega ga je dovelo. Stoga najpametnije što može i mora učiniti nemoćni čovjek jest da svoje oči upravi Onomu, od koga potječe, da Ga prizna i da u Njega traži pomoć i uputu za život. Ako to učini onda se već moli. Molitva je dakle najpotrebniji a i najsavremeniji čin čovjeka, koji hoće da uvijek bude savremen. *C.*

* * *

Šesdeseta godišnjica prirodoslovca Edgar Dacqué-a — (Le 60 anniversaire du savant naturaliste Edgar Dacqué). — Među najveće, danas živuće, prirodoslovce spada bez sumnje Edgar Dacqué, münchenski profesor. Područje njegova rada i istraživanja su prirodne znanosti: geologija, paleontologija, biologija. No nije on samo prirodoslovac, nego je usput i filozof, komu podaci iz prirodnih znanosti daju temelj i povod za daljnje umovanje, ispitivanje i zaključivanje. Dacqué je jedan od onih mnogih i sve to brojnijih modernih prirodoslovaca, koji se ne plaše gledati stvarima u oči, te iz njih izvaditi sve što se dade izvaditi i zaključiti iz njih na sve, na što ovi prirodoslovni podaci upućuju.

Ono, što je Dacqué prije svega zapazio u živom, a i u neživom svijetu, jest, da je svijet sam sebi nedostatan, da nije sam od sebe, i da ne može opstojati sam po sebi. Sve je od jednog neizmjernog Stvoritelja, i sve je u Njemu. On je dao početak svemu, i On sve uzdrži. Bez misli na Nj nemoguće nam je zamisliti da bi nešto moglo opstojati, tako je sve ograničeno i ovisno u svom bivovanju.

Iako je priroda u takoj vezi s Bogom i tako o Njemu ovisna, ona nije nikakav Bog, ona je samo Božje stvorenje, djelo Negovih ruku, kao što je kip djelo ruku kipara i slika djelo slikarevih ruku. Ona Ga ne može obuhvatiti jer je ograničena, a Bog je neograničen, neizmjeran. I, jer je ona

od Njega, djelo Njegovih ruku, to ona nosi na sebi i trag Njegov, ona je odraz Njegovih savršenosti, mudrosti i veličine, isto kao što je kip i slika i knjiga odraz umjetnikova i piščeva genija; te, kao što iz umotvorine s potpunim pravom zaključujemo na genijalnost onoga, koji ju je učinio, s istim pravom zaključujemo, iz tako uzvišene prirode, na neizmjernost mudrosti i moći Onoga, koji ju je učinio. Pače to činimo s još većim pravom, jer je priroda neizmjerno i veća i sredenija i ljepša i veličanstvenija negoli su sva ljudska umjetnička djela. Zato je i Onaj, koji ju je učinio, neizmjerno veći od svih ljudi umjetnika.

Stoga je veoma plitko, kad neko hoće da gleda i promatra stvari, kao da su one same za se, neovisne od svoga Izvora, Stvoritelja. Plitko je zato, jer ih tako ne možemo nikako ni shvatiti ni razumjeti, kao što ne možemo nikako protumačiti potok, ako nećemo da gledamo na izvor. Potok je onda za nas tajna, koju nikada nećemo objasniti, ali je i veoma jednostavni znak naše slijepoće i kratkovidnosti, tvrdoglavosti i straha pred istinom, a u našem slučaju znak straha i bježanja pred Bogom. Svijet međutim sjaje u svemu svom svijetlu, ako ga gledamo kao djelo neizmjernog uma, kao što shvaćamo i umjetninu, ako mislimo na umjetnika.

Dacqué je iskreno radostan zato, što je uvijek imao snage da ovako stvarima gleda u oči i da primi sve ono, što ga one uče. (Isp. »Das Bildnis Gottes. Ein Spuchbrevier«, Insel-Verlag, Leipzig). *I.*

* * *

Lamarckov evolucionizam bez temelja — (L' évolutionisme de Lamarck sans aucun fondement). — Lamarck je zamišljao, da se je razvoj u živom svijetu ostvarivao zato, što su se mijenjale prilike i okolina živih bića, te su nove prilike i nova okolina silile životinje, da proizvedu i nove oblike i nove organe.

Svoju tvrdnju o razvoju Lamarck nije ničim dokazao, a vrijeme ju je međutim oprovrglo, kao sasvim neosnovanu. Nikada nije nastala kakva nova vrsta bića radi promjene vanjskih prilika. Prilike su se, istina, mijenjale u povijesti zemlje, i tu se opaža, da ponekada nestaje dosadanjih bića. Ali to nije znak nikakva razvoja ili prelaza u kakva druga živa bića, već je jednostavna pojava, koju mi i danas vidimo pri promijenjenim prilikama ili u raznim godišnjim dobama: životinje, kad im se promijene klimatske, bilinske i druge prilike jednostavno idu na drugo mjesto, sele, tražeći okolinu koja će im odgovarati. To je bivalo onda, a to je i danas. Ako li, u iznimnim slučajevima, nije bilo moguće životinjama da se isele i potraže okolinu, koja će im odgovarati, one su ugibale, iskorijenila se je čitava vrsta, a nikada se nije pretvorila u koju drugu.

Da nije bilo razvoja ove vrste svjedokom nam je i geologija, paleontologija. Da su se životinje selile uslijed novih nastalih prilika i okoline, ili da su sasvim uginule za to imamo i više dokaza u povijesti zemlje. Ali da se je jedna vrsta živih bića, uslijed novih nastalih prilika, pretvorila u drugu, za to nemamo nigdje nijednoga slučaja u svoj prošlosti zemlje. To nam potvrđuje i bečki profesor Efrenberg, koji inače nije nesklon Lamarckovu mišljenju. Iz fosilnih ostataka, veli on, nemamo nikakvog dokaza, da se je nekada zbio kakav razvoj, kako ga zamišlja Lamarck.

Ovdje, dakako, ne treba da spominjemo, koliko se Lamarckovoj, kao i svakoj evolucionističkoj teoriji, protive zakoni baštinjenja, iako je i Lamarck i Darvin pokušao i njih zvati u pomoć. No oni su ograda, preko koje nijedno živo biće nije moglo preskočiti i pretvoriti se u koju drugu vrstu. Po ovim neslomivim zakonima, po kojima mladi baštine od starijih sve karakteristike svojih starijih, i jesu pojedine vrste ono, što jesu.

Iako je Lamarck zastupao svoju vrstu evolucionizma, on nije nikada pomislio, da bi time nastupio proti Bogu. On je Boga izričito priznavao. Pače je tvrdio da vas razvoj biva onako, kako je Bog odredio i predvidio. »Bilo bi sasvim ludo, veli on, stavljati granice moći prvoga Stvoritelja svih stvari«. (Phil. zool. 47). — Imaju li onda pravo evolucionisti, kad se pozivlju na evolucionizam i na Lamarcka u svojim plitkim, protuvjerskim nastupima i željama? *C.*

* * *

Orguljanje i staleška čast. — Dosada je vas svijet, i naš i vanjski, smatrao dobrom odlikom i činjenicom, koju treba pohvaliti, kada se pojedinac razumije i u sviranje orgulja i uopće u muziku. Kao što je pohvalno poznavanje ostalih korisnih predmeta, tako je isto pohvalno i poznavanje sviranja na orguljama. I ova odlika ne bi imala u jedan mah postati sramota radi toga, što bi se dotični ovom vještinom mogao služiti za uzveličanje crkvenih obreda.

Ali za »Vidike« stvar izgleda drukčije. Za ovaj časopis orguljanje u crkvi, koje su na mnogo mjesta vršili učitelji, bila je »unižavajuća« dužnost. Te pošto je to unižavajuća dužnost, to su učitelji, kako kažu Vidici, u prvim decenijima ovoga vijeka uložili sve sile, da bi se oslobodili te dužnosti i od toga su učinili »pitanje staleške časti«. Dakako da je pisac tu morao spomenuti i ime toga učiteljstva, te je to neizostavno učinjeno, kad je rekao, da je to bilo »napredno« učiteljstvo.

Da je u periodi, o kojoj govore Vidici, bilo »naprednih« učitelja to mi znademo, jer takih ih je bilo uvijek. Jedan između njih, koji se je valjda najviše isprsivao, bio je Davorin Trstenjak. No da je to »napredno« učiteljstvo bilo u tolikom broju kao što to vele Vidici (90%), to Vidici nisu dokazali, a i ne će, jer je zdrav razum, čeličnost i karakternost i onda dakoleko prevladavala i kod ondašnjeg učiteljstva, nad onom nekolicinom, koji nisu za sobom ostavili veliko ime, kao što ga nije na pr. ostavio ni Davorin Trstenjak, koji je bio predstavnik ove grupe.

Ono naime, za što se je onda borilo »napredno« učiteljstvo, kao što i neki drugi među hrvatskom inteligencijom, pokazalo se je, i to u svijetlu današnjih znanosti, u koje su se oni najviše uzdali, kao svojina, ne *naprednih*, nego *natražnih* ljudi, kao svojstvo ljudi, koji se plaše istine, koji joj ne smiju pogledati u oči. Eto na pr. ovi »napredni« su mislili, da će povijest utvrditi, da je istina ono što su oni htjeli da bude istina, njihova predrasuda, da Crkva ne bi bila djelo Božje među ljudima. A povijest, me-

dutim, što bolje otkriva prošlost Crkve, to bolje osvijetljuje njezin Božanski postanak, razvoj i današnji život. Oni su tvrdo željeli, da filozofija potvrdi želje srca njihova, na pr. da čovjek nema duše, da nema Boga, da je svijet od sebe. A baš današnja filozofija i psihologija utvrđuju neslomivim dokazima opstojnost i Boga i duše i ovisnost svega o jednom prvom početku. Kroz ovu periodu, o kojoj zbore Vidici, nastalo je trideset filozofskih sistema, koji su imali za cilj da odgovore željama onih »naprednih«, ali su se svi survali u ropotarnicu, u koju se je survalo hiljadu sličnih sistema tijekom povijesti, dok ih je zdrava filozofija pobjedonosno ostavila iza sebe i danas je prihvaćaju i oni, koji su joj prije, kao »napredni«, bili neprijatelji. Svijetlo ipak konačno osvaja! — Oni su napose polagali veliko uhvanje u prirodne znanosti. One su imale dokazati, da je čovjek životinja kao i druge životinje, da nema duše, da nema na svijetu ništa nego kruta materija. Priznajemo da su prirodne znanosti iz one periode bile dosta nadahnute materijalističkim duhom, te su mogle dati povoda »naprednim«, da se u njih pouzdaju. Ali se je sve preokrenulo. Prirodne znanosti, kao biologija, paleontologija, fiziologija, geologija, astronomija, fizika i kemija, osvijetljene principima filozofije, dokazuju sve drukčije nego su se oni nadali. Danas je teško naći zagriženog materijalistu među prirodoslovcima a najveća većina, prisiljena rezultatima prirodnih znanosti, gleda na svijet onako, kako gleda kršćanska filozofija ili se veoma približuju ovom nazoru. Tako gledaju i oni, koji su do nedavna prolazili kao materijalisti. Proučavanje prirode ih je naučilo, da iznad prirode ima neko, koji je veći od nje.

Stoga je prilično nečasno za »staleŝku čast« one nekolicine, koji su kako vele Vidici, iz orguljanja u crkvi činili »pitanje staleške časti«. Ukoliko su valjda neki bili zadojeni predrasudama, dosljedno materijalizmom, to im nije bilo na čast ni onda, kao što nije ni danas. Naprotiv orguljati u crkvi na čast Onoga, o komu nam govori i povijest, i filozofija i priroda bila je onda i danas je osobita čast za svakoga, napose za učitelja, kao narodnog prosvjetitelja, čovjeka, koji ima ići za istinom prije svega, pa neka ga ona dovodi do Boga i do duše.

* * *

Veliki umnici i molitva — (L e s g r a n d s s a v a n t s e t l a p r i è r e). — Veliki umovi osjećali su, kao nešto posve naravno, da čovjek mora biti u vezi s Bogom i da se ta veza mora posebice očitovati baš u molitvi. Veliki njemački romantik grof Leopold zu S t o l b e r g kaže, da Bog na mnogim mjestima obećaje, da će Ga naći onaj, koji Ga traži, da će ga On oživjeti Svojim duhom, i da će s njim stanovati. »Misli, kao Bog, Spasitelj, kršćanstvo, i sve, koje su s tima u vezi, zauzimlju me svaki dan. One ispunjuju svu moju dušu, i ja bih mogao uvijek kliktati: Gospodine Bože, nauči me, da upoznam Tebe i Tvoju istinu; moje je srce nemirno, dok ne opočine u tebi... Gospodine, pomozi mi moliti i raditi i priključi me svim dobrima u teškim vremenima... Prostrt licem prema zemlji plačem i molim: Daj da mi svijetli Tvoja svijetlost! Oče, daj, da sam Tvoj i

živ i mrtav!« (J. Janssen, »Fr. Leopold Graf zu Stolberg«, 96). Najveća njemačka pjesnikinja je Annette von D r o s t e - H ü l s c h o f f. U svom najljepšem i najvećem pjesničkom djelu »Gestiches Jahr« na mnogo mjesta pjeva himnu Bogu. Na jednom mjestu (98) ovako govori: »O Bože, Ti si tako blag, i tako sjajan! Ja Te tražim u mojim bolima, nemoj se skriti!«

O liječnicima se znade reći da ne vjeruju, da su materijalisti. Mi smo i dosada imali zgodu da pokažemo, da to nije istina i da je to uvreda za sve ozbiljne liječnike. To se vidi i kad je govor o molitvi. Poznatom berlinskom liječniku i osnivaču plastične kirurgije Bernhardu v. L a n g e n b e c k dogodila se nezgoda, da mu je, iz nepažnje, umro bolesnik. Njegov tadanji asistent S c h l e i c h veli o tom slučaju ovo: »Kad sam se slijedećeg jutra pojavio u klinici, reče mi podvornik: »Gospodin tajni savjetnik (v. Langenbeck) se je zatvorio, gospodin tajni savjetnik ovdje je svu noć. On kleči pred Križem i moli iz sveg srca. Schleich nadodaje: Slika grizodušja, koju sam vidio na ovom geniju, nije me nikada ostavila, bila mi je kao sveta baština.« I glasoviti kirurg v. B e r g m a n n bio je osvjedočeni vjernik, i molio se je u svim prigodama. Na svojoj bolesničkoj postelji molio je riječima psalmiste: »Dižem svoje oči u visinu, odakle će mi doći pomoć.« Zadnje su mu riječi bile: »Sada me uzmi za ruku i vodi me k mome cilju zauvijek.« I: »U ruke Božje predajem svoj put, svoj život i svoj duh.«

Glasoviti povjesničar Leopold von R a n k e rado je čitao sv. Pismo i molio. U njegovu dnevniku našasta je i ova molitva: »Koja je to snaga, koja u meni stvara život? Ko mi daje razumijevanje i spoznaju? Ko mi čuva dušu da ne pogriješi? — Svemogući, jedan i trojedini Bože, Ti si me pozvao iz ništa, ovdje ja sada klečim pred Tvojim prijestoljem.« A poznato je da je veliki glazbenik Haydn prije većih kompozicija molio da mu Bog bude u pomoći: »Imam kućnu kapelu, u koju idem, ako mi treba nove pomoći, da je dobijem s Božjom pomoći. Ovo sredstvo nije još nikada ostalo bez učinka... Netom sam se obukao, padam na koljena i molim se Bogu i Gospi, da bi opet uspio.« A kad su velikog Antona B r u c k n e r a upitali hoće li svoj »Te Deum« posvetiti biskupu, odgovori: »Te Deum se ne posvećuje nikomu, on je već posvećen Bogu.« O besmrtnim djelima B a c h a, H ä n d e l a, M o z a r t a, B e e t h o v e n a možemo reći da je to u muzičku melodiju pretvorena molitva.

K ovim velikim umovima, koji su svoj rad i život shvatili i provodili kao pjesmu i molitvu Bogu, mogli bi nadodati još veoma mnoge. I oni su dokaz, da molitva nije samo za neznalice. Naprotiv ona je tim zanosnija, što izlazi iz prosvijetljenije duše.

* * *

Vjera i znanost — (L a r e l i g i o n e t l a s c i e n c e). — Pred brojnim članovima Papinske Akademije Znanosti, koji su se skupili sa svih strana svijeta, sv. Otac Pijo XII. držao je govor, u komu je opet naglasio najljepši odnošaj između znanosti i vjere. Sv. Otac je naglasio, da naš um svojom snagom može mnogo saznati iz divnoga svemira oko nas. A prosvijetljen Božjom objavom diže se daleko više i saznaje daleko više. Stoga

je Crkva otpočetka štitila i promicala znanost i umjetnost. Dva majstorska Raffaelova djela »Atenska Škola« i »Disputa del Sacramento« predočuju nam, kako se naš duh diže od spoznanja prirodnih istina do gledanja najviše istine, Boga. Kod izradbe ovih klasičnih slika, veli sv. Otac, kano da je genij sv. Tome vodio Raffaelovu ruku, dok je prikazivao tri stupnja, koja vode do upoznanja Boga: prvi stupanj, koji nam predstavlja našu zemaljsku znanost, u kojoj se čovjek prirodnim umnim svijetlom, preko stvorenih stvari, diže Bogu. — Drugi stupanj simbolički je predočen u Presv. Oltarskom Sakramentu, koji nam predstavlja središte i skup onih božanskih istina, koje nadilaze naš um, te ih ovdje na zemlji saznajemo samo preko vjerske objave. — Treći stupanj prikazan je vojskom nebeskih duhova, koji, lišeni svega zemaljskoga, spoznaju objavljenu istinu u njezinoj punini.

Tako nas put spoznaje vodi od znanosti k vjeri, i od vjere k intuitivnom gledanju najviše istine, koja je izvor svake istine. U stvari su dakle tri stupnja istine, preko kojih čovječji duh dolazi do potpunog zadovoljenja svoje želje za znanjem: škola prirode; u ovoj su tjelesni predmeti naši učitelji; oni nas vode do zadnjeg Uzroka. Ako pitate sunce, mjesec, zvijezde i vas beskrajni svemir i sva živuća bića, doviknuti će vam, kao što su jednom doviknuli Augustinu iz Tagaste: mi nismo vaš Bog; tražite u svijetu, koji je iznad nas. — Slijedi škola vjere; ovdje je u Presv. Sakramentu sakriveni Bog, sama utjelovljena mudrost, naš Učitelj. I konačno škola mudrosti u nebu. Raffael je pokušao da nam svoju vjeru u prekogrobni život prikaže na ovaj uzvišeni način. Prikazuje nam Krista, s onu stranu oblaka, koji ga kriju od naših zemaljskih očiju, u punom sjaju vječne svjetlosti, sjedeći na nebeskom prijestolju zajedno s Ocem i Duhom Svetim, opkoljena vojskom anđela i svetaca.«

Znači li ovo skučivati um, kako to vele naši »napredni«?

MEĐU KNJIGAMA

Ijekanje u hrvatskoj knjizi

Jedan članak i Osvrt na nj

1. — Pod naslovom Ijekavski ili jekavski? — izišao je u Obzoru od 30—XII—1939, br. 297, str. 4, moj članak, u kojemu sam, u vezi s namjeravanom reformom hrvatskoga Pravopisa, predlagao, da bi se ukinulo pisanje grupe *ije*, koja odgovara dugomu *i* u ikavskom izgovoru, pa da bi se i u dugim slogovima svugdje pisalo samo *je*, kao što se i sada piše u priličnom broju riječi i oblika.

Na taj članak, koliko sam dosad vidio, osvrnuo se Hrvatski Narod (II, 49a) kratkom noticom, u kojoj nije ulazio u sam problem, nego predlaže, da se ijekavski izgovor naprosto ukine, a mjesto njega povrati u naš književni jezik ikavski. U taj drugi problem ja ne ulazim.

Drugi se osvrnuo na moj članak Dr. fra Oton Knezović pod jednakim naslovom, ali u »capicama«, prilično dugim Osvrtom, štampanim u Obzoru od 17—I—1940, str. 1—2 podliska. Dr. Knezović potpuno otklanja moj prijedlog. Ja mu to ne zamjeram. Nisu ga uvjerili moji razlozi, i on se poslužio svojim pravom: ne prihvatiti što ga ne uvjerava. Tu vrijedi ona narodna: — Beg ja, beg ti!

Ali, nad čim se ja snebivam, uzevši, da je Dr. Knezović baš onako i sastavio svoj Osvrt kako je on štampan u Obzoru, to je metoda kojom je sastavljen taj Osvrt! Ne čini mi se, da je takova metoda zgodna za raspravljanje o naučnim pitanjima... Evo kako je, na pr., prikazan u tome Osvrtu sadržaj moga članka:

»Tri su stvari, koje treba uglavnom reformirati u pravopisu: da li će pravopis biti fonetički ili etimologijski, — da li će interpunkcija biti gramatička ili logička, — da li će se svagdje pisati mjesto staroga glasa jat samo je, koje bi trebalo izgovarati sad ije, a sad opet je već prema tome, kako traži dotični slog.« (Str. 1, st. 1)

Najprije, tako gramatički i logički nezgrapnu rečenicu: *»treba reformirati, da li...«* ja za živu glavu ne bih napisao.

Zatim, prva i druga tačka ne ulaze u predmet moje rasprave. Evo što sam ja o tome rekao:

— *Glasovi za reformu hrvatskoga pravopisa čuju se sve češće i sve jače, i do neke reforme bez sumnje će i doći. Pri tome glavno će pitanje biti —ako svi znaci ne varaju — hoće li novi hrvatski pravopis i dalje biti fonetičan ili će se vratiti etimologiji. Dalje je znatno pitanje interpunkcije.*

— *Premda su to dosta važna pitanja, ima ipak jedno, koje je specijalno naše, a koje je za nas mnogo važnije nego ona dva prva, pa i zajedno uzeta. To je pitanje ijekavskoga govora.* —

I to je, eto, sve što sam ja rekao o pitanjima fonetičnosti i interpunkcije, a dalje se bavim samo pitanjem ijekavskoga izgovora. Dakle, nisu tri pitanja, nego samo jedno pitanje predmet moga člančića.

2. Ni to jedino pitanje nije u spomenutome Osvrtu tačno prikazano, jer ja nisam nigdje rekao, da bi ono *je »trebalo izgovarati sad ije, a sad opet je«*, kako mi se podmeće u citiranom ulomku i ponavlja nekoliko crta niže: — *»To bi se je izgovaralo kao ije tamo, gdje su dva sloga, a kao je tamo, gdje je jedan slog.«* — Ne, ja to nisam rekao, nego baš protivno: budući da mi redovno izgovaramo jednosložno »je«, a ne dvosložno »ije«, osim nekad u pjesmama, pa i pišimo samo »je«. Gdje se u pjesmama stvarno izgovara »ije«, tu ga i pišimo. Eto čitavoga moga prijedloga i eto predmeta i onoga i ovoga moga članka!

No u Osvrtu Dr. Knezovića nije samo netačno kazan predmet, nego i čitav sadržaj članka prikazan je na sasvim čudan način: tu mi se stavlja u pero nešto, što ja nisam rekao; ili se moja misao kaže drugim riječima, ali koje mijenjaju smisao mojih; ili je ispremetan red moga razlaganja; ili se donose i primjeri, kojih ja ne spominjem; ili se izostavi nešto, što bi za moju misao bilo važno kazati... I kad je tako iskasapljen moj članak, dolazi drugi dio Osvrta (na str. 2), koji počinje ovim riječima: — *»Na ove izvode dra Petrova želio bih se i ja osvrnuti s nekoliko riječi.«*

Onako, kako je u spomenutome Osvrtu članak prikazan, ja odlučno poričem, da bi to bio moj članak i moji izvodi! Radi toga sam u br. 25 Obzora, od 31—I—1940, i dao štampati onu rektifikaciju, u kojoj sam zamolio svakoga onoga, koji bude htio suditi između mene i Dr. Knezovića u pitanju, o kojemu je govor, neka izvoli sam pročitati i moj članak.

Što se tiče samoga Osvrta, mogu reći, da o onome što se govori u prvoj njegovoj tački, ja nisam ni pitao ni govorio. Možda bi zgodnije bilo, da je tu ponovljeno ono što je još 1864 pisao Vinko Pacel: — *»Jekavština ili iekavština; prvo jer se lasnje izgovara«* (Književnik, Zagreb, I 117, 2).

S drugom tačkom ja se potpuno slažem, ali ja o tome nisam govorio, a ne znam, kako se ona slaže sa postupkom samoga Osvrta, koji u trećemu stupcu poslije nje i ter kako ispravlja *»neke naše gramatičare ili pravopisce«* i Maretića i Boranićev pravopis.

I treća je tačka, mislim, dobra, ali ni o onome ja nisam govorio.

Ni o pitanju kojega se dotiče četvrta tačka ja ne raspravljam u svome članku.

Istom s petom tačkom dolazimo na predmet moga raspravljanja, ali i tu je velik odlomak, onaj o č, koji ne znam kako je došao ovamo! No kad je on već spomenut, bilo bi lijepo, da nam je kazano, da li oni »ćakavci« (da ih tako nazovem), đaci Dr. Knezovića, koji, kad im se *»kaže, gdje jezik mora udariti u nepce i da malo jače udare, onda redovito izgovaraju č, a ne ć«* (treći stupac), da li ti đaci nauče, bez pogreške i bez poteškoća, i pisati č, gdje treba? Jer nije ista stvar: moći izgovoriti č i znati ga upotrebljavati.

Na ono što se u petoj tački govori o samome našemu pitanju, imat ću prigode kasnije, da nešto i ja rečem. — Isto tako osvrnut ću se usput i na izvode u šestoj tački, koja je također u užoj vezi s našim pitanjem. Ovdje samo spominjem, da ne shvaćam, zašto se tu piše: — *»Ekavicu treba ostaviti ekavcima...«*, baš kao da ja preporučujem ekavicu!! Pa i ja sam rođeni *štokavac-ikavac*, ali iz mjesta, gdje se govori i *ijekavski*, koji sam slušao od djetinjstva, a u knjizi sam ijekavac, dok je takav naš pravopis, no volio bih, da postanemo svi *jekavci* i u pismu i u knjizi, kad smo već u »svagdanjem razgovoru«.

O čemu se radi!

3. — Ja sam se ponešto dulje zabavio s onim mojim člankom i s Osvrtom na nj, ali to nije bila svrha ove rasprave. Ona je zasnovana, pa u konceptu i napisana, prije nego sam vidio taj Osvrt. Ja bih ovdje želio da malo opširnije izvedem obrazloženje moga prijedloga u Obzorovu članku. Uvjeren sam, da je ovo najteže pitanje našega pravopisa i da bi se s prihvatom toga prijedloga barem za 75

od sto slučajeva olakšalo pisanje našim književnim jezikom svima onima, koji nisu rođeni ijekavci.

Najprije, dakle, o čemu se radi?

Hrvati su prvi među Slavenima razvili svoju književnost na narodnom jeziku. Još od trinaestoga vijeka smijemo govoriti o njezinu životu, a sa šesnaestim daje ona takovih djela, da bi se njima mogla ponositi književnost bilo kojega naroda na svijetu.

Prvi naš književni jezik bio je čakavski, sad ekavskoga, a sad ikavskoga izgovora, i to ovaj drugi u mnogo pretežnijoj mjeri, pa s pravom možemo reći, da je on naš prvi književni jezik. No vrlo rano ušao je i štokavski u knjigu i širio se tako, da je oteo prvenstvo nad čakavskim, ali izgovor mu je dvostruk: ikavski i iekavski (naumice tako pišem!). I naše treće narječje, kajkavsko, upotrebljavano je u književnosti, pa i ono pokazuje lijepu povijest, koja se osobito u novije vrijeme, naročito marom g. Dr. Fanceva, sve jasnije ocrtava pred našim očima.

Tako Hrvati ulaze u devetnaesti vijek sa četiri književnosti — što se jezika tiče: čakavskom, štokavsko-ikavskom, štokavsko-iekavskom i kajkavskom. Kad su naši Preporoditelji htjeli da svomu narodu dadu jednu književnost, morali su riješiti i pitanje njezina jezika, jer zaista, nije se dalo i dalje pisati u četiri narječja. Tako je god. 1836. prihvaćen u principu štokavski kao zajednički književni jezik svih Hrvata, a naši su se Preporoditelji nadali, da će on postati i zajedničkim književnim jezikom Slovenaca i Srba. Tomu jeziku napisao je V. Babukić prvu gramatiku.

Budući da je dubrovačka književnost, novija, pretežno iekavska, a ijekavski izgovor propagirao je kod Srba Vuk Karadžić i njegovi pristaše, to su Ilirci mislili, da će biti najbolje, ako i oni odaberu baš taj izgovor kao zajednički jezik Hrvata i Srba i Slovenaca. Tako su i učinili, ali smatrali su, da nije zgodno ekavce i ikavce odmah lišiti njihova izgovora, pa su u svoj pravopis uzeli slovo, koje bi se dalo čitati onako, kako ko voli: ikavski, ekavski, ijekavski. To je njihovo glasovito: *ě* sa dvostrukim roščićem (»rogato«, kako su mu rekli protivnici).

Dosta je vremena ostalo tako, ali nije ostalo trajno. Bogoslav Šulek, pa osobito Vinko Pacel, V. Jagić i drugi mjesto onoga *ě* preporučivali su pisanje *ie* u dugim slogovima, a *je* u kratkima. I ovaj je način pisanja potpuno preoteo mah, *pa on daje obilježje djelima hrvatskih književnika od sedamdesetih do devedesetih godina devetnaestoga vijeka.*[1]

4. — Nego, osobito poslije bečkoga dogovora od 28—III—1850. između Vuka Karadžića, Franje Miklošića, Ivana Mažuranića, Dimitrije Demetera i još četvorice hrvatskih i srpskih pisaca, na kojemu je u načelu prihvaćen ijekavski (Vukov) izgovor, sve se više u Hrvatskoj jačala i tako zvana »Vukova škola«. Prvi koji je u njezinu duhu izradio kod nas Pravopis, bio je Marćel Kušar. On je 1889. u Dubrovniku izdao *»za učeničku i privatnu potrebu«* svoju Nauku o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom). Sam pisac drži se fonetičkoga pravopisa, ali on daje i pravila za etimologijski pravopis, koji tada još prevladava kod Hrvata.

O zamjeni staroslovenskoga *jata* evo što piše na str. 32:

— »Staroslovenskom glasu jat (= ê) odazivaju se u našoj jekavštini ovi različiti glasovi: *i, e, je* (koje se sa predašnjim l i n slijeva u lje i nje) i *ije*. U književnom se jeziku ovi glasovi ovako i pišu, samo što stara zagrebačka škola mjesto ije bez ikaka razloga piše sveđ ie (po njekoj krivoj etimologiji) a izgovara opet jê (da to nije hercegovački izgovor, o tomu biće svak uvjeren ko je Hercegovca slušao govoriti), n. p. mjesto cvijeće, vrijème piše cvieće, vrieme a izgovara cvjêće, vrjême. Ovoga se pisanja ne drži ipak novija škola, kojoj je Maretić četovođa i koja i kad se etimologijom služi piše sveđ ije mjesto ie.«[2]

No ni s Kušarevim Pravopisom nije *ie* napušteno. Njemu je odzvonilo tek onda, kad se u pitanje uplela Vlada, koja god. 1892. naređuje, da se izradi novi Pravopis za škole potpuno na Vukovim glavnim principima i da se uvede *ije*.

[1] Jasno je, da ja ovdje i dalje nisam mislio prikazati čitavu povijest našega pravopisa od 1836. do danas! Želio sam samo istaknuti neke glavne promjene u pisanju hrvatskih refleksa staroslovenskoga *jata*. Veoma je korisno i danas pročitati različne rasprave i članke o ovim pitanjima u prvom godišnjaku Književnika (Zagreb 1864), napose: V. Jagića *Naš pravopis* (str. 1—34; 151—187) uz vrlo zanimljive »opazke« A. Vebera (181—186); V. Pacela *Naglas u rieči hrvatskoga jezika* (108—119; 187—196). Zatim predgovor I. Broza k njegovu izdanju *Hrvatskog pravopisa od 1893* (str. III—XII).

[2] Kako Tiskara nema svih znakova, koji se upotrebljavaju u gramatičko-pravopisnim raspravama, to sam se i u citatima iz Kušara, Leskiena, Maretića i inače morao pomagati kako sam umio. Osobito upozoravam na *i, e* i jednom *o* s kratkosilaznim akcentom, koji se u našoj gramatici bilježi *dvostrukim gravisom*, ali u nestašici toga znaka ja i njih obilježavam kratkouzlaznim akcentom, to jest *jednostrukim gravisom* (ì, è, ò). Nefilolozima to neće smetati, a filolozi i onako znadu, koji bi znak trebalo staviti.

Tako izide 1892. Dr. Ivana Broza: Hrvatski pravopis, koji on godinu dana kasnije konačno izgradi i štampa pod navedenim naslovom uz oznaku: *Po odredenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, napisao Dr. Ivan Broz* (Zagreb 1893).

S tim je riješena ova dugotrajna pravopisna borba u korist ijekanja, kako će taj način pisanja nazvati Dr. Antun Radić (Sabrana djela XV 19), ali hrvatski pisci drže se još dugo svoga staroga *ie*. Neki ga neće napustiti do smrti; neki ga i danas upotrebljavaju; vrlo je jaka struja, da se ono općenito povrati natrag; ali velika većina hrvatskih pisaca od početka *dvadesetoga vijeka* drži se ijekanja, kojemu nas uči naš školski Pravopis.

Kad, dakle, g. Dr. Knezović kaže u svome Osvrtu, da je *»ijekavski govor zajedničko blago hrvatske stoljetne kulture i književnosti«* (str. 2, stupac 5), onda je trebalo spomenuti i to: da je prvi zakonodavac književne ijekavštine Srbin Vuk Karadžić; da je njezinu pobjedu izvojevala među Hrvatima *»Vukova škola«*, i to poslije *»odredenja kr. zem. vlade«*. I kad se dalje kaže: *»Fonetski pravopis uz neke modifikacije i ijekavski govor jesu biser i dragulj hrvatske književnosti«*, onda je i tu trebalo spomenuti, da je Broz postavio za temelj našemu pravopisu principe Vukove fonetike, i da je, kako piše Dr. A. Radić u svojoj poznatoj raspravi »Hrvatski književni jezik«: *»Bilo vike u novinama, pače je njekoliko sjednica u zagrebačkom hrvatskom saboru bučno proteklo poradi — pravopisa«* (Sabrana djela XV 37).

Tek je nekoliko decenija, što Hrvati pišu fonetikom i što u našoj knjizi vlada ijekanje!

I evo pravila našega novoga (Broz-Vukova) pravopisa, koje nas ovdje zanima:

»Za dojakošnje *ie* određuje se ovako:

Mjesto dojakošnjega *ie* u riječima, kao n. p. što je *bieda, diete, vrieme, sviet, prosieč, sied, miesiti, uviek*.., treba pisati *ije*, dakle: *bijeda, dijete, vrijeme, svijet, prosiječ, sijed, mijesiti, uvijek*...

Prema tomu

I. 1. kad je u istoj riječi u istočnom govoru (ili u narječju kajkavskome) dugo *e*, a u zapadnom govoru (ili u narječju čakavskome) dugo *i*, onda je u južnom govoru redovno *ije;* tako n. p. istočno *smêh, dête, prìpovêst*.., zapadno *smîh, dîte, prìpovîst*.., glasi u južnom govoru *smijeh, dijête, prìpovijest*...

Prema dugomu istočnom *e* i zapadnomu *i* nije u južnome *ije* nego samo dugo *je*.

1. u genetivu množine... 2. u participu... 3. u nekoliko riječi...«

I onda se dodaje sitnim slovima: »Koje riječi prema istočnomu dugom *e* ili zapadnomu dugom *i* imaju u južnome dugo *je*, to je naznačeno ostrag u rječniku.« (Brozov Hrvatski pravopis, Zagreb 1893, str. 4—6).

Eto, tu je poteškoća: *ako je u ikavskome u istoj riječi dugo i, u ekavskome dugo e, onda je u ijekavskome sad ije, a sad opet jê!*

A kad ide jedno, kad drugo? Eto, tu je poteškoća, rekoh, *i to takova poteškoća, da ni pet naših pisaca ne ćeš naći, koji su uvijek pogodili pravu grafiju.* I ja se pitam, ne bi li se moglo tomu doskočiti tako, da se mjesto *ije* svagdje piše *je?*

Je li ije dvosložno ili samo dvoglasno?

5. — Vuk i Daničić, a za njima sva Vukova škola, pa i naše školske gramatike i službeni pravopis uče, da je *ije* dvosložno. To se najbolje vidi iz toga, kako oni naglašuju *ije:* ako je u ikavskome na *i* dugosilazni akcenat, kakav je na pr. u riječima: *cvît, lîpo, mîsim,* onda se tu u ijekavskome izgovaraju dva sloga *i* + *je*, i to tako, da je na *i* kratkosilazni akcenat: *cvì-jet, lì-jepo, mì-jesim.* Ako je u ikavskome na *i* dugouzlazni akcenat, kakav je na pr. u riječima: *dîte, vrîme, mîsiti,* onda se tu u ijekavskome opet izgovara dvosložno *i* + *je*, ali tako, da je *i* bez naglaska, a na *je* stoji kratkouzlazni akcenat, dakle: *di-jète, vri-jème, mi-jèsiti.*

Već stari Pacel borio se protiv dvosložnosti toga *ije* i protiv Vukove grafije, iako priznaje, da *»njeka čest jekavaca tako ovaj dvoglas izgovara«* (Književnik I, 116). Dakle, samo neka čest! Što je on tu ustvrdio, a što Vuk nije uzeo u obzir, to su potpuno dokazala kasnija dijalektološka istraživanja, osobito ona najboljega živućeg poznavaoca ijekavskoga narječja Dr. Milana Rešetara.

Rezultati Rešetarova istraživanja ušli su i u evropsku naučnu literaturu, ako ne već prije, a to barem 1914., kadno je proslavljeni A. Leskien u svojoj Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache (Heidelberg 1914), u 202 broju (str. 113) napisao ovo: — »Što se tiče stanja u jekavskim narječjima, treba opaziti, da poslije Vuka opći način pisanja *ije* za staro dugo *ě* nije tačan za sve jekavce. U jugozapadnim narječjima (Crna Gora, Hercegovina, Dubrovnik) nije nastupilo dvosložno *ije*, nego se govori jednosložni dvoglas (diftong), na pr. *sieno* (Vuk *sìjeno*), rieka (Vuk *rijèka*), dakle drukčije nego u slučajevima, gdje odiskona

stoji *j* među samoglasnicima, na pr. *bì-j-emo* (od *bìti* tući). Jednosložnost se slaže s metričkom upotrebom dubrovačkih pjesnika 16 vijeka.«

I Dr. Knezović donosi jedan dokaz iz okolice Konjica, gdje kaže da je slušao čobančad, rođene jekavce, kako su izgovarali »posve jasno: cvijet, svijet, snijeg, vijek, sijeno, mlijeko, vijesnik, lijep, lijek, brijest, — ali je tu svagdje akcenat na je, a ne na i, kako Maretić piše u svojoj gramatici, dakle cvijèt, a ne cvìjet, sijèno, a ne sìjeno« (str. 2, stupac 3).[3] — To dokazuje, da je taj *ije* samo diftong, jer inače bismo imali kod *cvijet* akcenat *na posljednjemu slogu dvosložne riječi*, a to je u štokavskomu narječju nemoguće. Dakle, dokaz koji on donosi protiv moje tvrdnje, da se više govori *je* nego *ije*, barem kod nas Hrvata, zapravo je meni u prilog.

Dr. Tomo Maretić, najžilaviji naš »Vukovac«, u prvome izdanju svoje *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (Zagreb 1899), govoreći na str. 119, br. 121, o različnom trajanju samoglasnika, pokušao je da to izrazi brojevima. Kao jedinica = 1 moglo bi se uzeti trajanje samoglasnika *e* u riječi: *htjèlo*. Tada bi *u* u riječi: *rúka* vrijedilo kao 2, u riječi *Lûka* kao 1³/₄, ono *e* u riječi: *rìbê* kao 1¹/₂, a druga duljina u *nòvâcâ* kao 1¹/₄. Kod korekture opazio je, da ima jedan samoglasnik, koji je još kraći nego ono *e* u riječi *htjelo*, pa na str. III Predgovora moli, da se ondje umetne ovo: — »Samoglasnik *i* u skupu *ije* mjesto staroga jata veoma je kratak, kraći od *e* u *htjèlo;* možda *i* u riječma *sìjeno, rijèdak* stoji prema *e* u *htjèlo* kao ¹/₂ ili ³/₄ prema 1. Eto ta je osobita kratkoća uzrok, te mnogi misle, da glasa *i* u *sìjeno, rijèdak* ne čuju, t. j. da se izgovara *sjêno, rjédak.*« I sada on pobija to mišljenje, pa završuje: — »Ja dakle nikako ne mogu pristati s onima, koji kažu, da se govori *sjêno, rjédak* bez ikakvoga *i*, već samo dopuštam, da je to *i* veoma kratko. U nekoliko riječi *i* je dakako sasvijem ispalo: *vjérnôst, mjêrâ* (vidi u § 103).«

Na to bi se Maretiću moglo prigovoriti ono isto, što sam spomenuo kod Knezovićevih primjera: prema jednosložnim ikavskim riječima: *cvìt, lip*... dobili bismo u ijekavskome dvosložne riječi sa akcentom na posljednjem slogu, a *to se protivi jednom od najglavnijih pravila našega štokavskoga akcenta.*

A moglo bi se reći još nešto. U oblicima kao što su: *bio, vidio, živio*... između onoga *i* i krajnjega *o* jasno se čuje glas *j*, a ipak mi to *j* ne pišemo, i niko ne smatra, da grije-

[3] Akcenti u Obzoru nisu dovoljno jasno istaknuti.

šimo protiv fonetičkoga pravopisa. Zar ne bismo onda mogli i ono *i* u *ije* izostaviti, kad je ono tako sitno, da ga mnogi i ne razabiru uhom, a u pisanju pravi toliko poteškoća? Zašto da pravopis otešćavamo, kad je on određen, da ga što veći broj pismenih ljudi što bolje nauči?

6. — A evo što je na izvode Dr. Maretića napisao Dr. Antun Radić baš u vezi s pitanjem toga *j* u oblicima *bio, govorio* itd., u koje Maretić nije dirao:

— »Koliko smo zahvalni g. dru M-u, što nije dirnuo u ovu mirnu stvar, toliko bih ja želio, da je dirnuo u ijekanje, dok se nije u svojoj nestalnosti smirilo. Jer dok prvi pisci (t. j. ona dva: prvi, i koji mu se najviše približio)[4] pišu: zvjezdama i zvijezdama, strelama i strijelama, stjenama i stijenama (§ 180 nota), — za ijekanje se ne može kazati, da je utvrdjeno, a to mora imati svoj uzrok. A ja držim, da taj uzrok nije drugo, nego neopravdano pravopisno razlikovanje dugoga i kratkoga staroga *ě*-glasa. Nijedan jezikoznanac ne može prigovoriti ovomu razmjeru: ruka: rukama = dijete: djeteta, t. j.: kao što je u: ruka i: rukama isti glas, tako je ije i je u dijete — djeteta — isti glas, samo je sada dug, sada kratak. A ako ono u ne pišemo drugačije, kad je dugo, a opet drugačije, kad je kratko, nema razloga, da to činimo s onim je-glasom. Pa neka je izgovor »sto puta« ije, jedinstvo osnove u rieči moralo bi se u pravopisu čuvati, — a kamo li, kad taj izgovor nije posve pouzdano zajamčen. No ovo samo uz put. Ali svakako držim, da u normalnoj gramatici nije dosta kazano, kad je kazano: »Sva je prilika, da najviše ovijeh riječi može rečenu promjenu« (t. j. promjenu akcenta) imati«, jer i laik i filolog od zanata vidi, da se »stijenama« i »stjenama« ne razlikuje samo u akcentu. A osobito je težko ovu stvar ovako braniti u skladu s § 103.: mjèra, gen. množ.: mjêra (ne: mijera). Priznajem, da je stvar težka, ali ju je ukorienjeno ijekanje otežčalo (ili oteštalo).« (Sabrana djela XV, 19—20).

Na žalost, ta pametna pripomena nije bila uvažena, i naši službeni pravopisi i školske gramatike do dana današnjega gnjave učenike s dokazivanjem o dvosložnosti onoga *ije*, premda većina Hrvata govori samo: *je!* Dr. Antun Radić nije doživio drugoga izdanja Maretićeve *Gramatike*, a da ga je doživio, bio bi vidio, da je on bolje pogodio čitavu stvar nego i sam slavni Maretić!

U tome drugom izdanju onaj gore navedeni br. 121, s njegovim umetkom sa str. III, sasvim je preinačen, ublažen, skraćen. Ondje se više uopće i ne govori o *»veoma kratkom«*

[4] Radić tu podrugljivo misli na Vuka i Daničića ciljajući na Maretićev sud o njima.

i u *ije!* (Vidi: *Gramatika i stilistika... drugo popravljeno izdanje*, Zagreb 1931, str. 100.) Isto tako temeljito je preudešen i br. 103. To je u novomu izdanju br. 62, koji se dijeli u a), b) i c). Ovaj tren osobito nas zanima ono što se kaže pod c (str. 54):

— »M. Rešetar u knjizi d. štok. Dialekt., str. 87—89. razlaže, da južnjaci prema istočnom *ê* i zapadnom *î* govore ponajviše *ije*, dakle *vìjek, sìjeno prema vêk, sêno* i *vîk, sîno;* isto kaže on i za jat, kad je bez akcenta (na pr., u *kòlijevka).* Ali prema istočnom *é*, zapadnom *í* drži Rešetar da južnjaci ponajviše govore *jé*, na pr. *bjéda, rjéka,* dakle onako kao *vjérnost, vjéštac* i t. d. Koliko sam ja slušao južnjački govor iz usta prostoga naroda, rekao bih, da se izgovor *vjêk, sjêno* čuje nešto češće, a izgovor *bjéda, rjéka* nešto rjeđe, nego što kaže Rešetar, pače ja idem dalje te tvrdim, da se može dogoditi, te isto čeljade istu riječ isti dan izgovara dvojako: sad *sjêno, rjéka,* sad *sìjeno, rijèka.*«

A kamoli 32 godine prije što je govorio: *»nikako ne mogu pristati s onima, koji kažu, da se govori sjêno...«!!* I sada ja zaključujem:

Ako južnjaci, rođeni i j e k a v c i, govore i: *sjeno, rjeka, bjeda, vjek...*, zašto onda tražiti od nas, koji n i s m o rođeni ijekavci, da svakako moramo pisati: *bijeda, rijeka, sijeno, vijek,* a onamo opet samo: *vjerâ, vještac, djeva...*, premda je i tu u našemu ikavskomu izgovoru dugo *i* kao i u onom prvom slučaju?

Koji nam razlog za to mogu donijeti pobornici »hrvatskoga ijekanja«? Evo ga sasvim jasno i ukratko: tako je o d r e d i o V u k ! — Dakle, o n j e r e k a o ! — i dosta! Sva novija istraživanja poslije njega, sva praksa i rođenih ijekavaca i školom uzgojenih jekavaca ništa ne vrijede!

Možda neće svi ijekavci priznati, da je V u k j e d i n i razlog onoga ijekanja, ali Maretić je bio iskren, i priznao je! Evo što govori dalje:

— »Jamačno bijaše tako i u Vukovo vrijeme, a Vuk je kao rođeni južnjak finoga uha dvojaki taj izgovor dobro razlikovao, pa što je za golemu većinu riječi uveo u književnost izgovor *ije* (dakle *sijeno, rijeka),* to bijaše zato, što je držao, da je taj izgovor običniji od onoga drugog, a taj drugi izgovor odabrao je samo za genitiv plur., na pr. *vjêrâ, djêlâ, bèsjêdâ* i za nekoliko drugih riječi navedenih pod b), gdje je držao da se mnogo češće govore *jê* ili *jé* negoli *ije.* A kako se čovjek može varati u razlikovanju skupa *ije* i skupova *jê — jé,* to se lako razabira iz onoga, što je rečeno pod b), kako su se Vuk i Daničić u tome razlikovanju katkad pometali.« (l. c. 54)

O tome Vukovu i Daničićevu *»pometanju«* bit će još govora. Ovdje neka mi se dopusti mala digresija, ali koja je potpuno ad rem. Iz priznanja Dr. Maretića vidimo, da je zapravo samo zato uvedeno i j e k a n j e u hrv. književnost, jer tako uči Vuk, a međutim Srbi — koji i ter kako imaju biti zahvalni s v o m u Vuku — ne uvedoše ijekanja, nego ostadoše kod svoje ekavice. I Hrvati su se opirali ijekanju dugo, i u saboru su se bunili, ali V u k je tako učio i »kr. zem. vlada odredila«, i mi evo već blizu pedeset godina mučimo se s tim nevoljnim ijekanjem, kojemu niko ne zna odgonetati tajne!

I to nije sve! Naći će se Hrvata koji smatraju, da su iz p a t r i o t s k i h razloga dužni pisati (makar bilo i pogrešno!) *ije,* premda ga ne govore (a kažu, da pišu f o n e t s k i m pravopisom)! Eno čitam i u članku Dr. Knezovića, čestita i priznato vatrena Hrvata, ove riječi: *»ijekavski* (je) *govor zajedničko blago hrvatske stoljetne kulture i književnosti. Ovaj naš književni jezik čuva i hrvatsku nacionalnu individualnost, za koju smo toliko trpjeli gorkih časova i nezapamćenih jada... ijekavski govor* (je) *biser i dragulj hrvatske književnosti«* (l. c. posljednji stupac).

Nitko nije potpuno siguran u ijekanju

7. — Možda će mi kogod zamjeriti, da uvlačim »politiku«, gdje joj nije mjesta. Ne, ne uvlačim je, ali morao sam ono istaknuti, jer čitajući one posljednje riječi Dr. Knezovića, osobito poslije onoga stavka, gdje kaže, da »ekavicu treba ostaviti ekavcima«, mogao bi kogod pomisliti, da ja plediram za ekavicu ili da nemam dovoljno osjećaja za naše h r v a t s k e osobine i svetinje. Ne bi mi bilo pravo, kad bi neko takova što mislio o meni.

Ja pače odlučno tvrdim: ako se p r a v o p i s n a pitanja smiju vezati s n a r o d n i m pitanjem (što je u Osvrtu na moj članak — vidjesmo — učinio Dr. Knezović), onda j e k a v s k i (ne: ijekavski) izgovor neisporedivo je više h r v a t s k i nego ijekanje. Ja lično ne bih vezivao p r a v o p i s a s pitanjem narodnosti, ali kad je to već učinjeno, onda držim, da ja bolje *»čuvam hrvatsku nacionalnu individualnost«* boreći se p r o t i v i j e k a n j a negoli oni, koji ga brane. A čast svakomu!

To što sam sada ustvrdio, prilično je jasno iz već dosada rečenoga, a mislim da će još jasnije biti iz slijedećega poglavlja. Ovdje bih još želio riješiti drugo jedno pitanje: *pa zašto bi se čovjek sada vraćao natrag i poslije pedeset godina ukidao ijekanje?* Što je to: jedno *i* umetnuti ili ne umetnuti?

Najprije: ono jedno *i* u stotinama i stotinama riječi manje, iznosilo bi prilično svotu prištedenu kod pisanja i kod štampavanja, a učenicima bi prištedjelo više od jedne nevolje sa strogim nastavnikom »hrvatsko-srpskoga« jezika. No to je manja stvar! Glavno je to, što je ijekanje zapravo *jedna velika zagonetka*, koju do kraja nije znao odgonetati ni njezin otac Vuk Stefanović Karadžić, preporoditelj srpske književnosti.

Maretić je malo prije spomenuo Vukovo »pometanje«, a pod b) onoga istoga znamenitoga br. 62 piše: »Katkad se i sam Vuk koleba ispred dva konsonanta; on na pr. piše u genitivu sing. *inòvjêrca* (od inòvjerac), rázmjêrka (od *rázmjerak), zàvjêrka* (od *zàvjerak),* — a pored toga: *dòljevka* (od *dòljevak, ponèdjeljak* (od *ponèdjeljak), rázdjeljka* (od *rázdjeljak), zásijenka* (od *zásjenak).* Isto je takvo kolebanje u njega: *inòvjêrka* pored *òmjerka,* — i pred jednim konsonantom: *zamjérati, odmjérati* pored *pomjèrati.*«

»Koleba se — nastavlja Maretić — katkad i Daničić, koji prema Vukovu *vjéštac* ima *viještac* (rad jug. akad. I, 115), ima *zamjérati* (jamačno s takvim akc., u istor. 9) pored *zamijerati.* istor. III. 138., *pomijerati.* rad jug. ak. I, 114 i 6, 51).« (l. c. 53—54)

U noti k br. 180, na koju se poziva na citiranom mjestu Dr. A. Radić, a koja je u drugomu izdanju Gramatike ušla u sam broj, pod c), kaže Dr. Maretić: ...»od imenice *zvijèzda* ima Vuk u rječniku...: *zvjezdama,* a *zvijezdama* ima luk. 21, 25, 1 kor. 15, 41, isto tako *zvijezdama* ima *D.* prip. 6, pis. 302, 4 car. 23, 5. Od imenica *stijèna. strijèla* ima Daničić u pomenutom članku *stjènama, strèlama* (mjesto *strjelama* po § 64 a), pa tako je *stjenama. V.* nar posl. XVII, pored *stijenama,* kovč. 30, *strijelama. D.* 4 mojs. 24, 8, 1 dnevn. 12, 2.« (str. 150)

To su po Maretiću naši »prvi pisci«, pa eto i oni se pometaju i kolebaju! A kao oni, tako se kolebaju i pometaju svi (da ima koji izuzetak, vrlo sumnjam!) naši pisci. V. Jagić, najveći slavist svoga vremena, piše: *vjekove* Knjiž. I 2 i *viekova* I 478), *riešavati* I 2 (a akcenat je poslije sloga s jatom), *pogrješka* I 172, *pogrešku* 475, 483, *pogrešnih* 476, *predlogu* 4, *priedloga* 154, *priedlozi* 154, 172, 186, *predlog* 472, *krieposti* 599, *povjestnici* 484, a *poviest* 2...

V. Pacel, jedan od potpisnika Bečkoga dogovora i jedan od prvih pravopisaca novije »zagrebačke škole«: *pogreške* Knjiž. I 116, 119, *priedgovoru* 116 *poviest* 108, *riečnici* 109, *priednost* 109, 117, 119, *priedlozi* 111, *prievod* 119, *griešnik* 117, *iz korena* 110. — M. Kušar, prvi ijekavski pravopisac kod nas, u svojoj *Povijesti razvitka našega jezika*...

(Dubrovnik 1884) ima: *prijedmetom* 4, *svijetovnih* 5, *oprijeku* 27, *primjetiti* 69, 98, *doživili* 72, 124, *mnjenje* 96, 143, 185..., *korjenito* 148, *rukovjet* 99, *grešnik* 101, *prijegled* 131, *regje pogreške* 233, *zahtjevati* 195, *zahtijeva* 205, *odrešito* 200, *pogreška, pogreškama* 184 itd., *vjekova* 202, *djelovima* 179, *opredijeljuju* 178, *potsjeca* 216, *uspjeva* 216... U svom *Pravopisu: pogrješke* XIII, 41, *griješke* XII, *pogrešno* 27, *ogrešuje* XIII, *izljevati* 7, *dvjesta* 49, *dvijesta* 81, *Hlijevno* 60, *predmet* 44...

I. Broz, prvi pisac službenoga, od zemaljske vlade naređenoga *Pravopisa,* koji se u preradbama i kasnijim izvornim izdanjima Dr. Boranića i danas uči u hrvatskim školama, iako se ni svi pisci školskih knjiga njega u svemu ne drže, da o drugim piscima ne govorim, koleba se i on! Eno, u predgovoru drugomu izdanju svoga Pravopisa, na str. IX, piše: *potkrjepljivati,* a u prav. Rječniku toga istoga izdanja uči, da se ima pisati: *potkrepljivati* (str. 109).

On uči u istome rječniku, da se piše: *povjest,* a današnji Boranićev pravopis naređuje: *povijest.* — On naređuje *vijek — vijekovi* (tako piše i Maretić *vijekova* Gram. 2, 4), a Boranićev Pravopis uči: *vijek — vjekovi*... I kad smo na ovome, kod 13 izdanja, koliko je dosad puta izišao naš školski Pravopis (prvo i drugo izdanje od Broza, treće do šestoga u preradbi dr. Boranića; zatim izdanja samoga Dr. D. Boranića sedam: prvo 1921, sedmo 1937), bilo bi vrlo zanimljivo pratiti promjene, što ih je jedna ista riječ doživjela u tim različnim izdanjima! Ja ću donijeti samo dva primjera: jedno *pravilo* i jednu *riječ.*

U Brozovu izdanju od 1893. nema pravila, da »prema dugome ekavskom *e* i ikavskom *i* ipak nije u jekavskom izgovoru *ije,* nego samo *dugo je:* b) u oblicima s produženim *je* ispred dva suglasnika od kojih je prvi *n, l, lj, r, v*«, a toga pravila nema ni u petom Broz-Boranićevu izdanju (Zagreb 1911). Zato su oba izdanja tražila, da se ima pisati: *ponedijeljka, pridijevka, zasijenka* (no uza sve to: *inovjerca!*)... U prvo izdanje koje je izradio sam Dr. Boranić (Z. 1921), došlo je sada citirano pravilo, koje se nalazi i u današnjemu pravopisu, pa se otada više ne smije pisati drukčije nego: *ponedjeljka, pridjevka, razmjerka, zasjenka!*

No ni izdanja samoga Dr. Boranića nisu sebi dosljedna. Donosim jedan primjer iz dvaju najnovijih izdanja. U šestome, od 1934, kaže se, da je gen. pl. od imenice *briježak = briježaka,* dok sedmo izdanje, od 1937, uči: *brežaka!* Đak, koji je u prvome razredu morao pisati: *briježaka,* došavši u četvrti razred ne smije više tako da piše, jer će u za-

daći naći crvenilom precrtan taj oblik, ako se profesor sjetio, da riječ pogleda u Pravopis...

Za Dr. M. Rešetara svjedoči nam Dr. Knezović, da se *»negdje oko 1920.«* u zagrebačkome »Književnome jugu« tužio, *»da se često ni on ne može snaći, da li će pisati ije ili je«* (nav. mj. str. 1, drugi stupac). Na drugoj strani istoga članka, u trećemu stupcu, vidjeli smo već, kako Dr. Knezović ispravlja Maretića, a malo niže kaže: *»Boranićev pravopis krivo piše: vjesnik, vjeran, jer kod nas ijekavaca i ikavaca niko tako kratko ne izgovara te riječi, nego dugo: vijesnik, vijeran. U Slanome slušao sam više puta babu Vicu, kako zove našega slugu Stijepo, a ne Stjepo!«* U slijedećemu stupcu kaže: *»riječnik, a ne rječnik«.*

No ja sam opazio, da se i Dr. Knezović koleba. On u stupcu koji sam sada naveo uči, da se govori: *vredniji, grješnik*, a u Predgovoru svoga poznatoga djela *Franjevački idealizam* (Mostar 1928) preporučuje molitvama serafinske mladeži sebe *»najgrješnijega i najnevrjednijega Franjina sina«* (str. 9), dok na str. 177 čitam: *griješnih pogleda...*

8. — Primjere što sam ih donio nisam mnogo tražio. Kad bi čovjek imao vremena i volje, pa se sistematski pothvatio toga posla, mogao bi sastaviti čitavu knjigu primjera, gdje se ne slažu u pisanju refleksâ staroga jata naši prvi gramatici, pravopisci, pisci, od sveučilišnih profesora, pa na niže. A kad bi dalje pošao, pa u tome pravcu istraživao naše novine, smotre, natpise po radnjama i trgovinama, kinima itd., itd., nakupio bi materijala i za dva onolika sveska, koliki je Rječnik Ivekovića i Broza. I ne bi se puno mučio! Uzmite bilo koju knjigu, bilo kojega našega pisca, i velikoga i maloga, ne znam, hoćete li naći pet (u Obzorovu članku rekao sam bio pedeset, ali prevelik je to broj!) ili pisaca ili knjiga, gdje ne bi bilo *»pogrešaka«* protiv ijekanja, uza sve ijekanje kojim se pisci služe...

Što to znači? Znači, da je praktično nemoguće naučiti, kada treba pisati *ije*, to jest tako naučiti, da ti drugi nikad ne mogne reći: pogriješio si! Kad je Marćel Kušar pisao svoju *Nauku o pravopisu*, pa došao na jat, našao se na sto muka. Evo što on kaže: »Potrebito je dakle da se najprije pokupe sve riječi sa jat koje upotrebljava naš književni jezik i da se pokaže za svaku kako bi se imala pisati i to u svim svojim oblicima, ili da se razvrste u grupe, ako je moguće, svaka od kojih imala bi svoje posebno pravilo pisanja« (str. 37). Molim lijepo, prije nego pođemo dalje, da svaki moj čitatelj još jednom polagano pročita te riječi, i malko se zamisli, što svaka od njih znači za praksu. Ni kineski, zar, ne bi bilo teže naučiti od toga našega sretnoga ijekanja!

I Kušar, siromah, nastavlja: »Ovu sam zadaću ja sebi namijenio i ispovijedam da sam se mnogo namučio dok mi je za rukom pošlo da je ovako riješim.« (l. c.) I šta mislite, koliko je skupio pravila i grupa? Za imenice 15 pravila, uz primjedbe, a opet u nekima od tih pravila ima ih zapravo više od jednoga; za pridjeve ima 5 pravila i dvije primjedbe, za sklonidbu pridjeva i zamjenica jedno trostruko pravilo, ali on bi sam volio, da se u takovim slučajevima piše: *i*, kako i današnji pravopis uči: *mladim*, a ne *mladijem*... Za brojnike dva pravila, za glagole 6 pravila, s primjedbama, za čestice jedno pravilo. Dakle, bez primjedbâ, ništa manje nego 30 pravila i toliko grupa riječi, koje treba naučiti, ali jer u tim grupama on nije mogao navesti baš sve moguće riječi, dosta puta ti ni svih onih 30 pravila i njihovih podpravila ne pomože. A onda, ako vam se sviđa, potražite tu Kušarevu knjigu i poredite njegove grupe riječi (str. 32—52: od 82 nepune stranice za sami jat potrošio je punu 21 stranu!) sa primjerima iz današnjega pravopisa, pa ćete vidjeti, kako u god. 1940, ijekanje nije više ono isto, koje 1889!

Današnji Pravopis skratio je broj pravila: ima ih samo pet! Ali zapravo u tih pet sadržano ih je tačno dvadeset uz »itd.«, koje onda moraš učiti napose. Dakle, ostajemo na istome.

Dr. Knezović priznaje, da je *»malo teže kod jata«* negoli kod *č* i *ć*. »Ali i tu se može svak lakše snaći, ako pazi da li izgovara slog dugo ili kratko. Pravilo je: u dugim slogovima redovito se izgovara ije, u kratkim pak je« (str. 2, st. 3). No jad je s onim *»redovito«!* Nije uvijek, i to je dosta, da me zavede u sumnju. On zaista kaže dalje: »Nema mnogo iznimaka od toga pravila, kako se čini na prvi mah«; ali to je slaba utjeha, osobito nama ikavcima, koji nismo usisali ijekavštinu s majčinim mlijekom. Slično pravilo donosi on i u četvrtomu stupcu: »Kratko je gubi se iza glasa r, ali ne svagdje«; onda malo niže: »Ali ni ovdje taj jezični zakon nije svagdje proveden«; pa još niže: »Naprotiv se je ne mijenja u e iza r, ako pred r nema još kojega glasa...., ali riječnik...« Svugdje onaj nevoljni *»ali«*, pa daj ti pogađaj!

Dr. Knezović dao je i jednu uputu, kako da se toj nevolji doskoči. On piše: »Treba dakle imati jezične svijesti i paziti na svoj izgovor pa će se lako znati, gdje je ije, gdje pak je.« (str. 2, st. 3). Ali, dragi gospodine, baš u tome grmu i leži zec! Odakle meni jezična ijekavska svijest, oda-

kle pogotovo rođenomu čakavcu ili kajkavcu, i kako da je čovjek steče? A nema sumnje, da je tu svijest imao barem Vuk, rođeni ijekavac, zakonodavac ijekanja, pa eno i on se koleba i pometa! A za njim svi naši najveći jezikoslovci i pravopisci i pisci! Malo tu pomože jezična svijest. Možda je »zgodniji« savjet, što ga daje V. Medini u svojoj vrlo zanosno za ijekanje pisanoj knjizi: *Središnje književno narječje i njegovi novi protivnici* (Dubrovnik 1920). On kaže otvoreno: »*U najgorem slučaju, nastane li sumnja kako se koji slog ima napisati, zaviri se u Brozov pravopis ili Ivekovićev rječnik — i sumnja je odstranjena*« (str. 69—70).

Koliko je »praktičan« taj savjet, neka sude moji ustrpljivi čitatelji. Ja sa svoje strane mogu upozoriti, da imati Ivekovićev Rječnik (a čuli ste da bi trebalo pisati: *riječnik),* nije baš laka stvar, jer to je skupa knjiga, a kod Pravopisa trebalo nam je kazati, koje njegovo izdanje da uzmemo. I još nešto: evo je već dvadeset i više godina, što se ja (i ne znajući, da će Medini dati onaj savjet) držim baš toga savjeta, pa mogu reći, da ni danas nisam uvijek siguran, hoću li staviti *ije,* ili *je* ili *e!* Koliko sam vremena potrošio uzalud oko toga, mogao sam naučiti jedan tuđi jezik, a eto ne mogoh »svoga«...

Hrvatski izgovor staroga jata

9. — U mome rodnom mjestu Metkoviću miješani je govor: u glavnome mi smo katolici ikavci, ali ima dosta riječi, koje se govore ekavski; osim toga imamo glasova i oblika, koji su potpuno hercegovački, u smislu »užega hercegovačkoga« narječja. Uz nas katolike u Metkoviću živi i priličan broj pravoslavnih. Oni su od djetinjstva ijekavci. I dok nije i među katolicima ušlo u modu ijekanje, odmah si znao iz par rečenica: ko je pravoslavni i Srbin, ko li katolik i Hrvat.

A kako je u Metkoviću (mislim na samo *i: ije),* tako je u svoj Dalmaciji od Neretve ovamo: pravoslavci govore *ije,* katolici su ikavci. Slično je u Lici, a slično je i u mnogim krajevima Bosne i Hercegovine, gdje još dolaze uz katolike kao ikavci i velik broj muslimana. Ja znam, da ima *i katolika ijekavaca,* ali sjetimo li se onih konstatacija Dr. Rešetara i Dr. Maretića, s kojima se slaže i srpski jezikoslovac A. Belić: »U zapadnijem dijelu hercegovačkog govora jat glasi često kao »jê« i »je«, a ne kao »ije« i »je« (Narodna Enciklopedija IV 743); onda možemo mirne duše reći, da su *većina* onih koji govore *čisto dvosložno »ije« pravoslavne vjere* i da se priznaju Srbima, ili barem

Crnogorcima. Od onih koji se priznaju *katolicima i Hrvatima,* više ih u istim riječima upotrebljava *jednosložno »je« negoli »ije«.*

To je što se tiče rođenih jekavaca. Pogledamo li sada na one jekavce, koji su naučili jekavski u školi — a to je golema većina Hrvata — onda možemo konstatirati jednu činjenicu, koja se nikako ne da pobiti: *većina nas školovanih Hrvata izgovaramo pisano »ije« ne dvosložno, nego jednosložno!* Drugim riječima: pišemo *ije* (ako ne pogriješimo!), a izgovaramo: *je!*

Da to nije od jučer dokazuje nam za god. 1864 V. Pacel, za 1889. M. Kušar, za 1899. A. Radić, za 1914. njemački učenjak A. Leskien, koji u svojoj Gramatici, u već navedenom br. 202, piše: »Na Lastovu je ne samo kratko ě (kratki jat) zastupano sa *je,* nego i dugo *ě* (dugi jat) sa *jê,* na pr. *pjèna mjèsto, svjêt, vjénac.* Isti izgovor nalazi se i u krajevima, gdje jekavski književni jezik nije odiskona domaći, na pr. u Zagrebu« (str. 114).

Zanimljiv je slučaj s otokom *Lastovom.* Lastovljani su čakavci, ali već od dulje vremena pretvaraju se u štokavce. Imaju već sasvim jekavski izgovor, ali svugdje samo *je* (sad kratko, sada dugo), a nikada *ije!* To je čisti hrvatski kraj, tu nema pravoslavnih ni Srba, pa eto oni su samo jekavci! Vidi o tome lijepu raspravicu M. Kušara u *Nastavnom Vjesniku* (tako se taj list zove, a ne Vijesnik), knj. I, 1893, str. 319—327: *Glavne osobine lastovskoga narječja.*

Da su Hrvati i u prošlim vjekovima govorili jekavski (gdje su ga govorili), imamo za Dubrovačke pjesnike najbolji dokaz u njihovim djelima, gdje se *ie* izgovara kao jedan slog, a ne dvosložno: *ije.* — Za ikavski kraj, kao što je Split, eno lijepoga dokaza iz god. 1774. kod A. Fortisa. Poznato je, da je taj talijanski pisac u svome putopisu po Dalmaciji: *Viaggio in Dalmazia* (1774) našu Hasanaginicu donio na talij. prijevodu, ali i u hrv. izvorniku (sa mnoštvom štamparskih pogrešaka!). Što nas ovdje zanima, jest zanimljiva činjenica, da je tu ova ikavska pjesma pretvorena u jekavsku, i to tako, da se nigdje ne stavlja *ije,* nego uvijek samo *je: bjeli, ljepo, snjezi,* ako se nije potkrao koji ikavski oblik (vidi: *Hrvatske narodne pjesme,* knj. VIII, ur. Dr. N. Andrić, Zagreb, M. H., 1939, str. 21—22. u bilješci). Fortis nije znao hrvatski, pa to pretvaranje ikavske pjesme u jekavsku nije njegov rad. Po svoj prilici učinio je to njegov prijatelj Splićanin Bajamonti, i time nam i nehotice kazao, kako je on sam izgovarao reflekse staroga jata.

Dr. Knezović piše: — »Ja ću rado dopustiti dru Petrovu, da mnogi nejekavci izgovaraju dugo je i ondje, gdje bi se moralo izgovarati ije. Mislim, da tu nije po srijedi neznanje, jezično neosjećanje, neorijentiranost, koliko je komod i lijenost pojedinaca. Mnogi naprosto ne će nimalo da se napregnu pa da čisto izgovaraju sve glasove, pa tako ni ije« — (str. 2, st. 2).

Najprije, mi smo vidjeli, da i rođeni jekavci ne govore ni svi ni uvijek *ije*, gdje bi po Pravopisu trebalo da se piše. Da tome nije uzrok komod i lijenost (jer »pometaju se« i Vuk, i Rešetar), to je jasno. Ali ni kod Hrvata nejekavaca nije to redovno lijenost ni komod, nego to im je neka prirođena, recimo, hrvatska sklonost, da izgovaraju jednosložno *je*, a ne dvosložno *ije*.

Možda će koji pod uplivom p i s a n j a izgovoriti i dvosložno *i + je*, ali to je nešto neobično. Običan je izgovor hrvatske inteligencije, i to ne samo u Zagrebu, nego i svagdje, da u dugim slogovima izgovara dugo *je*. Za usporedbu uzmite one slučajeve, gdje i u ikavskome dolazi *i j e*, koje ne ulazi u pitanje jata, kao na pr. u riječima: b i j e, l i j e, p i j e, s i j e... Po Vukovu pravilu i riječi: c v i j e t, l i j e p, s n i j e g, s i j e n o... imale bi se izgovarati *s jednakim naglaskom* kao i gore spomenute ikavske (a te su i jekavske, dakako) riječi. A da li mi tako govorimo? Nismo li vidjeli, da ih ni oni rođeni jekavci u okolici Konjica ne naglašuju tako, nego da im je naglasak na *je*. Glavno je pravilo štokavskoga akcenta, da nijedna dvosložna ni višesložna riječ *ne može imati akcenat na posljednjemu* slogu. Ako se, dakle, naglašuje u riječi *cvijet — je*, a ne *i*, onda je ono *ije* jednosložno, a to znači da se *i* ili ne čuje ili se čuje tako sitno i neznatno, da zaista nema smisla da ga pišemo!

Pa dobro, ako sva hrvatska nejekavska inteligencija izgovara dugo jat kao dugo *je*, jednosložno; ako i rođeni jekavci, po priznanju i naših i srpskih jezikoslovaca na velikome dijelu svoga područja, osobito u zapadnijim krajevima, govore jednosložno i dugo *je;* ako tako vrlo često govore i pravi ijekavci, pa jednu istu riječ mogu izgovoriti sada sa *i j e*, sada s dugim *j e:* zašto bismo onda i dalje ostajali kod Vukova zahtjeva, da moramo pisati *i j e*, a to pisanje stavlja nas u tolike neprilike i oteščava učenje pravopisa? Sve kad ne bismo imali oslona u govoru prostoga puka, zar već praksa onih, koji govore k n j i ž e v n i m jezikom, ne bi bila dovoljan razlog, da se taj k n j i ž e v n i jezik u pisanju obzire i na njih? Vidjeli smo, da je i Dr. A. Radić nešto slično rekao.

Stoga, ja predlažem kod namjeravane reforme hrvatskoga pravopisa, da bi se izmijenilo ono, što sadašnji naš Pravopis uči o refleksima staroga jata. Mjesto sadašnjih p e t pravila (a vidjesmo, da ih je zapravo 20) neka budu dovoljna ova t r i :

1) Gdje je, prema starome jatu, u ikavskome i, u ekavskome e, ako ne dolazi — o ili — j, u jekavskome se uvijek piše j e, osim u nekoliko riječi poslije r—.

2) Poslije r— ne piše se je, nego e u ovim riječima i oblicima: sreća, vreća, vremena (i nabroje se svi slučajevi, kojih nema mnogo).

3) Ispred — o, koje je postalo od l, i ispred —j, u svim slučajevima, o kojima se govori pod 1) i 2), ne piše se ni je ni e, nego i: cio, grijati, vrio . . .

Na taj način nestalo bi iz naše proze »ijekanja«, i naš bi h r v a t s k i k n j i ž e v n i j e z i k bio čisti j e k a v s k i, kao što je i u govoru sve naše inteligencije i velikoga dijela prostoga naroda, kojemu je j e k a v s k i rođeni dijalekt.

10. — Neko će možda požaliti za našim dosadašnjim — *ije* —. Činit će mu se, da je šteta mijenjati taj onako, barem za oko, lijepi način pisanja i uvesti samo *je* i za duge i za kratke slogove.

Ja mislim, da je svakako vrlo dobro ono pravilo, što ga donosi Dr. Knezović na drugoj strani svoga Osvrta, st. 2: *»Glas jat treba pisati onako, kako se doista izgovara.«* — Vidjeli smo, da se on među Hrvatima izgovara više kao *je* (jednosložno, i u dugim i u kratkim slogovima), pa treba da ga tako i pišemo.

Drugi će mi reći, da nije teško izgovoriti *ije*, pa mogli bismo se naučiti da ga tako izgovaramo.

Na to bih odgovorio, da izgovaranje dvoglasa *i j e* nipošto nije teško; za nj se ne treba nimalo naprezati: ali kad ga ne izgovaramo, zašto bismo se sada išli mučiti i privikavati na njegovo upotrebljavanje, kad je već praksa od 50 godina pokazala, da on nama Hrvatima nekako ne ide u krv, uza sva »određenja zemaljske vlade« i uza svih trinaest izdanja službenoga Pravopisa i uza sva učenja naših školskih i neškolskih gramatika i sva naprezanja naših marljivih Vukovaca, da nas njemu priviknu. Osim toga, u ovoj našoj raspravi nije govor o načinu govorenja, nego o p i s a n j u. Naš g o v o r već postoji; pravopis treba da mu nastoji naći zgodnu p i s m e n u sliku, to jest, da nas uči: *kako ćemo pravilno pisati ono, što književnim jezikom govorimo.*

Zato ja ne bih morao odgovarati na tvrdnje slične ovoj Dr. Knezovića: — »Vojnici donose pače i ekavštinu, koja

silno vrijedja uši baš kao i ikavština. Kolika razlika u muzici jezika: umijem, razumijem, pjevam, dijete, vjera, pjesma prema: umem, razumem, umjeh, umjaše... pevam, pesma, veri — i razumim, umim, dite, vira, pisma, mleko i mliko!« — Tu je Dr. Knezović prešao na drugo polje: to više nije pravopisno pitanje, a to je jedino predmet našega raspravljanja, nego šire jezično pitanje. No kad je spomenuto i to, pa evo i moga mišljenja.

Najprije primjeri: *pjevam, pjesma vjera*... ne idu ovamo, jer su to jekavski oblici u užemu smislu.

Oni drugi primjeri imaju da dokažu, da je blagoglasnije *ije* nego u istom slučaju *e* ili *i*. Malo mi je čudnovato, što Dr. Knezoviću, kao *rođenomu ikavcu* (posljednji stupac) ikavština *»silno vrijeđa uši«!* A svak, i nerođeni ikavac, mora priznati, da ikavština ima baš s onim svojim *i* toliko miline i zvučnosti. I baš je s te strane, po mome mišljenju, velika šteta, što naši Preporoditelji nisu upravo ikavštinu uzeli za svoj književni jezik i tako se vratili na našu prvotnu, izvornu starinu...

Nego, ne dirajmo u to pitanje. Vratimo se na ijekavštinu. Što je ona zapravo? Evo kako je mislio stari Vinko Pacel: — »Jekavština je u nas za to književnim jezikom postala, jer je u njoj i ekavština i ikavština, dakle podpuna pravednost prama štokavštini, kajkavštini i čakavštini« (Književnik I 117, 3). Slično kaže i V. Jagić: »južni *je*kavski izgovor držim za 'symbolon' združenja i pomirenja, te je zato jedino on dostojan, da udje u knjigu (Književnik I 342).

Ne ulazim u sud o tim riječima dvaju glavnih pobornika mlađe »zagrebačke škole«, nego samo konstatiram činjenicu, da je po njihovu mišljenju ijekavština spoj od ikavštine i ekavštine. Pa dobro, ako *»silno vrijeđa uši ekavština baš kao i ikavština«*, a koliko li će više vrijeđati uši, kad se one udruže, kao što se potpuno udružuju u ijekavštini! Ja ne vjerujem, da je samo ono *j* između *i* i *e* ublažilo njihovu nemuzikalnost; možda ju je ono i povećalo! Ja lično ne osjećam u ijekavštini neke osobite »melodije i neobične ljepote« (poslj. stupac), barem ne više nego u ikavštini. O ekavštini ne mogu suditi, jer među pravim ekavcima nisam živio. A poznavaoci tvrde, da je, na pr., kajkavsko *e* vrlo meko.

Nego, da i ijekavština može djelovati vrlo neugodno, donijet ću mišljenje jednoga od najvećih pobornika hrvatskoga ijekanja — M. Kušara. U onome svome dugom desetom paragrafu: *Zamjena staroslovenskom jatu*, s kojim se je toliko namučio, kad na str. 48 kazuje, kako treba

da se sklanjaju pridjevi i zamjenice, donosi, dakako, sklonidbu po obrascu: *mladijem — svojijem, mladijeh — svojijeh, mladijema — svojijema*, pa *svjema, tjema* pored *svijem, tijem*. No onda dodaje: — »U književnom jeziku ja bih u ovakovim slučajima kod pridjeva i zamjenica mjesto *ije* (dotično *je)* pisao ipak rađe *i*, biva: 1) mladim...« *A* od tri razloga, radi kojih bi on to učinio, drugi je ovaj: »oblici sa *ije* jesu radi svoje razvlačenosti i radi česte potrebe pridjeva i zamjenica u književnom jeziku dosta nespretni i uhu neugodni kad ih se više nagomila zajedno (ne vrijeđa li zar uho ovaj primjer: ‚ovijem mojijem dobrijem prijateljima'?)«

Eto, upravo protiv ijekavštine upotrebio je Kušar isti izraz: *vrijeđa uho* kao i Dr. Knezović protiv ekavštine i ikavštine! Zato je najbolje ove razloge ne donositi, jer istinita je ona stara: *de gustibus non est disputandum.*

Usput ovdje spominjem, što su čitatelji već i sami bez sumnje opazili: dakle, naši Vukovci nisu uzeli u književni jezik *baš sve osobine južnoga narječja!* Zašto nam onda nameću *ije?*...

Dr. Knezović donosi još jedan dokaz u prilog ijekavštini. On kaže: — »Kod našega seljačkoga svijeta u zadnje doba budi se sve veći interes za jekavski govor.« Ja ne znam, što to dokazuje? Zar nije malo prije kazivao (stupac 2 na toj drugoj strani), kako u zadnje vrijeme u njegovu kraju seljaci i njihova djeca napuštaju *č*, a postaju ćakavci: ‚—»Jer takav govor čuli su od gradjana i gospode u Mostaru, pa misle, da je ć znak gospodstva'.« A odmah poslije gore navedenih riječi on donosi i onaj treći primjer, kako *»vojnici donose pače i ekavštinu«* (stupac 4). Da nije, dakle, isti razlog prihvaćanju jekavštine kao i onaj kod ćakavštine i ekavštine?

On donosi i dokaz, da to nije ista stvar, jer: — »Naš svijet ne će više, da se služi popularnim molitvenikom fra Andjela Nuića, koji je doživio kroz trideset godina desetak izdanja, ako je tiskan ikavicom. Naprotiv ijekavska naklada sva je razgrabljena!« (isti stupac) I tu bi se moglo reći, da svijet čuje od svojih svećenika samu ijekavštinu, pa misli, da i molitvenik treba da bude njome pisan... A mogao bih navesti i protudokaz u tome, što kod nas u Dalmaciji svijet neprestano vapije za Pravilom † Fra *Petra Bačića*, koje je bilo u svim svojim izdanjima štampano ikavicom, ali već je odavna raspačano. Svijet ga ni sada ne želi nego ikavskoga.

Uostalom, ako se iz našega pisanja izbaci nepotrebno i neopravdano ijekanje, ipak time nije ukinut *jekavski* kao naš književni govor. Ne mogu pretpostaviti, da baš to *ijekanje* daje svu ljepotu i vrijednost jekavskomu govoru! Ono bilo, ne bilo, jekavski ipak ostaje naš književni jezik i u govoru i u pismu. A pravopis nam postaje, baš u svojoj danas najtežoj tački, neisporedivo lakši.

I u to, što sada rekoh, kao da sumnja Dr. Knezović, kad na ona moja tri pravila, koja sam ovdje malko drukčije formulirao nego ono u *Obzoru*, ali u stvari su ista, kaže: — »Nije velika razlika ni bitna olakšica, da li će jat imati 5 ili 3 pravila uz ono nekoliko iznimaka« (poslj. stupac).

Ja mislim, da i apsolutno govoreći ipak je prilična razlika između 5 i 3. U našemu slučaju ta je razlika velika i olakšica bitna. Jer ona moja tri pravila imaju samo malen broj izuzetaka, koji su dali pravilo drugo (kojega ne bi bilo, da tih izuzetaka nema), pa su zapravo tek 2 pravila, uz one izuzetke. Naprotiv, današnjih pravila samo je naoko pet (prema broju refleksa staroga jata u današnjemu ijekavskomu govoru: *ije*, dugo *je*, *kratko je*, *e*, *i*, a u stvari ima 20 pravila, koje niko živ ne može tako usvojiti, da se nikad ne prevari u pisanju.

Zamislite se malo u ovu činjenicu, pa sami recite, nije li moj prijedlog (a ja bih tu riječ tako rado napisao: predlog, po momu drugom pravilu, ali ne da Pravopis!), nije li, velju, moj prijedlog, ako se samo uvaži, vrlo praktičan i opravdan?...

Ije u pjesmama

11. Kao što je među Hrvatima, u njihovoj golemoj većini, praksa, da ijekavski govore u jekavskom obliku, tako je od najdavnijih vremena običaj, da naši pjesnici, pa i potpuni inače ikavci, u pjesmama više puta upotrebljavaju oblike sa *ije*, dvosložno.

Ja sam u Obzorovu članku donio nekoliko takovih primjera iz najnovije zbirke naših narodnih pjesama, iz čisto ikavskoga kraja, iz *Nove Pjesmarice* O. Fra Silvestra Kutleše (Šibenik, Kačić, 1939). Tu čitamo ovakovih primjera: Bez *riječi* dat će ti divojku (str. 15) — Na putu jih *ustrijeli strila* (16) — I *vinča* je za *vijernu* ljubu (24) — Oko tvoje *pribijele* kule (111)...

U svim tim i sličnim slučajevima izgovara se *i* + *je* potpuno razgovijetno kao dva sloga. Baš radi toga je pjevač i upotrebio ono *ije*, jer inače bi mjesto deseterca bio dobio deveterac. Tu staru »pjesničku slobodu« ne bismo

smjeli oduzeti ni našim umjetnim pjesnicima, koji su se njome i dosada služili. Radi toga ja sam u onome Obzorovu članku predlagao, da se: u pjesmama, radi potreba stiha, može izgovarati *ije* kao *dva sloga*, a u tome slučaju tako se i piše.

Meni se te riječi i sada čine vrlo opravdanima, a međutim, kao da su se one najmanje svidjele Dr. Knezoviću u njegovu Osvrtu. Već u »prikazu« sadržaja moga članka on se dva puta vraća na to, i oba puta s uzvikom, a na kraju 5 tačke samoga »osvrta« evo što piše: — »Pogotovo nema smisla pisati svagdje je, osim u stihovima, gdje bi se prema Petrovu imalo zadržati je i ije!« (2 str., st. 4)

Hvala i na tome komplimentu, ali ja ne shvaćam, zašto to ne bi imalo smisla! »Treba sačuvati — tako nastavlja Dr. Knezović — dosljednost u jeziku i pravopisu, koliko je god moguće više!« — Pa zar moj prijedlog nije potpuno dosljedan?!

Ako nije protivno jezičnoj dosljednosti našega ikavskoga pjevača, da on u jednome versu jednu istu riječ izgovori ikavski, a u drugome versu ijekavski; pače u istome versu jednu riječ ikavski, drugu ijekavski; pače u istoj riječi jedan njezin dio ikavski, a drugi ijekavski (pribijele): ne znam, zašto bi bilo nedosljedno tako i napisati? Zar da pjevačima zabranimo onakovu upotrebu? Ali to im pravo daje vjekovna praksa, priznata im od svih, koji su se bavili proučavanjem narodne pjesme.

A to isto, što čine naši pučki pjevači, čine i naši pjesnici — *umjetnici*. Pregledajte sve naše ijekavske pjesnike, pa ćete naći, da je barem u 75 od 100 slučajeva ijekavska riječ upotrebljena s jednosložnim *ije*, gdje se, dakle, ne smije čuti ono *i*, a tek u 25 od sto slučajeva *i—je* im je dvosložno (po Vukovu načelu). Zar ćemo i njima zabraniti, da se i dalje služe tom slobodom, pa tražiti, da uvijek moraju *ije* upotrebljavati dvosložno? Mislim, da to ne bi bilo zgodno.

Pa dobro. Sada nastaje pitanje, kako da se piše *ije*, kad pretstavlja dva sloga, a kako, kad je samo jednosložno.

Naši su pjesnici prije, a neki i sada tako rade, u tom slučaju upotrebljavali apostrof: *b'jela*, *l'jepa*, *sn'jega*... Da to nije baš najzgodnije, a po mome mišljenju ni preveć ukusno, najbolje ćete se uvjeriti, ako uzmete u ruke jednu takovu pjesmu i pregledate verse s apostrofima i one bez njih, gdje je došlo dvosložno *ije*, pa apostrofa nije trebalo. Otvaram onako na sreću već spomenuti najnoviji svezak Matičinih Narodnih pjesama, gdje je upotrebljena ta

starija metoda, i nalazim na str. 84 pjesmu: *Smrt Šegotića Pavla i Bogdanića Franje*. Eno u trećem versu: *d'jeli*, u četvrtomu: *bijela;* poslije imamo: *b'jesne, l'jepo*, i opet: *l'jepo;* onda dolazi: *vijetom*, mjesto *vitom* (pogrešno, ali karakteristično baš za pitanje koje nas zanima!). Četiri puta s apostrofom, a dva bez apostrofa, — to nije baš preveć često, i već nam smeta, a pogotovo će smetati, gdje se to nađe u većemu broju.

Zato drugi ne vole stavljati apostrofa, nego se služe pravilom našega školskoga P r a v o p i s a, koji kaže: — »N e b i l j e ž i s e apostrof: e) u s t i h o v i m a mjesto *i* zbog skraćivanja sloga: *Lijepa* naša domovino! (Ne: *L'jepa...*).« (Boranić, šesto izd. 81—82.)

Je li ovo pravilo dosljedno? Piši *ije*, a izgovaraj *je!* Kakova je to fonetika? A ipak još niko nije prigovorio Pravopisu, da je u tome nedosljedan, jer se pretpostavlja, da će svak znati toliko m e t r i k e, pa će odmah pogoditi, gdje mu treba čitati s onim *i*, a gdje bez njega.

Da ta pretpostavka nije dobra, pa to je jasno! Velika većina običnih čitatelja ne zna tih metričkih doskočica, i oni će čitati svagdje jednako; to jest svagdje će čitati kao j e d a n s l o g, jer mi Hrvati tako obično čitamo *ije*. Kod *Lijepa naša...* slučajno smo pogodili, ali čitamo li tako i kod: *Tavna noćca od bijela danka*, pokvarili smo veras, jer tu moramo radi metričkih razloga izgovoriti: *bi-je-la*.

I zar sam ja nedosljedan, kad kažem: *tu gdje stvarno izgovaram dva sloga i + je, tu ću ga i napisati?* Ja držim, da je ovo sto puta dosljednije od onoga, što danas uči Pravopis, a ujedno omogućava svakomu, da čita veras, kako je pjesnik čitao i htio, da ga čitamo i mi.

Evo što Maretić piše o ovome: — »U južnjačkim narodnim pjesmama upotrebljava se prema potrebi stiha jedan i drugi izgovor, samo je Vuk u svojim izdanjima narodnih pjesama kraći izgovor bilježio apostrofom, na pr. *b'jela* (mjesto *bijelâ* ili *bijèla)*, ali apostrof nije nuždan, jer kad se piše bez njega na pr. *sjenka, vještac*, može se bilježiti i *bjela*« (velika Gram., 2 izd., str. 54). — Ni on, vojvoda naših Vukovaca, nije držao, da je nedosljedan, kad je to predlagao. Zašto bi onda bilo nedosljedno, kad ja kažem, da se u pjesmi piše *ije*, ako se i kad se o n o d o i s t a i z g o v a r a d v o s l o ž n o?

U novije vrijeme pjesnik N a z o r pokušava i jedan treći način razlikovanja jednosložnoga i dvosložnoga *ije*. Ono prvo piše: *ie, a drugo: ije*. Na pr.:

I biva Tvar, i Prostor, i Vrijeme,
I nastaju svietovâ mirijade (V j e č n o d i s a n j e, Hrvatsko Kolo XX, 1939, 23).

Mislim, da će taj način Dr. Knezoviću biti još neugodniji od moga, jer on piše: — »Bilo bi posve neukusno pisati: mlieko, diete, viera (2 pl.), jer se u tim riječima izgovara j«... (2 str., 4 stupac). Nisam ni ja za *i e*, jer se opet vraćamo na slične poteškoće kao i kod *ije*, ali da se piše *ije* ondje, gdje se ono u pjesmi i izgovara, uvjeren sam, da nije ni neukusno ni nedosljedno.

F. S. Petrov

KNJIŽEVNI PREGLED

POLONIJO Dr. Fra BERNARDIN, *Bl. Nikola Tavilić i njegovo doba. Životopis.* Izdalo Hrv. književno društvo sv. Jeronima. Zagreb 1939. Str. 172.

Eksprovincijal i bivši profesor crkvene povijesti Dr. O. Bernardin Polonijo, Franjev. konventualac, dao je hrvatskom narodu s ovom knjigom jedan vrlo lijep prikaz koliko mučeničke smrti toliko vremena i prilika, u kojima je ovaj naš slavni sunarodnjak živio i djelovao.

Prošle godine, kad je hrvatsko hodočašće imalo poći u Rim na poklon Sv. O. Papi Piju XII, da ga zamoli, da bi bl. Nikola Tavilić bio proglašen svetim god. 1941—42, prigodom 1300-godišnjice prvog dodira hrvatskog naroda sa Sv. Stolicom, Hrv. književno društvo sv. Jeronima zamolilo je Dra. Fra Bernardina Polonija, da napiše dokumentirani životopis bl. Nikole. Dr. Polonijo bio je za to najpozvaniji, jer se on već više godina bavi Blaženikovim životom, a uz to raspolaže s dokumentima koji se nalaze u njihovu samostanu sv. Frane u Šibeniku i odnose se na našega Blaženika. Premda je imao kratko vrijeme na raspolaganje, Dr. Polonijo spremno se odazvao i napisao ovaj dokumentirani životopis, koji je nešto najljepšega što je dosad uopće izašlo o našem Blaženiku. Dr. Josip Andrić, glavni urednik književnih izdanja Društva sv. Jeronima, taj je životopis na dan Blaženikove mučeničke smrti, 14. studenoga prošle godine, u ime Društva sv. Jeronima, prigodom hodočašća, predao Sv. O. Papi Piju XII.

Iz Blaženikova života najbolje nam je poznata njegova mučenička smrt. Drugo je sve više manje nepoznato. Dr. Polonijo tu nije mogao mnogo pomoći, jer su isprave, koje bi se na našega Blaženika pobliže odnosile, uslijed teških vremena, davno propale. Ali zato je ovaj njegov životopis tim dragocjeniji, što nam u njemu opisuje prilike u kojima je Blaženik živio i djelovao; pa, iako ne možemo ustvrditi sa sigurnošću da se je ono što Dr. Polonijo nagađa, zaista onako dogodilo, ipak je vrlo vjerojatno, jer se je moglo dogoditi i jer iz samih prilika slijedi, da su nagađanja naravni zaključci povjesničara koji rekonstruira Blaženikov život.

Knjiga je razdijeljena na 6 djelova. U njima se prikazuje Blaženikovo podrijetlo i rođenje, djetinjstvo, Blaženik kao redovnik i misnik, kao bosanski misionar, kao palestinski misionar, te kao Svetac i mučenik. K ovomu je Dr. Andrić dodao sedmi dio, u kom ističe Blaženikovu slavu, naročito nakon proglašenja blaženim.

Glavna zasluga O. Polonija i vrijednost njegove knjige stoji u tome, što je svoje izvode i sudove o Blaženiku osnovao u prvom redu na pouzdanim ispravama. Ova okolnost omogućuje nam daljnje istraživanje Blaženikova života kao i događaja koji su s njim u vezi. Stoga je žaliti, što je izdavač, štedeći prostor, ispustio neke ulomke iz životopisa, jer su s njima ispali i odnosni izvori. Uslijed toga ispuštanja dogodilo se je, da nas pisac upućuje na neke isprave, a tih isprava nema u odnosnim vrelima i razjašnjenjima. Ova okolnost razjašnjuje, zašto neke stavke nijesu dovoljno raz-

jašnjene, na pr. zašto je Blaženik napustio Bosnu nakon 12 godina svoga apostolskog djelovanja. Tu naime nijesu dovoljno istaknute političke prilike, koje su uplivale na rad misionara u Bosni, odnosno na Blaženikov odlazak iz Bosne.

Posebnu vrijednost imaju oni ulomci, gdje Dr. Polonijo raspravlja o Blaženikovu rodnom kraju, o njegovu prezimenu, roditeljima, godini rođenja i društvenom položaju. Tu je Dr. Polonijo unio mnogo svijetla, pa, iako još nije rečena konačna riječ, ipak se ne može lako prijeći preko njegovih izvoda.

Ipak ne čini nam se potpuno utvrđeno, a toga ni Dr. Polonijo odlučno ne tvrdi, da je naš Blaženik rodom iz grada Šibenika. Njegovi dokazi da se je Blaženik rodio u Šibeniku, vrlo su uvjerljivi i, u pretpostavci da Tavilića nije bilo nigdje drugdje nego u Šibeniku i Trogiru, neosporno je, da se je bl. Nikola Tavilić rodio u Šibeniku. Mi se mislimo na ovo pitanje vratiti drugom prigodom; no već sada možemo reći, da je Tavilića, osim u Šibeniku i Trogiru, bilo još u okolici Bribira, napose u Velimu, u Dragišićima nedaleko od Velima, itd. U Čistoj Maloj i sada se jedna zemlja zove »Tavelića drače«, u Stankovcima t. zv. »Perine njive« do pred kratko vrijeme zvale su se »Tavelića njive«, a t. zv. »Lokvice« kao i sve podvornice ispod Miletića bile su vlasništvo Tavelića, pa je i Mate Miletić, koji je preminuo god. 1933, sve do svoje smrti svaki dan molio Boga za pokojne Taveliće. Seljaci iz Velima pače nagađaju, gdje bi se u Velimu nalazile Tavelićeve kuće. Ako uzmemo u obzir nepobitnu činjenicu da je bl. Nikola Tavilić ušao u Franjevački Red u Bribiru, onda je naravni zaključak, da on potječe od Tavilića iz okoline Bribira. U tom slučaju shvatljivo nam je, zašto bl. Nikola, kad bi se rodio u Šibeniku, nije ušao u Franjevački Red u Šibeniku, nego je išao u Bribir. Naš Blaženik mogao bi se, dosljedno, nazivati »Šibenčaninom« samo u širem smislu, u koliko je iz krajine Šibenika, kako se i sada govori u sličnim slučajevima, dok bi »Bribirski« (iz Bribira), kako se nazivlje u službenim spisima, označivao mjesto njegova porijekla, odnosno njegova ulaska u samostan. — Kad bi to stalo i Blaženikovo prezime ne bi glasilo »Tavilić«, nego »Tavelić« (sa »e«), jer su se tako pisali Blaženikovi plemenjaci iz okoline Bribira.

Dr. O. A. Crnica

* * *

Collectanea franciscana slavica acta congressuum professorum complectentia. Vol. II, ACTA SECUNDI CONGRESSUS — Cracoviae 25—29 augusti 1937 — Sibenici (Šibenik in Jugoslavija), ex typographia »Kačić«, 1940. In 8° str. XIX + 374.

Drugi kongres franjevačkih profesora slavenskih provincija održan je u Krakovu u Poljskoj od 25—29 kolovoza 1937, a tek danas dobivamo u posebnoj knjizi kolekcije »Collectanea« štampane akte toga kongresa. Izdavači o. dr. K. Balić, o. dr. V. Jeličić, profesori na univerzi Antonianum u Rimu, i o. dr. T. Harapin, sada profesor na sveuč. u Zagrebu, radi teških

prilika koje su ih zatekle pri štampavanju knjige, morali su odstupiti u nekim točkama od naumljenoga programa. Tako su izostali razni govori izrečeni uz svečanost kongresa, pisma, brzojavi, odjek kongresa u štampi slavenskoj i stranoj..., posebno govori preuzv. g. dr. Sapiehe, krakovskoga nadbiskupa, preč. Generala Reda, gg. Michalskoga, Bielenina, o. Scaramuzzia. Radi istih ratnih poremećaja, koji su se spremali i konačno Poljskoj na neko vrijeme digli slobodu, nisu mogli dobiti ni radnju o. B. Podhorodecki-a, De unicitate formae. Ipak uza sve to nisam se prevario kad sam ocjenjujući prvi svezak ove kolekcije izrazio misao, da ona dobiva značenje sveopće vrijednosti u nauci, i da su izdavači s prvim sveskom »sigurno jamstvo da će i drugi sveści biti jednako značajni i na naučnoj visini« (N. R. 1937, 375). To nam jasno potvrđuje ovaj drugi svezak, koji, iako manji obujmom od prvoga, po važnosti predmeta, o kojem radi i rasprava, koje donosi, ni malo ne zaostaje za njim.

Poslije uvoda, u kome se iznosi ukratko tok rada na kongresu (imena prisutnih dostojanstvenika, svečani otvor, teme predavača, javne rasprave, odluke na kongresu stvorene, pitanja praktičnoga značenja), cijeli prvi dio knjige raspravlja o B. Djevici Mariji, kojoj je rad kongresa bio posvećen (str. 1—235). Ovaj dio se dalje rastavlja na četiri otsjeka: pravila i načela o marijološkoj bogoslovnoj nauci (regulae et principia theologiae marianae, 1—86); Marijino posredništvo u milostima (De mediatione B. V. Mariae quoad gratias, 87—154); o uznesenju Marijinu na nebo dušom i tijelom (De Assumptione B. V. Mariae, 155—171); o štovanju B. D. Marije (De cultu B. V. Mariae, 172—235). U drugome dijelu knjige izneseni su radovi čitani na sekcijskim sjednicama kongresa: teološkoj, filozofskoj i gimnazijalnoj. Samo pet članaka je na poljskome jeziku sa dobrim sumarijem na latinskom, dok svi ostali doneseni su na latinskom jeziku. Kazala imena, stvari i opće kazalo izradili su o. fr. A. Bešlić i fr. K. Trogrlić, bogoslovi na Franj. Visokoj bogosloviji u Makarskoj. Tehnička oprema knjige je na visini. Ima priličan broj štamparskih pogrešaka.

Gotovo na svaku raspravu zaslužilo bi posebno se osvrnuti, ali radi odmjerena prostora moramo se zadovoljiti kratkim prikazom i sa po kojim upozorenjem o vrijednosti pojedinih članaka.

U uvodnom članku dr. Balić ispituje vrijednost temeljnog pravila skotističke škole u proučavanju marijologije »Si auctoritati Ecclesiae vel auctoritati Scripturae non repugnet, videtur probabile quod excellentius est attribuere Mariae«. Ovo pravilo »decentiae« ispituje kroz prizmu i dogme i historije i polemike, te dokazuje njegovu plodnost u povijesti marijološke teologije. — Ovaj jaki reflektor, koji je dosada doveo učenjake do velikih rezultata u istraživanju pohvala i povlastica Marijinih, neće ni u buduće ostati bez koristi onima, koji se budu znali s njime poslužiti.

Ovo pravilo konačno se temelji na principu svih Marijinih prerogativa — na materinstvu Božjem B. D. Marije. Zato odmah poslije gornjega pravila ili putokaza u proučavanju marijologije postavljena je opširna i dokumentirana rasprava o. dr. Harapina o božanskom materinstvu D. Marije,

u kojoj auktor opet kroz historiju i spekulativno promatranje iznosi i utvrđuje ovaj osnov svih Marijinih privilegija.

Jedno od najviše raspravljanih pitanja o Gospi u posljednje vrijeme bez sumnje je ono o Marijinu sveopćem posredništvu. I ovo pitanje jako je osvijetljeno u misaonim i dubokim refleksijama mp. o. dr. Grabića, u kojima on brani mišljenje o Marijinu universalnom posredništvu »de condigno«; te u nauci sv. Bernardina Sienskoga, koju nam potanko iznosi o. C. Haczow; pa onda u djelima poljskog učenjaka franjevca Wegrzynowicz-a, iz kojih učeni o. dr. Wasilkowski dokazuje, da je za vrijeme Wegrzynowicza u Poljskoj nauka o Marijinu sveopćem posredništvu bila »saltem universaliter agnita«, i da je velika većina ondašnjih naučitelja u nju vjerovala i propovijedala je.

Poslije posredništva među prve Marijine povlastice ide njezino uznesenje na nebo. Ovu nauku, kako se je kroz povijest razvijala do danas, obradio je o. Mgr. Domagala u raspravi: Povjesni razvoj nauke o uznesenju B. D. Marije na nebo.

Kao najbolji dokaz, koji osvjetljuje i pokazuje Marijin, osobito posrednički položaj u ekonomiji spasenja, jest njezino štovanje u crkvi. Stoga u ovu zaokruženu cjelinu nauke o Mariji veoma zgodno dolaze lijepe i solidne rasprave mp. o. dr. Tomineca o Neoskvrnjenom Začeću u umjetnosti, o. dr. Lepačeka, koji iznosi povijest štovanja Marijina kod franjevaca u Čehoslovačkoj, te o. Mgr. Palus-a o marijanskoj literaturi poljskih franjevaca.

Dakle, u iznesenim raspravama, kao u jednoj lijepoj cjelini, data je neke vrste sumula o marijologiji: osvijetljen je temeljni princip svih njenih povlastica, dato pravilo, kojega se treba držati u daljnjem proučavanju, pretresena najaktuelnija pitanja o Mariji, kojima se danas teologija bavi, osvijetljen njezin položaj u posvećenju članova kraljevstva Kristova putem općeg štovanja Marijina. Kao prirodni zaključak ovih rasprava o Mariji u svijetlu franjevačke skotističke škole primljene su odluke i želje cijeloga kongresa: 1. da Franj. Red požuri sa kritičkim izdanjem Duns Skotovih djela; 2. da se zamoli kat. hijerarhiju u slavenskim zemljama, neka od sv. Stolice dostigne dozvolu i uvede svetkovinu Marijina sveopćeg posredništva; 3. da Preč. General, u ime cijelog Franj. Reda, poradi kod sv. Stolice, da se što prije proglase člankom vjere istine o Marijinu univerzalnom posredništvu i o Njezinu uznesenju na nebo dušom i tijelom.

Na prvom kongresu u Zagrebu bile su samo zajedničke sjednice, kojima su prisustvovali svi učesnici, dok na ovom drugom pošlo se korak naprijed. Uz glavna zasjedanja kongresa na općim sjednicama, koje su vođene glavnom mišlju (ovoga puta naukom o Mariji), koja daje opći pečat cijelom kongresu, rad se razvija i na sekcijskim sjednicama, gdje se raspravljaju pojedinačna potrebna pitanja. Ovaj rad sekcija iznešen je u drugome dijelu knjige. Među raspravama teološke sekcije osobitu pažnju zaslužuju rezultati istraživanja o. dr. Šilića o odnosu nauke sv. Bonaventure o moralnoj uzročnosti sakramenata sa njegovom naukom de Ecclesia, s kojom se dovodi u divan sklad, a otklanjaju neosnovani napadaji i mišljenja nekih učenjaka.

Nije manje zanimljiva rasprava o. Misila o nekim obredima kod Srba i Hrvata, koji vuku korijen od starih poganskih običaja. — U filozofskoj sekciji najviše je zanimalo metodološko pitanje, kako da se najzgodnije prikaže franjevačka nauka u školama. U gimnazijalnoj sekciji veoma je vrijedno predavanje o. dr. Bandere, napisano klasičnim latinskim jezikom, naime o učenju klasika uopće te o njihovu njegovanju u katoličkim školama napose. Uz ovo dolazi predavanje o. Michnara na poljskom o uzgoju u franjevačkim kolegijima u odnosu prema uzgoju u građanskim, civilnim školama.

Uzevši sve zajedno, ovaj drugi svezak kolekcije »Collectanea« daje nam bogatu riznicu marijološke nauke, originalnih radova iz područja opće teologije, važnih pitanja iz područja o uzgoju i nastavi, te specijalno franjevačke škole u filozofskim studijima, i napokon navedene odluke o uvođenju Marijina štovanja u slavenskim zemljama kao i korak naprijed ka proglašenju dogmom nauke o Marijinu sveopćem posredništvu. Jasno je onda, da će ova knjiga biti potrebita svakome, ko se i malo bavi ovako velikim pitanjima. Mi je s naše strane toplo preporučujemo svima obrazovanim štovateljima Marije, kojoj je sav rad krakovskoga kongresa bio posvećen.

Dr. P. Č.

* * *

VEBER FRANCE, *Knjga o Bogu.* (XII—450). Družba sv. Mohorja u Celju, 1934. — Više je veoma značajnih faktora, koji su potakli Franca Vebera na pisanje Knjige o Bogu. Svi su oni važni, osobito danas. Još kao đak na universi osjetio je, da razuman čovjek ne može živjeti bez jedinstvenoga pogleda na život i svijet. A znanstveni rad i istraživanje u raznim granama: u psihologiji, spoznajnoj teoriji, etici, estetici, socijologiji i filozofiji povijesti, upravo su ga silili da prizna, da je sve to nepojmljivo bez Boga. — Potakla ga je i činjenica, da toliki poluinteligenti, kad se otkinu od rodne seoske grude i kad se okruše, zaboravljaju Boga, i to zato, jer su prekinuli sa običnim životom onu vezu, koja, jer je prirodna i naravna, sili čovjeka da prizna Boga, o komu nam sve govori. Na to ga je potaklo i promišljanje o samoj svrsi raznih znanosti, kojima se bavi rad na sveučilištu. Sve idu za istinom. A istina je toliko koliko je raznih grana znanosti i činjenica. Odakle onda jedinstvenost, koju mora imati i naobražen čovjek u gledanju na svijet? Sve ove istine su neobjašnjive, ako ne gledamo na izvor iz koga ističu, a to je Bog, kao što je i jedinstvenost pogleda nemoguća bez Boga. Potakla ga je imisao, da je sin slovenskog naroda, koji je s vjerom u Boga stvorio tako velike stvari u svojoj prošlosti.

U obrađivanju Knjige o Bogu Veber prikazuje i razgrađuje metafizičke i psihološke dokaze iz istinitosti, osobnosti, vrijednosti i substancije, istražujući im vrijednost i osnovicu. Ove psihološke i metafizičke realnosti, razmotrene u svemu svomu opsegu, neshvatljive su bez beskrajnoga Bića, koje je izvor i mjera svim ostalim bićima. I svi ostali dokazi za Božju opstojnost u tijesnoj su vezi s jednim ili drugim od gore spomenutih.

Djelo je namijenjeno prije svega akademskoj omladini. Veber je sam uvidio važnost ovako temeljite nauke baš u godinama, kad je đak izložen napadajima sa svih strana. Slovenska akademska omladina primila je djelo veoma rado, te bi bilo dobro, kad bi se i kod nas što više raširilo. *V.*

* * *

Stopama Otaca. Almanah hercegovačke franjevačke omladine. Jubilarno godište: 1908/9—1938/9. St.r 248. Ur. i izdaje zbor franj. bogosl. mladeži »Bakula«, Mostar. — Trideseta godišnjica osnutka »Bakule«, zbora franjevačkih hercegovačkih bogoslova, i rad, koji je ovaj zbor razvio kroz ovo trideset godina, zaslužili su, da se današnja generacija mladih hercegovačkih franjevaca na njih osvrne. I to su oni učinili na dostojan način ovim »Almanahom«. Zbor je u ovo trideset godina, na razne načine i u raznim smjerovima, razvio tako mnogostruk i obilat rad, da bi, da ga dovoljno prikaže i ocijeni, bio morao napisati veliko djelo. On, dakako, u današnjim prilikama, nije mogao na to pomišljati. Ipak u ovom Almanahu dao nam je sintetički i stvarni pogled u njegovu prošlost i današnji život.

U prvom od četiri dijela dr. fra Dane Zubac govori nam o prilikama, u kojima je zbor osnovan pred 30 godina, dok fra Ć. Majić izvješćuje o radu zbora kroz ovo 30 godina. Dr. fra Leo Petrović piše o životu i radu neumrloga ujaka fra Petra Bakule, čije ime zbor nosi.

Drugi dio je najobilatiji, a posvećen je Hercegovini i Hercegovcima. Uz dra fra D. Mandića, koji piše o franjev. školama u Hercegovini; dra fra Sv. Petrica, koji nam pripovijeda o putovanju s pk. fra Didakom do Lila, gdje tako lijepo pred nama iskrsavaju glavne karakteristike fra Didakova lika; dra fra A. Nuića, koji radi o patriotskom i religioznom momentu latinske gramatike u Hercegovini rođenoga fra Lovre Šitovića, susrećemo čitavi niz mladih hercegovačkih franjevaca. Svi se oni natječu, da nam prikažu ljepote hercegovačkih sela, kuća i običaja. Sve je lijepo i dotjerano, a iz svega izbija žarka ljubav prema rođenoj grudi, pa to bila plodna i bujna dolina Neretve ili goli krš, kao što je to krševita Čvrsnica.

Hercegovački ujak, neumoran u pregaranju za bližnjega, nije zaboravio na svoj vlastiti duhovni život. Pače ovaj duboki vjerski i redovnički život daje mu snage, da razvija onaj samaritanski, misionarski i prosvjetni rad, skopčan s neprestanim žrtvama. Radovi, koji su u vezi s ovim franjevačkim duhom i životom čine treći dio. Dok četvrti dio donosi tri radnje posvećene domovini i kulturi.

Mladi hercegovački bogoslovi ovim su se odužili svijetloj uspomeni svojih starih ujaka, a ovo je znak, da će i oni ići stopama Otaca. *V.*

* * *

GOSAR dr. ANDREJ, *Socijalni nauk Cerkve*, po besedilu papeških okrožnic. Str. 430, Družba sv. Mohorja, Celje 1939. — Glavni dokumenti, u kojima su zacrtane smjernice za obnovu i uređenje socijalnoga života prama

nauci Katoličke Crkve, jesu poznate socijalne enciklike Leona XIII.: »Rerum Novarum«, te Pija XI.: »Quadragesimo Anno« i »Divini Redemptoris«. I u našem časopisu, kao uopće u našoj literaturi, bilo je govora o ovim enciklikama, a poznat je i odjek i utjecaj, koje su one učinile u svemu svijetu. Pisac klasičnog djela »Za nov družabni red« Dr. A. Gosar u ovom novom djelu »Socijalni nauk Crkve« prikazao je sistematskim načinom, prema spomenutim enciklikama, socijalnu nauku Crkve u njenim načelima i u praktičnoj primjeni. Sve je to obrađeno u šest poglavlja: Crkva i socijalno pitanje, postanak, uzroci i važnost socijalnog pitanja, načelni pogledi na kršćanski preuređaj društva, glavni današnji socijalni problemi i njihovo riješenje, putevi kršćanske socijalne reforme, kritika i osuda marksističkog socijalizma i komunizma. Djelo je veoma važno da se ima sistematski pregled cjelokupne katoličke socijalne nauke. A da je temeljito obrađeno jamči i ime samoga pisca.

* * *

Akvinac. Almanah dominikanske mladeži. Str. 120. Dubrovnik 1940. God. VII. Br. 8. — Već je sedma godina da poletni dominikanski bogoslovi u Dubrovniku izdaju svoj almanah. Kroz ovo sedam godina objelodanjeno je u njem mnogo članaka, feljtonskih priloga, pjesama, zgodnih refleksija; i to sve iz područja teologije, filozofije, sociologije, povijesti, te osvrti na razne savremene probleme. Teme su svake godine izabranije, privlačivije, dotjeranije obrađene: znak, da mladi bogoslovi misle kako će koristiti drugomu i kroz ono malo slobodnog vremena, koje im preostaje od izvršivanja redovničkih dužnosti i škole: daju u javnost ove svoje radove, a javnost, bez sumnje, ove radove prati sa simpatijom. — Rubrika »Kronika« ima posebnu privlačivu stranu: onaj, koji nije u tjesnijoj vezi sa zborom, iz nje vidi da je »Akvinčev« život kroz godinu zbilja veoma aktivan.

VJESNIK

ARGENTINA

1. travnja ove godine navršio je svoju 40. godišnjicu veliki argentinski katolički dnevnik »El Pueblo«. Broj od 1. travnja ove godine, na 80 raskošno ilustrovanih stranica, iznosi razne etape, kroz koje je prošao ovaj veliki dnevnik od malih početaka 1900. do današnjeg najvećeg južnoameričkog dnevnika. Izdavačka kuća »Editorial del Pueblo« kroz ovo vrijeme počela je s izdavanjem raznih drugih publikacija, potrebnih za socijalnu i drugu naobrazbu katolika u Južnoj Americi. Tako tjednik »Pro Familia«, »Adelante«, periodički list za katoličke novinare; »Catedra«, tjednik koji iznosi ponajbolje komade iz katoličke svjetske literature; »Classificazioene morale«, tromjesečnik, u komu klasificira sve filmove i kazališne komade koji se daju u Buenos Airesu; »Plenitud«, sportski list.

BELGIJA

Početkom veljače iznenada je umro u Louvainu Mgr. Paulin Ladeuze, naslovni biskup tiberijadski i dugogodišnji rektor glasovitoga katoličkog sveučilišta u Louvainu. Rođen 1870. postao je rektorom 1909. U to vrijeme, najviše nastojanjem pk. kardinala Merciera i drugih velikih teologa, nastao je jači pokret za što jačim proučavanjem i primjenjivanjem skolastičke filozofije. On je sam, kao profesor, najrevnije primjenjivao načela ove vječne filozofije na socijalna, literarna i historiografska pitanja. Ime mu je najviše vezano na obnovu katoličkog sveučilišta, koje je, radi njemačkog napada na Belgiju za vrijeme svjetskog rata, bilo srušeno i zapaljena stara biblioteka. Uslijed ovoga požara propala su rijetka, dragocjena djela. Trebalo je početi sve iznova. Mgr. Ladeuze se je dao na posao, i za nekoliko godina sveučilište je opet dobilo biblioteku sa preko milijun svezaka. Pijo XI. imenovao ga je biskupom, sveučilišta u Milanu i Washingtonu počasnim doktorom, a mnoge znanstvene akademije svojim članom.

— U prisutnosti predsjednika katoličke socijalne stranke g. Hoyois-a, tajnika konfederacije katoličkih sindikata g. Cool-a, ministra Delfosse-a, P. Rutten-a, te direktora katoličke socijalne škole u Louvainu, mnogih senatora i zastupnika zasjedali su u Bruxellesu delegati katoličkih radničkih udruženja, koji su predstavljali 870.000 radnika, organiziranih u katoličkim radničkim sindikatima. Na ovom znamenitom zasjedanju raspravljana su katolička socijalna načela i njihova primjena na današnje socijalne prilike. I u praksi se je pokazalo da se jedino prema njima najbolje zadovoljava socijalnim zahtjevima radnika.

FRANCUSKA

P. Teilhard de Chardin, isusovac, poznati antropolog, odlikovan je od Francuske Akademije Nauka radi svojih velikih zasluga za prirodne znanosti. Najveći dio svog rada posvetio je istraživanju istočne Azije.

— 9. tavnja umro je u Parizu kardinal Ivan Verdier. Rođen 1864., a ređen za svećenika 1887., u Rimu je promoviran za doktora teologije i crkvenog prava. Bio je profesor u Perigueux i u Lionu, a od 1920. na katoličkom sveučilištu u Parizu. Poznati su njegovi znanstveni radovi u »Revue Pratique d'Apologetique« o socijalnim i školskim pitanjima. No kard. Verdier je najpoznatiji radi velike aktivnosti u podizanju crkava. U Parizu i bližoj okolici, dakle u svojoj biskupiji, podigao ih je 150. Stoga su po svoj Francuskoj, a i dalje, poznati »Les chantiers du Cardinal«.

— Francuski katolici, svjesni svojih građanskih prava, kao što su svjesni i dužnosti, početkom travnja, preko svojih izaslanika, koji su se sastali na konferenciju u Parizu, tražili su da se ispravi nepravedno stanje u kom se nalaze njihove škole. Rastava Crkve i države, koja je provedena u Francuskoj, pretvorila se je, i to odmah, u progonstvo Crkve sa strane države. Sada su prilike daleko snošljivije, ali nepravda uvijek traje kao na pr. i u školskom pitanju. Stoga su tražili da se ova nepravda ispravi. Raspravljali su također i o pitanju, na koji će način slobodnu nastavu učiniti uvijek to više kršćanskom.

IRSKA

1928. bio je prvi irski Socijalni Tjedan u Dublinu. Drugi je bio 1929., a treći 1935. Otada irski katolici drže Socijalne Tjedne svake godine. Ovogodišnji, držan polovicom ožujka u Mansion House u Dublinu bio je posjećen kao nijedan dosada, a radio je o socijalnim principima, izraženim u papinskim enciklikama. S pravom je rekao generalni direktor »Katoličkog Udruženja Mladih Ljudi« (»Catholic Young Men's Society«) Cronin, da bi ime Leona XIII. imalo biti napisano na svakoj radničkoj zastavi.

ITALIJA

Katoličko sveučilište u Milanu s dana u dan zauzimlje sve jače mjesto u talijanskom kulturnom životu, a njegov se jaki utjecaj osjeća i u inostranstvu. 10 katedra na talijanskim sveučilištima pokrivaju profesori, koji su sjedili za klupama ovoga mladog sveučilišta, a povjereno im je i nekoliko katedra u inostranstvu. Sveučilišnih docenata, bivših učenika katoličkog sveučilišta, ima dvojstruko više. Sveučilište je dosada izdalo 300 svezaka iz raznih znanosti, osim osam raznih časopisa, čija je znanstvena vrijednost poznata i uvelike priznata u svemu kulturnom svijetu.

KANADA

»Nagrada Villeneuve« dijeli se svake godine onom sveučilištu, koje pobijedi u najvećem broju akademskih disputa, koje se drže među kanadskim sveučilištima francuskog jezika. Zadnje take dispute bile su u isto vrijeme, o istom predmetu, na tri sveučilišta: u Quebecu sa sveučilištem iz Montreala; u Montrealu sa sveučilištem u Ottawi; u Ottawi sa sveučilištem Laval iz Quebeca. Katoličko sveučilište u Ottawi dobilo je spomenutu nagradu, i to po četvrti put od 1931.

— Veliki katol. dnevnik »Le Devoir« iz Montreala u zadnjem travnju slavio je tridesetu godišnjicu. Broj od preko sto stranica, koji je izdan za ovu zgodu, posvećen je utjecaju, koji je katolički duh imao na život u Montrealu i Kanadi.

U. S. A.

Cjelokupno javno mišljenje U. S. A. uvelike odobrava zajedničku poslanicu katol. episkopata »Katolička Crkva i socijalni red«. Među ostalim izrazili su svoja priznanja G. Stewart, poglavica episkopalaca u Chicagu; Ch. Welch, bivši poglavica prezbiterijanaca u U. S. A.; S. Freehof, rabin iz Pittsburga.

Chronique religieuse en Yougoslavie

Une publication sur le congrès international du Christ-Roi. — Un ouvrage sur le congrès international du Christ Roi, qui a eu lie l'année dernière à Ljubljana vient d'être publié. Le livre contient touts les préparatifs ainsi que le texte de toutes les conférences dans la langue original, avec la traduction en slovène. L'ouvrage est édité par Jean Martelanc et Joseph Premrov, et préfacé par Mgr. Grégoire Rožman, évêque de Ljubljana.

Le prochain congrès internationale du Christ-Roi. — Répondant au désire de l'épiscopat espagnol le président de ces congrès Mgr. Rožman, évêque de Ljubljana, a décidé que le prochain congrès international du Christ-Roi aie lieu en Espagne. L'episcopat espagnoal a choisi Saragosse pour le siège de ce congrès qui aura lieu en 1941.

L'exposition de l'art religieux. — A l'occasion de la commémoration du 1300 centennaire des relations entre le Saint Siège et la nation croate l'exposition de l'art religieux aura lieu à Zagreb, contenant les objets les plus anciens jusqu' à nos jours. Plusieurs maisons abriteront les objets artistiques, qui seront réunis de toutes le parties du pays.

Le sacre de l'évêque coadjuteur de Zagreb. — Le sacre de l'évêque coadjuteur de Zagreb, Dr Joseph Lach avait lieu à Zagreb le 7 du mois d'avril, en présence des représentants de toutes les autorités politiques et civiles, ainsi que d'une foule innombrable des fidéles.

L'édition de l'Encyclopédie Croate. — Vient d'être crée le comité pour l'édition de l'Encyclopédie Croate. Le comité est composé de plusieurs spécialistes avec M. le professeur Dr. Mate Ujević, rédacteur en chef. L'Encyclopédie comprendra 12 volumes et sera terminée en 6 années.

La mort du Mgr. Dr. Njaradi, évêque de Križevci. — Mgr. Dr. Denys Njaradi, évêque des catholiques de rite orientale, avec la résidence à Križevci, est mort inopinément le 14 avril lors de la visite pastorale. Il etait bien connu par son zèle apostolique dans l'accomplissement des fonctions pastorales à l'égard de ses prêtres et des fidèles; par son activité pour l'union de églises, où il était vraiment infatigable, de sort qu'il était bien connu dans touts les congrès qui s'occupaient de l'union des églises. Mgr. Njaradi travailait beaucoup pour le développement de l'Action Catholique. Tout le monde voyait en lui un modèle de piété exeptionelle.

Une résolution anticommuniste des étudiants de l'université de Ljubljana. — Le 8 avril les étudiants de l'université de Ljubljana ont voté une résolution, dans laquelle ils condemnent l'action communiste de certaines assotiationes de l'université de Belgrade, et invitent l'autorité de supprimer cette activité antinationale et anticulturelle. Ils invitent aussi les autres étudiants de se solidariser avec leur résolution, ce qu'ont fait les étudiants de l'université de Zagreb, quoique avec moins d'énergie que les étudiants de Ljubljana.

La promotion du R. P. Jérôme Šetka. — Le R. P. Jérôme Šetka, franciscain de la Province du Très St. Rédempteur en Dalmatie, vient de passer les examens de doctorat en philosophie à l'université de Zagreb, après avoir présenté la thèse: »La terminologie chrétienne croate«. Le R. P. Šetka est maintenant professeur au gymnase franciscain à Sinj.

Uredništvo je primilo:

Dr. Petar Skok, »Dolazak slovena na Mediteran u svijetlu lingvinistike«. **Str. 276. din. 30.—**

Dr. Ljubo Karaman, »Dalmacija kroz vjekove« (ćir.). **Str. 244. Din. 35.—**

Prof. Jakša Ravlić, »Makarska i njezino primorje« (ćir.). **Str. 218. Din. 25.—**

Niko Bartulović, »Jadranska antologija« **(lat. i ćir.). Str. 307. Din. 35.— Ova četiri djela izdalo je Kolo pomorske biblioteke Jadranske Straže.**

Dr. Ercegović, Katolička dogmatika. **Priručnik za srednje škole. Split.**

Priručnik za društva Katoličke Akcije. **Izdanje nadbiskupske centrale Kat. Akcije. Zagreb, 1937.**

Palmira Melesi-Fanti, Paulina Jaricot **osnovateljica Društva za širenje vjere (D. Š. V.) 1799—1862. Prigodom 75. godišnjice smrti. Izdaje misijska sekcija u Zagrebu.**

Dr. Kamilo Dočkal, Povijest općeg crkvenog sabora u Ferrari i Fiorenci. **Prigodom 500. obljetnice sabora. Str. 155. Din. 20.—**

Dr. Fr. Herman, Izmjene u crkvenom bračnom pravu. **Str. 32 Zagreb 1940.**

J. F., Duhovna obnova. Str. 172. **Izd. nadbiskupske centrale Kat. Akcije. Zagreb 1940. Din. 8.—**

Juraj Pavić, O Akatistu u čast Presv. Bogorodice. **Str. 16. Zagreb, 1938.**

Juraj Pavić, »Orthodoxia« **u staroslavenskom prijevodu i značenju. Str. 35. Zagreb, 1939.**

Dr. Josip Srebrnić, Za našu duhovnu obnovu. **Pastirsko pismo za korizmu 1940.**

Mgr. Miho Pušić, Sveta Misa u životu vjernika. **Pastirsko pismo za 1940. Dobiva se kod knjižnice »Zvijezda Mora« Hvar, uz cij. od 2 din.—**

Josip Šojat, Fragmenta theologica SS. Cyrili et Metodii **critice examinata et sistematice proposita. P. 36. Zagreb, 1940.**

Kršćanski brak. **Str. 32. Jeronimsko Svijetlo. Zagreb.**

Michel Pflieger, Le bon moment. **Considerations sur les heures décisives pour la formation des jeunes gens. P. 93. Editions Salvator, Mulhouse (Haut-Rhin) 1939. Frs. 10.—**

Kod rektorata Franjevačke Visoke Bogoslovije Makarska može se dobiti:

»BOGOSLOVNA BIBLIOTEKA«:

Knj. 1: Crnica Dr. O. A., Kanonsko pravo kat. Crkve, sv. 1. Uvod i opća pravila, Split 1937, str. XXIV-797. Cij. broš Din 125, uvez. u polupl. D 145, u pl. D 150.

Knj. 2. Crnica Dr. O. A., Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava, Šibenik 1939, str. XV—701. i 139 slika. Cij. D 85.

Knji. 3. Božitković Dr. O. J., Život i rad filozofa Antuna Petrića. Str. 76. Cij. D 10.

»BIBLIOTHECA MARIANA MEDII AEVI«:

Knj. 1: Balić Dr. P. C., Ioannis de Polliaco et Ioannis de Neapoli QUAESTIONES DISPUTATAE DE IMMACULATA CONCEP TIONE B. M. V., Šibenik 1931, str. LVI—110. Cij. D 65.

Knj. 2. Balić Dr. P. C., Ioannis Duns Scoti THEOLOGIAE MARIANAE ELEMENTA, Šibenik 1933, str. CL—452 i 27 fotografija raznih kodeksa. Cij. D 160.

ACTA PRIMI CONGRESSUS Zagrabiae 25—29 Sept. 1935 (Akti prvog kongresa franjevačkih slavenskih profesora), Šibenik 1937, str. XXIV—623, Cij. D 95.

Balić Dr. O. K., Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji, Zagreb 1938, str. 177. Cij. D 20.

Svećenici mogu dobiti ova djela i erga sacra.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97. — Izdaje: Konsorcij »Nove Revije«, Makarska (O. A. Cikojević). Tiskara »Kačić« — Šibenik (O. B. Buljević).